

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Bůh Týr v germánském náboženství

God Týr in the Germanic Religion

Katedra religionistiky

Obor husitská teologie – religionistika

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Blahoslav Hruška, DrSc.

Autor:

Lenka Kovářová

Praha 2007

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce, prof. PhDr. Blahoslavu Hruškovi DrSc., za vedení a připomínky. Dále bych ráda poděkovala přátelům, kteří mi pomáhali, ať už s překlady, s grafickými úpravami, korekturou, drobnými radami nebo jen morální podporou.

Děkuji také tomu, bez kterého by tato práce vůbec nevznikla, za prvotní impuls a stálou přízeň.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Bůh Týr v germánském náboženství“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a souhlasím s jejím prezenčním zpřístupněním v knihovně UK HTF.

V Praze, dne...

.....
Lenka Kovářová

Anotace

Práce se zabývá bohem Týrem, germánskými mýty a náboženstvím. Je založena zejména na pramenné literatuře, kterou představuje mj. poetická Edda, Snorriho Edda a Tacitovy spisy. Diskutována jsou i další možná Týrova jména Irmin a Saxnôt, ale také Mars, jak ho nazývali Římané.

Dále práce řeší, které funkce Týrovi náleží. Jsou to funkce boha války, sněmu zvaného thing, práva a nebe. Nakonec se také řeší Týrova pozice v pantheonu. Zde jsou diskutovány teorie G. Dumézila a badatelky Lotte Motz.

Klíčová slova: Germánská a severská mytologie a náboženství, Týr, Irmin, Saxnôt, Mars.

Annotations

The work concerns god Tyr, Germanic myth and the religion. It is based on original sources, which is presented mainly Poetic Edda, Snorra Edda and writings of Tacitus. The other possible names of Tyr are discussed here. It is Irmin, Saxnôt and Mars, as he was called by Romans.

Then the work concerns the functions of the god Tyr. His possible functions of god of war, the assembly called thing, right and sky are discussed here. Last part of the work speaks about Tyr position in the pantheon. The theories of Georges Dumézil and Lotte Motz are discussed here.

Key words: Germanic and Nordic mythology and religion, Týr, Irmin, Saxnôt, Mars.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. JMÉNO *TIWAZ/TÝR.....	9
2.1. DNY V TÝDNU.....	12
2.2. MÍSTNÍ JMÉNA	13
2.3. TÝROVO JMÉNO A ROSTLINY.....	16
3. LITERÁRNÍ PRAMENY	18
4. ZOBRAZENÍ - ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY.....	20
5. TÝR V MÝTECH.....	22
5.1. RODINNÉ VZTAHY	22
5.2. TÝR A FENRIR	27
5.3. TÝR A GARMR	33
6. RUNA TÝR	34
7. DALŠÍ TÝROVA JMÉNA.....	40
7.1. TÝR JAKO MARS	40
7.1.1. <i>Mars Thingsus</i>	44
7.1.2. <i>Mars Halamarðus</i>	44
7.2. TÝR JAKO ÍRMIN	45
7.3. TÝR JAKO SAXNÔT.....	51
8. FUNKCE BOHA TÝRA	54
8.1. TÝR JAKO BŮH VÁLKY	54
8.1.1. <i>Týr a jeho zbraně</i>	57
8.2. TÝROVO POSVÁTNÉ ZVÍŘE	59
8.2.2. <i>Ullr –Severská obdoba Týra?</i>	62
8.3. TÝR JAKO BŮH PRÁVA, PŘÍSAH A THINGU	63
8.4. JEDNORUKÝ BŮH.....	66
8.5. BŮH NEBE	69
9. TÝR A JEHO POZICE V PANTHEONU VE SVĚTLE TEORIÍ.....	72
9.1. TÝR A JEHO ÚSTUP DO POZADÍ	72

9.2. NÁSTIN STRUKTURY GERMÁNSKÉHO PANTHEONU	74
10. ZÁVĚR	76
PŘEPIS A SKLOŇOVÁNÍ JMEN.....	79
RÉSUMÉ	80
PRAMENY A LITERATURA	82
PRAMENY	82
LITERATURA	83
SEZNAM PŘÍLOH.....	88

1. Úvod

Tématem této práce je především bůh Týr, ale v souvislosti s ním se dotkneme i dalších postav z germánské mytologie, některých náboženských zvyklostí nebo každodenního života Germánů. Jelikož je naším tématem pouze jedno božstvo a není zde prostor pro detailní rozbor celého germánského pantheonu, musíme si zde říci alespoň několik základních informací o germánském náboženství, než přejdeme hlouběji k tématu.

Mluvíme zde sice o náboženství v jednotném čísle, ale musíme si uvědomit, že nemáme co dočinění s jednotným systémem, náboženská praxe se mohla lišit kraj od kraje. Nebyla zde dána žádná dogmata, ani mýty nemusely být ve všech krajích stejné. K dispozici však máme jen omezené množství pramenů, a náš záběr je poměrně široký. Stopy po germánských kmenech můžeme vysledovat od Černého moře, přes střední a západní Evropu včetně Anglie až do Skandinávie a na Island, na druhé straně se tyto kmeny dostaly přes Španělsko až do severní Afriky. Pochopitelně také nemluvíme o jednom časovém období. Mezi jednotlivými zprávami je mnohdy tisíc let rozdíl. Musíme si tedy uvědomit, že v různých časech a na různých místech mohly být náboženské představy trochu jiné, že se měnily a vyvíjely. Proto i celkový obraz zkoumaného boha bude jakýmsi ideálním obrazem, neboť srovnáváme prameny z různých dob a míst, ačkoliv hlavní slovo zde mají mýty.

Germánské náboženství, nebo také můžeme říci severské, je jedním z mála indoevropských náboženství, která mají poměrně slušně zachovaný mýtus, který se zachoval díky islandskému středověkému písemnictví. Díky němu známe mnohá jména bohů a bytostí, které bychom z jiných zdrojů jen těžko dohledávali. Dozvíme se zde, že severští bohové se dělí do dvou rodin, a to jsou Ásové (*Æsir*) a Vanové (*Vanir*). Rodinu Vanů představuje bůh Njörðr a jeho děti Freyr a Freyja. Ostatní bohové a bohyně patří mezi Ásy. Nejznámější z nich je Óðinn a Thór, ale i další bohové, jako je Týr, Ullr, Heimdallr či Loki, byli důležití. Označení Ásové se pak v pramenech používá obecně pro všechny severské bohy.

Týr je jedním z těch bohů, jimž je často v knihách o severském náboženství věnováno méně prostoru. Z důvodu nedostatku pramenů je i někdy zařazen mezi méně známé bohy.¹ Přesto však většina badatelů předpokládá, že byl původně důležitým bohem, jehož význam se postupně zmenšoval, a to zřejmě na úkor jiných bohů, kteří jeho funkce převzali. Které funkce to však vlastně jsou, není tak jednoduché určit. Týr bývá některými považován za boha oblohy, války, a také je bohem práva a soudního shromáždění zvaného *thing*.² Ale

---

¹ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 180

² Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 337

všechna tato pole působnosti jsou diskutabilní. Už jen o význam Týrova jména a jeho etymologii se vědci přou, a u jeho možných dalších jmen Saxnôt a Irmin opět panují neshody v tom, zda jde o další Týrova jména nebo ne.

Cílem této práce bude v první řadě dohledat, uspořádat, a ocitovat literární prameny, které se Týra týkají, a na jejich základě pak rozebrat jeho předpokládané funkce s důrazem na to, proč jsou tyto funkce připisovány právě jemu. Jedním z přínosů této práce bude to, že se zde objeví i méně známé a méně citované prameny, které se mi podařilo dohledat. Dalším přínosem může být také to, že zde bude podrobněji zpracována postava boha, kterému je obvykle věnována menší pozornost. Moje práce tak bude jistým zaplněním této mezery. V závěru práce se také pokusíme vymezit Týrovo místo v germánském náboženství, a také vývoj a proměny jeho postavení.

V našem bádání se budeme především zabývat oblastmi, které pro germánské náboženství hrají primární roli. Patří sem Skandinávie, Island, anglosaská oblast a kontinentální Evropa, z ní především oblast dnešního Německa. V každé z těchto zemí nazývali své bohy trochu jinak, tedy i Týrovo jméno se objevovalo v různých místních verzích. O jménech bude celá kapitola, která jejich výskyt a používání vysvětlí podrobněji. Nyní jen musím uvést, že z důvodů větší ucelenosti a přehlednosti budu používat, tam kde budu mluvit o zkoumaném bohu obecně, jméno Týr. Pro ně jsem se rozhodla z toho důvodu, že je nejlépe doložené, a je tak uvedené v literatuře zaznamenávající mýtus, který pro nás bude primární. Pochopitelně však nezůstane jen u literárních pramenů. Pokusíme se také využít poznatků archeologie a jiných věd, které nám pomohou odhalit nejasný obraz boha Týra.

2. Jméno *Tiwaz/Týr

Týr je severská verze jména boha, které nejspíš původně znělo *Tiwaz.³ Další podoby tohoto jména se objevují na územích obývaných germánskými národy. U Anglosasů se objevuje jako Tīw, Tiu nebo Tīg,⁴ ve starohornoněmčině byl nazýván Ziu, ale můžeme se setkat i s dalšími variantami, neboť zde nepanuje jednotu přepisu. Pro etymologické vysvětlení jména Týr/*Tiwaz se musíme podívat k dalším indoevropským národům, které mají božstva s podobnými jmény.

Teorie pro etymologii jména Týr, *Tiwaz ukazují dvěma směry. Ten první ukazuje na jmennou podobnost s většinou indoevropských božstev oblohy a tato podobnost je hlavním důvodem, proč se předpokládá, že *Tiwaz je původní božstvo oblohy, které bylo později zastíněno jinými bohy.⁵ Jako příklad těchto jmen si můžeme uvést bohy jako je indický Djaus, římský Jupiter, řecký Zeus a také baltský Dievas. Jejich jména zřejmě ukazují na původní dvojčlen „světlo(den)“ – „posvátný“, jak se domnívá Eliade a dokládá to příbuzností sanskrtského *div*, které znamená „zářit“ či „den“, se slovy *djaus* „nebe“, „den“, a dalšími podobnými výrazy, jako je *dios*, *dies*; *deivos* a *divus*.⁶ Týra/*Tiwaze jako možné božstvo nebe si rozebereme v samostatné kapitole, ale nyní si musíme ujasnit některé pojmy, které s nebeskou symbolikou souvisí, neboť k nim má Týr podle některých badatelů etymologicky blízko.

Například, jak uvádí Marija Gimbutas, v baltských jazycích jsou stejně jako ve staré Indii názvy pro oblohu, boha a světlo neoddělitelné. Ve staré litevštině, lotyštině a staré pruštině slovo *dievas* znamená jak „bůh“, tak „obloha“ či „nebeská klenba.“⁷ Také výraz pro *den* souvisí s těmito pojmy. Např. i české slovo *den*, které je příbuzné s latinským *diēs* a staroindickým *dyāuh*, znamenalo původně jen světlou část dne, nikoliv dnešní pojem pro dvacet čtyři hodin. Původ tohoto slova můžeme najít v kořeni *dei-* „svítit“, který je také patrný v litevském, lotyšském a staropruském názvu pro den.⁸ Je tedy možné, že i severské jméno Týr, staroanglické Tiu a gótské Týz znamenají „denní světlo“, jak se domnívá Richard North.⁹ Pro srovnání si můžeme uvést, že Lotyši říkají nebe *dievs* a v litevštině zase existuje mnoho slov odvozených od slova *dievas* a všechna mají souvislost s nebem. I v ugrofinských

³ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 182

⁴ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 334

⁵ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 334

⁶ Eliade, Mircea: *Pojednání o dějinách náboženství*. Praha, 2004, str. 85

⁷ Gimbutas, Marija: *Ancient symbolism in Lithuanian Folk Art*. Philadelphia, 1958, str. 46

⁸ Machek, Václav: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1997, str. 114

⁹ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 230

jazycích, kde jde v tomto případě o výpůjčku z baltských jazyků, se nebeská klenba řekne obdobně. Finsky se řekne *taivas*, estonsky *taevas*, *taivas*, livonsky *tēvas* a laponsky *daivas*.¹⁰

Druhá teorie ukazuje na příbuznost jména Týr/*Tiwaz s latinským *deus*, irským *día* sanskrtským *déva-*, čemuž se podobá staroseverský plurál *tívar* „bohové“. V tomto případě by jméno Týr/*Tiwaz znamenalo „bůh“. ¹¹ Odpůrcem této teorie je Jaan Puhvel, který odkazuje Týra spíše ke jménu Diūs (Fidius), což je římský ochránce smluv.¹² Pro lepší objasnění jména Týr a jeho plurálu *tívar* se musíme podívat do staroseverských pramenů, kde se toto jméno objevuje hned na několika rovinách. Jednak jako osobní jméno, když se mluví o bohu Týrovi, ale mnohem častěji se objevuje pouze jako součást básnických opisů, tzv. kenningů. Jak říká Snorri Sturluson, *Skáldskaparmál* 7:

„In þriðja málsgrein er sú, er kölluð er kenning, ok er sú grein svá sett, at vér köllum Óðin, eða Þór eða Tý eða einhvern af ásum eða álfum, ok hvern þeira, er ek nefni til, þá tek ek með heiti af eign annars ássins eða get ek hans verka nökkurra. Þá eignast hann nafnit, en eigi hinn, er nefndr var.“¹³

(„Třetí způsob se zve opis, kenning, a ten spočívá v tom, že toho, koho chceme pojmenovat, nazveme Ódinem, Tórem nebo Týem či některým jiným Ásem či álfem a k tomu pak připojíme označení majetku nebo činnosti druhého Ása. A k tomuto druhému pak náleží celé pojmenování, nikoli tomu, jehož jména bylo užito.“)¹⁴

V staroseverské poezii se tak často setkáváme se jménem Týr v podobě Sigtýr, Valtýr, Hroptatýr apod., což jsou opisy pro Óðina. Ale to nám ještě nic neříká o tom, že by jméno Týr znamenalo „bůh“. Objevuje se totiž i v opisech pro válečníka, např. *bödvar Týr* „Týr bitvy“, tj. „válečník“. A zrovna tak se v opisech velmi často vyskytuje jméno boha Njörða a jiných bohů, takže není důvod se domnívat, že by zde Týr byl nějakou výjimkou a že by kvůli tomuto užití jeho jméno znamenalo „bůh“. ¹⁵ Zde se musíme řídit tím, že jde opravdu o opis a jméno boha je vyjádřeno pomocí jména boha jiného, jak bylo uvedeno v citaci výše.

Plurál *tívar* nám v této záležitosti nepomůže o nic více. Sice to je prokazatelně plurál od jména Týr,¹⁶ ale došlo zde k významového posunu, a těžko říci, jak ho vlastně chápat.¹⁷ Nicméně jde o jedno z mála jmen pro bohy, které se ve staroseverštině vyskytuje

¹⁰ Gimbutas, Marija: *Ancient symbolism in Lithuanian Folk Art*. Philadelphia, 1958, str. 46

¹¹ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str.182

¹² Puhvel, Jaan: *Srovnávací mythologie*. Praha, 1997, str. 232

¹³ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 105

¹⁴ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglinzích*. Praha, 2003, str. 108

¹⁵ např. jen ve Snorriho *Háttatalu* je užito dvakrát, vždy jako součást opisu. Podrobný přehled kenningů je uveden na <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/kennings/kennings.html> 9.3.07, kde je spojení se jménem Njörðr uvedeno mnohem více.

¹⁶ *Eddulyklar*. Reykjavík, 1985, str. 152

¹⁷ Starý, Jiří: Pojem boha u starých Germánů. In *Bůh a bohové; pojetí božství v náboženských tradicích světa*. Praha, 2004, str. 163

v maskulinu, oproti jménům „*goð, regin, ráð, bönd, höpt.*“, která jsou neutra a mohla tak představovat neosobní pojetí božství.¹⁸ Zde je třeba doplnit, že tyto termíny se ve staroseverské literatuře objevovaly pouze v plurálu. Teprve s přijetím křesťanství došlo ke změně. Také zde musím upozornit na jednu zvláštnost moderní islandštiny, která se od staroseverštiny liší jen nepatrně. Ta používá neutrum plurálu v případě, když se jedná o ženy a muže dohromady. To by také mohlo ukazovat, že tato slova označující božstva spíše vyjadřují mužská i ženská božstva dohromady, než nějakou neosobní představu.

Jak jsme mohli vidět výše, obě teorie o původu a významu jména Týr/*Tiwaz mají k sobě velmi blízko a jména mnoha nejvyšších indoevropských božstev zjevně ukazují spojitost s jasnou, zářící oblohou, jak říká Mircea Eliade.¹⁹ Nicméně tyto teorie také byly mnohokrát napadeny, jak uvádí Jiří Starý ve své studii.²⁰ My si teď musíme položit otázku, zda to, co jsme si zde ukázali, je dostatečným dokladem pro příbuznost jména Týr s výše uvedenými bohy a názvy. Osobně zde souvislosti vidím, ať už jsou tato slova příbuzná nebo ne.

Jako doplňující odpověď zde nabízím třetí možnost, která se trochu vyhýbá etymologii. Ta je jistě důležitá, ale u osobních jmen, která jsou dost starobylá, se vždy budeme pohybovat v oblasti dohadů. Ale jak vnímali lidé tato slova tenkrát? Nestačilo jim jen, že jsou si určité pojmy podobné? Pro prostého člověka věřícího v severské bohy mohlo být mnohem důležitější to, že staroseverské slovo *tírr*, které znamená „sláva“, „věhlas“,²¹ zní podobně jako jméno Týr, než to, jestli jsou spolu tato slova příbuzná nebo ne. Ostatně s charakteristikou daného božstva, jak uvidíme později, tento výraz není nikterak v rozporu. Pro pochopení tohoto uvažování, jak slova spolu nepříbuzná, ale vzájemně si podobná, mohou ovlivnit myšlení, si můžeme uvést jeden příklad z češtiny. Zde máme slovo *tyran*, které původně v řečtině znamenalo „samovládce“, ale u nás již bylo přichýleno ke slovu *týrati*,²² a tak dnes rozumíme pod slovem tyran zlého člověka, což v původním řeckém významu nemuselo vždy platit. Takovýmto způsobem můžeme chápat i slova výše uvedená bez vysvětlení, zda jsou etymologicky příbuzná či ne. Tím nechci zcela popřít důležitost etymologie, ale její platnost v tomto směru nemusí být absolutní, zvláště když opravdu nemůžeme s jistotou určit původ slova. Jak ostatně uvidíme dále, z jazykové podobnosti

---

¹⁸ Shetelig, Haakon, Falk, Hjalmar: *Scandinavian Archaeology*. Oxford, 1937, str. 417

¹⁹ Eliade, Mircea: *Pojednání o dějinách náboženství*. Praha, 2004, str. 85

²⁰ Starý, Jiří: Pojem boha u starých Germánů. In *Bůh a bohové; pojetí božství v náboženských tradicích světa*. Praha, 2004, str. 163

²¹ Zoëga, Geir, T.: *A Concise Dictionary of Old Icelandic*. New York, 2004, str. 438

²² Machek, Václav: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1997, str. 664

některých jmen vycházeli i někteří autoři našich pramenů,²³ proto tento přístup nemůžeme zcela zavrhnout.

2.1. Dny v týdnu.

Se jménem boha Týra a jeho obdobami se může setkat každý z nás i dnes, a to v germánských názvech pro den úterý. Když západní Germáni převzali římské názvy dnů, což bylo pravděpodobně ve 3. století po Kr., tak je přiřadili ke svým božstvům, což byli Woden, Thunor, Tīw a Frige,²⁴ severští Óðinn, Thór, Týr a Frigg. Úterý, *dies martis*, se tak stal dnem boha Tīwa, Zia, severského Týra. A tak se skoro ve všech germánských jazycích řekne úterý podobně. Anglicky je to dnes *tuesday*, staroangl. *tīwesdaeg*, staroseversky *týsdagr*, frísky *tīesdi*, starohornoněm. *zīostag*, středohornoněm. *zīestac*. Přidat můžeme ještě alemanské *zīstac*,²⁵ a současné švédské *tisdag*, dánské a norské *tirsdag* a možná bychom našli i další.

Oproti jménům, která jasně odráží boha Týra, máme i další germánské varianty pro úterek, které nevznikly přímo z jeho jména, ale pravděpodobně z jeho funkce boha sněmu, (staroseversky *thing*) nebo také od jeho přízviska, které se objevuje na římském nápise, kde je zmíněn Mars Thingsus.²⁶ A tak se můžeme setkat se jmény jako je holandské *dinxendach* či *dingsdag*, v dolnoněmčině se pak objevuje *dingesdach*²⁷ a v němčině *Dienstag*. Toto jméno pro úterek je jedním z hlavních důvodů, proč se badatelé domnívají, že Týr je bohem thingu. Touto jeho rolí se budeme zabývat později.

Pro úplný výčet dní nám zbývá ještě zmínit bavorské *Ertag*, které možná odráží jiné Týrovo jméno Er,²⁸ související se jmény Irmin, Ermin. Úterý bylo také v některých oblastech nazváno *aftermontag*, nejspíše aby nereflektovalo jméno pohanského boha, stejně tak jako původní severské *týsdagr* bylo změněno na *priðjudagur* tj. „třetí den“.²⁹ Kromě několika málo výjimek se však tyto názvy dnů dodnes používají. Kromě nich však máme ještě další jména, která reflektují jména bohů. Ty budou předmětem následující pasáže.

---

²³ např. Widukind z Corvey.

²⁴ Hines, John: Religion: The Limits of Knowledge. 375-411 In *The Anglo-Saxon from The Migration Period to The Eight Century*. Woodbridge, 1997, str. 384

²⁵ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 336

²⁶ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 336

²⁷ Puhvel, Jaan: *Srovnávací mythologie*. Praha, 1997, str. 231

²⁸ Meyer, Elard, Hugo: *Germanische Mythologie*. Berlin, 1891, str. 221

²⁹ stejně tak byly změněny i ostatní dny, které připomínaly bohy.

2.2. Místní jména

Při snaze vystopovat nějaké informace o bohu Týrovi a jeho kultu nám mohou pomoci místní jména, neboť písemné informace o Týrově kultu neexistují.³⁰ Nemáme nikde dochováno v ságách či jinde, že někdo uctíval Týra. V době, kdy většina písemných pramenů vznikala, již nejspíš jeho kult ustoupil do pozadí. A proto musíme mnohé složitě rekonstruovat. Místní jména nám v tomto ohledu mohou vydatně pomoci, ačkoliv i zde narazíme na spoustu problémů. Je u nich totiž obtížné najít správnou etymologii, neboť tato jména jsou mnohdy velmi prastará. Určit pak, zda jsou skutečně odvozena od nějakého božstva nebo ne, je značná potíž. U mnoha jmen, která by mohla souviset s Týrem, byla souvislost s ním zpochybněna, ale u několika míst je pravděpodobnost, že se jmenují právě podle Týra, velmi vysoká. Na rozdíl od bohů jako je Óðinn, Thór nebo Freyr, kteří jsou v místních jménech zastoupeni hojně, výskyt jmen vztahujících se k Týrovi není tak veliký. Ale jelikož i jiných informací o Týrovi není tolik, jsou pro nás místní jména velmi cenným zdrojem. Jejich výskyt nám napoví, že v dané oblasti byl Týrův kult rozšířen a dokonce je možné i podle typu jména určit, o jaký typ uctívání se jednalo.

Když se podíváme postupně do jednotlivých zemí, tak si můžeme povšimnout, že např. v Dánsku je počet místních jmen odvozených od Týra o něco vyšší než v Norsku a Švédsku, což vede k teorii, že v těchto zemích byl kult Týra přijat až později, a to právě z Dánska.³¹ Nicméně, jak říká Jan de Vries, materiál, který zde byl nasbírán, je dost pochybný,³² a jen u mála jmen byla skutečně prokázána souvislost s Týrem. V Dánsku se vícekrát vyskytuje jméno *Tislund* „Týrův háj“, kde komponent *-lund* je příbuzný se staroseverským *lundr* – „háj.“³³ Toto jméno se objevuje dvakrát v jižní části Jutského poloostrova, u Rangstrupu a poblíž Hanvedu, který již leží v Německu. Další *Tislund* můžeme nalézt zhruba v polovině Jutského poloostrova poblíž Brørupu a jednou na Sjællandu poblíž Ringstedu. Komponent *-lund* snad ukazuje na kult v lesích.³⁴ Pro nás je také významný fakt, že *Tislund* na Sjællandu byl místem, kde se konal thing, což podporuje teorii, že Týr je bohem tohoto shromáždění.³⁵ Místo bylo i strategicky výhodné, neboť leží uprostřed ostrova. Také *Tiset* poblíž Gramu ve středu Jutského poloostrova nejspíš souvisí s uctíváním v lesích, neboť toto jméno je podle Vriese odvozeno ze staroseverského Týsviðr, kde komponent *-viðr*

³⁰ Davidson, Hilda E.: *The Lost Beliefs of Northern Europe*. London, 1993, str. 106

³¹ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern Mythology*. Cambridge, 1993, str. 338

³² Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte II*. Berlin, Leipzig, 1937, str. 284

³³ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern Mythology*. Cambridge, 1993, str. 337

³⁴ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte II*. Berlin, Leipzig, 1937, str. 284

³⁵ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 203

znamená les. Vícekrát se v Dánsku objevuje jméno *Tisbjerg*, které může ukazovat ke kultu na kopcích. Jezero *Tissø* „Týrovo jezero“, které leží na západním Sjællandu a *Tisvilde* „Týrův pramen“ v severním Sjællandu mohou ukazovat na kult u vody.³⁶ Jezero *Tissø* je pro nás zajímavé tím, že poblíž něj se našly nějaké zbraně z vikinského období, což by mohly být oběti Týrovi,³⁷ ale mnohem více nás může zajímat to, že další předměty, a to již z rané doby železné, se našly přímo v jezeře.³⁸ Nalézt můžeme ještě spoustu dalších jmen, která sice začínají na *Tis-* nebo *Tirs-*, ale možnost odvození od Týra zde není veliká, a to zejména díky druhým částem jmen, u nichž je pravděpodobnost spojení s kultem podle Vriese mizivá.³⁹

Ve Švédsku k Týrovi ukazuje snad jedině jezero *Tisjön* poblíž města Lima na pomezí historické oblasti Dalarna a dnešního Värmlandu. Další *Tisjön* je u města Malma ve Västmanlandu.⁴⁰ U jména *Tiveden*, což je hraniční les mezi Närke a Västergötlandem, je podle Vriese souvislost s Týrem nepravděpodobná.⁴¹

V Norsku také nemáme mnoho míst spojených s Týrem, pouze u jednoho si můžeme být jisti, že je s ním opravdu spojeno. Je to *Tysnes*, „Týrův mys“ a s ním sousedící *Tysnesøen*, „ostrov Týrova mysu“ v Sunnhordlandu v jižním Norsku. Na tomto ostrově je také místo dříve zvané *Njarðarlög*, což znamená buď „Njörðovo jezírko“ (od *lög* – „voda“) nebo „Právní oblast Njörða“ (od *lög* – „právo“).⁴² Zde by podle některých badatelů⁴³ mohl být vzájemný vztah těchto dvou míst se společným uctíváním bohyně Nerthus a Týra a jejich posvátného spojení, kdy bůh nebe oplodní bohyni země. Jméno Nerthus je snad etymologicky příbuzné s Njörðem.⁴⁴ Nicméně tato hypotéza byla odmítnuta jako příliš spekulativní.⁴⁵ Další norské jméno, kde je souvislost s Týrem slaběji zdůvodněna,⁴⁶ je *Tyslög*, což je dnešní *Tislaunan* v Melhusu v Sør-Trøndelagu.⁴⁷ Další místo téhož jména leží v Akeru.⁴⁸ Jména s komponentem *-lög*, *lag* se objevují i se jmény dalších bohů, což může ukazovat k tomu, že

³⁶ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte II*. Berlin, Leipzig, 1937, str. 284

³⁷ <http://www.kalmus.dk/Historien/tissoe.htm> [13.2.07]

³⁸ <http://www.kalmus.dk/Historien/tissoe.htm> [13.2.07]

³⁹ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte II*. Berlin, Leipzig, 1937, str. 285 n.

⁴⁰ Najít toto místo na mapě se mi bohužel nepodařilo.

⁴¹ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte II*. Berlin, Leipzig, 1937, str. 284

⁴² Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*, London, 1964, str.181

⁴³ Olsen, M.: *Hedenske Kultminder i norske Stednavne*. Kristiania, 1914 In Näsström, Britt-Mari: *Freyja, the Great Goddess of the North*, Lund, 1995, str.48

⁴⁴ Bohyně Nerthus je známá od Tacita, kde v *Germanii* 40 líčí obřad koupání bohyně v jezeře. Njörðr je popsán Snorrim v *Gylfaginningu* 23 jako bůh, který oplývá bohatstvím, a vládne moři.

⁴⁵ Näsström, Britt-Mari: *Freyja, the Great Goddess of the North*, Lund, 1995, str. 48

⁴⁶ Vries, Jan de : *Altgermanische religionsgeschichte II*. Berlin, Leipzig, 1937, str. 284

⁴⁷ Brink, Stefan: *Law and Legal Customs in Viking Age Scandinavia*. s. 87-117 In *Scandinavians from the Vendel period to the tenth century*. Woodbridge, 2002. str. 100

⁴⁸ Určit s přesností toto místo se mi nepodařilo.

kult a právo/zákon spolu mohly být spojeny.⁴⁹ Ovšem stále musíme brát v potaz i možnost, že tato místa odvozují svá jména od jezírek. Právní oblast je snad o něco pravděpodobnější.

Oproti skandinávským zemím se o Islandu většina literatury nezmiňuje, Týr zde zřejmě nehrál nijak významnou roli, neboť koncem 9. století, kdy byl Island osídlen, už Týrův kult byl nejspíš na ústupu. Jedno místní jméno možná související s Týrem se zde však vyskytuje. Je to *Týrsengi* „Týrova louka“ na poloostrově Snæfellsness na západním Islandu.⁵⁰ Pravděpodobnost, že toto jméno je odvozeno od Týra, není sice nijak veliká, ale lepší interpretaci zatím nikdo neobjevil.⁵¹

Nyní se přesuneme do Anglie, kde se také vyskytuje několik jmen, která by mohla odkazovat k Tīwovi, jak je Týr v této oblasti nazýván, ale pouze u třech jmen můžeme mít jistotu, že jsou skutečně od něj odvozená. Určení také ztěžuje to, že někdy známe jen přibližnou polohu těchto míst, a nelze se tedy ani opřít o archeologické vykopávky, které by mohly potvrdit nějaké stopy kultu. Jako první si jmenujme *Tysoe* ve Warwickshire, „Tīwův výběžek“ (ostroh) a *Tyesmere* ve Worcestershire, které můžeme přeložit jako „Tīwovo jezírko“. Jméno *Tyesmere* je pozoruhodné tím, že je v Anglii jediné, které poukazuje na jezírko zasvěcené bohu, ale jak říká D. Wilson, na kontinentě bylo zcela běžné, že jezera hrála významnou roli při votivních obětech bohům.⁵² To ostatně můžeme vidět v počtu jezer pojmenovaných po Týrovi v jiných zemích. Poblíž *Tysoe* se nalézá „Údolí červeného koně“ (Vale of the Red Horse), kde byla dříve do trávy vyřezána figura koně. Toto místo snad mohlo souviset s božstvem zde uctívaným, jak říká Hilda E. Davison.⁵³ S jistotou však tuto otázku zodpovědět nemůžeme a nějaké jiné důkazy, které by tuto teorii podporovaly, nemáme. *Tislea* v Hampshire, překládáno jako „Tīwův háj“, je další jméno, které zřejmě ukazuje na uctívání Tīwa v hájích. Komponent *-lea* je také příbuzný se slovem *lund*, *lundr*, o nichž byla řeč výše. O jméně *Tuesnoad* v Kentu se také uvažovalo, že by mohlo souviset s Tīwem, ale lingvistický rozbor tyto domněnky nepotvrdil.⁵⁴ *Tislea* a *Tiesmere* jsou známé pouze z historických materiálů. John Hines uvádí navíc ještě *Tuesley* v Surrey jako další místní jméno ve spojení s komponentem. *-leah* „háj“.⁵⁵

Oproti jménům vztahujícím se k božstvům Woden a Thunor je však Tīw v Anglii zastoupen skromně, ale i to stačí, abychom se mohli domnívat, že zde nějaký jeho kult byl.

⁴⁹ Brink, Stefan: Law and Legal Customs in Viking Age Scandinavia. s. 87-117 In *Scandinavians from the Vendel period to the tenth century*. Woodbridge, 2002. str. 100

⁵⁰ Svarar Sigmundsson: Átrúnaður og örnefni, s. 241- 254, In *Snorrastefna*, Reykjavík, 1992, str. 244

⁵¹ Svarar Sigmundsson: Átrúnaður og örnefni, s. 241- 254, In *Snorrastefna*, Reykjavík, 1992, str. 244

⁵² Wilson, David: *Anglo-saxon paganism*. New York, 1992, str. 15

⁵³ Davidson, Hilda E.: *The Lost Beliefs of Northern Europe*. London, 1993, str. 56

⁵⁴ Wilson, David: *Anglo-saxon paganism*. New York, 1992, str. 13

⁵⁵ Hines, John: Religion: The Limits of Knowledge. s. 375-411 In *The Anglo-Saxon from The Migration Period to The Eight Century; An Ethnographic Perspective*. Woodbridge, 1997, str. 385

Jak říká Wilson, kromě místních jmen a jména pro úterý, *tīwesdaeg*- tuesday, nemáme jiný přímý důkaz o významu Tīwa v Anglii. Stejně tak se to ale dle autora týká i Thunora a Wodena.⁵⁶ Nicméně k tomuto tvrzení musím dodat, že máme k dispozici několik glos a nějaké další drobné zmínky v literatuře, které k Tīwovi ukazují či ho přímo jmenují. Jak jsme si mohli všimnout, většina jmen odvozených od Týra se váže k přírodním objektům, což může ukazovat k tomu, že Týrův kult se začal ztrácet v době, kdy člověk začal po bozích pojmenovávat i obytná sídla.⁵⁷ Takové příklady jmen bychom našli pouze na kontinentě, tedy především v oblasti dnešního Německa, ale zde si s původem jmen nemůžeme být příliš jisti. Literatura, kterou zde mám k dispozici, je především z období, kdy byla ovlivněna zromantizovanou představou o germánských předcích německého národa, a proto i interpretace místních jmen může být místy nadhodnocená. Jako jisté můžeme považovat jméno bavorského Augsburgu, který je nazván podle římské kolonie *Augusta vindelicorum* a který se původně jmenoval *Ziesburc* podle boha Ziu, jak byl zde Týr nazýván.⁵⁸ Jakob Grimm pak zmiňuje celou řadu jmen, z nichž snad můžeme zmínit *Tisdorf* a *Ziesberg* v Dolním Sasku na Labi.⁵⁹ To, že zde jsou tato jména spojena s lidskými sídly, nám říká buď to, že zde kult boha *Tiwaze/Týra přetrval déle, a nebo tato jména mají jiný etymologický původ, pro což mluví také to, že se jimi badatelé příliš nezabývají.

2.3. Týrovo jméno a rostliny

Krátce se také zmíníme o dalším okruhu, ve kterém se objevuje Týrovo jméno, a to jsou názvy některých rostlin. Usuzovat však pouze na základě těchto jmen na kult je trochu přehnané. Otázka stáří těchto názvů je dost nejasná, a některé také byly převzaty od Římanů a podle *interpretatio germanica* přejmenovány. Ale i tak jsou pro nás tato jména přínosná, neboť i přes svůj nejistý původ jsou významná především tím, že zachovala povědomí o Týrovi mezi lidmi. Tyto názvy rostlin jsou většinou známé pouze jako lidové názvy, které se dodnes někde udržely. Například jedovatá rostlina *oměj vlčí mor*, která se v angličtině nazývá *wolf bane*, se používala k napouštění šípů na lov vlků, což, jak uvidíme, může mít souvislost s mýtem o Týrovi a vlkovi Fenrim. Islandsky se oměj řekne *týshjálmur*, což znamená „Týrova přílba“. Další z Týrových rostlin je fialka. Islandsky se fialka, konkrétně *viola canina*, nazývá

⁵⁶ Wilson, David: *Anglo-saxon paganism*. New York, 1992, str. 11

⁵⁷ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte II*. Berlin, Leipzig, 1937, str. 286

⁵⁸ Motz, Lotte: *The King, The Champion and the Sorcerer; A Study in Germanic Myth*. Wien, 1996, str. 118 nn.

⁵⁹ <http://www.northvegr.org/lore/grimmst/s00901.php> [7.2.07]

týsfjóla. Toto jméno je nejspíš převzato z latinského *viola martis*,⁶⁰ a místo Marta je do názvu rostliny dosazen Týr.

Třetí rostlinou, která se týká Týra, je lýkovec lékařský, *dafne mezereum*. Ten se švédsky řekne *tibast*, norský *tybast*.⁶¹ V německých krajích se mu říkalo *Zigelinta*, *Ziolinta*, nebo *Ziland*. Z Rakouska jsou pro něj známy názvy *Zeiland*, *Zillind* a *Zwilind*.⁶² Některé tyto názvy se užívají dodnes.⁶³ Příbuzná rostlina lýkovci se nazývá v islandštině *týsblóm* - *thymelaea passerina*, a patří do čeledi *týsblómacætt* - *thymelaeaceae*. Název čeledě je pochopitelně moderní, ale do téže čeledě patří již výše zmíněné *dafné mezereum*.⁶⁴ Jak tedy vidíme, určité druhy rostlin nesly shodně Týrovo jméno i ve vzájemně vzdálených krajích. Jak mnoho byly tyto názvy spojeny se skutečným kultem Týra, to pro nedostatek pramenů nemůžeme říci, ale přinejmenším zde díky těmto jménům žilo mezi lidmi nějaké povědomí o bohu Týrovi.

---

⁶⁰ http://encycl.opentopia.com/term/Tyr#Other_traces [9.3.07]

⁶¹ <http://www.liberherbarum.com/Pn0260.HTM> [2.3.07]

⁶² Herrmann, Paul: *Deutsche Mythologie*. Berlin, 2002, str. 213

⁶³ <http://www.liberherbarum.com/Pn0260.HTM> [2.3.07]

⁶⁴ Blamey, Marjorie: *Myndskreytt flóra Íslands og Norður-Evrópu*. Reykjavík, 1992, str. 244

3. Literární prameny

Literární prameny pro nás představují jeden z nejdůležitějších zdrojů, a protože z nich budeme v průběhu práce citovat, uvedu zde nejprve malý souhrn. Pro přehlednost prameny rozdělíme do čtyř skupin. Do té první budou patřit antické zdroje. U nich nastává problém s interpretací, neboť antičtí autoři používají jména svých bohů i pro bohy jiných národů. Musíme si ale uvědomit, že ne vždy musí *interpretacio romana* nebo *graeca* vyjadřovat stejného boha. Nejdůležitější antický autor pro naši práci je bez pochyby Tacitus, jehož *Germania* byla napsaná okolo r. 97-98 po Kr. Ale budeme citovat i jeho *Letopisy (Annales)* a *Dějiny (Historiae)*. Klerik a později historik Jordanes, který nejspíš během svého uvěznění v Konstantinopoli cca 550 po Kr., napsal dílo *De origine actibusque Getarum (O původu a činech Gótů)*, zkráceně známo jako *Getica*,⁶⁵ bude pro nás sporným pramenem, neboť budeme zjišťovat, zda zmíněné božstvo nazývané Mars může být skutečně ztotožněno s Týrem či ne. Obdobně jsme na tom s dalším dílem *Hyper ton polemon logoi*, jehož autorem je historik Prokopios z Kaisareie, který v 6. stol. po Kr. píše o zemi daleko na severu, která se jmenuje Thule, a píše o bohu zde uctívaném a nazývá ho Arés. Část díla, která je pro nás důležitá, vyšla v češtině jako *Válka s Góty*.

Další skupinou pramenů je latinské středověké písemnictví. Jde častokrát o rozsáhlá díla, kde je o původním náboženství jen malá zmínka. Nalézt zde cokoli souvisejícího s tématem je mravenčí práce a domnívám se, že se mi nepovedlo tyto zdroje zcela vyčerpat. Budeme citovat především prameny zaznamenávající saské dějiny, z nichž musím zmínit alespoň kroniku z 10. století od Widukinda z Corvey, *Rerum gestarum Saxoniarum libri tres*, pak autora Rudolfa z Fuldy, který žil v 9. století, a jeho dílo *De miraculis sancti Alexandri*. Kromě nich pak ještě přijdou ke slovu *Annales Regni Francorum*, zaznamenávající události během 8. a počátkem 9. století, a další podobné anály z té doby.

Nejdůležitějšími prameny jsou pak ty, které zachovávají mýtus, a to jsou pouze prameny staroseverské. Je to především prozaická *Snorriho Edda*, kterou napsal islandský učenec Snorri Sturluson počátkem 13. století a jejíž části *Gylfaginning (Okouzlení krále Gylfa)* a *Skáldskaparmál (Jazyk básnický)* jsou velmi bohatým zdrojem severské mytologie. Především *Gylfaginning* je důležitý, neboť vypráví hlavní mýtus o Týrovi, kde pomocí lsti je spoután vlk Fenrir a Týr přitom přijde o pravou ruku. Také je zde zmíněn jeho konec při

---

⁶⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Jordanes> [9.3.07]

ragnaröku.⁶⁶ V druhé části Snorriho Eddy, *Skáldskaparmálu*, Snorri Týra několikrát jmenuje a uvádí pro něj i několik básnických opisů. Dalším pramenem je poetická Edda a z ní především básně *Hymiskviða* a *Lokasenna*, obě zachované v *Codexu Regius*, který byl sepsán okolo roku 1270.⁶⁷ Obě básně jsou bezpochyby o něco starší. Báseň *Lokasenna* (*Lokiho svár*) je dialogickou básní, v níž Loki napadá a uráží postupně všechny přítomné bohy, dokud nepřijde Thór, který pohrozí Lokimu svým kladivem. V této básni je zmíněn takřka celý pantheon včetně Týra. *Lokasenna* byla složena pravděpodobně ve 12. století.⁶⁸ Snorri Sturluson, který psal svou Eddu někdy začátkem 13. století, tuto báseň bezpochyby znal, neboť ji na jednom místě cituje.⁶⁹ *Hymiskviða*, složena ve 12. nebo 13. století je jedinečná tím, že v ní Týr vystupuje jako jedna z hlavních postav, a je zde řečeno dost i o jeho příbuzenstvu. Kromě těchto základních pramenů máme z oblasti severu ještě dvě runové básně, norskou a islandskou, které nám říkají něco o runě týr, pojmenované podle boha Týra. Další prameny jako jsou ságy, skaldská poezie apod. o Týrovi většinou nehovoří. Ale i přesto některé z nich použijeme, neboť nám pomůžou pochopit souvislosti. Také musím zmínit, že jeden důležitý dánský pramen, sepsaný v 13. století Saxonem Grammaticem, *Gesta Danorum*, se o Týrovi nezmiňuje. To, že někde zmíněn není, má totiž také jistou vypovídací hodnotu. Potvrzuje to tak teorii o ústupu jeho kultu. Jak jsme totiž viděli, v místních jménech v Dánsku je Týr zastoupen hojně, ale v literatuře, která je pozdějšího data, už zmíněn není.

Nakonec musím zmínit anglosaské zdroje, které jsou však oproti severským velmi chudé. Něco málo nám o Tīwovi/Týrovi řekne anglosaská runová báseň, několik glos, a snad také Ælfricovo kázání z 10. století *De falsis diis*, které zmiňuje pohanské bohy. Nejvýznamnější staroanglické dílo, epos *Béowulf*, který vznikl někdy mezi lety 750-950 nám také bude k užitku, i když Týra přímo nezmiňuje.

---

⁶⁶ germánský konec světa.

⁶⁷ Guðrún Nordal, Sverrir Tómasson, Vésteinn Ólason: *Íslensk Bókmenntasaga I*. Reykjavík, 1992, str. 75

⁶⁸ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 193

⁶⁹ *Gylfaginning* 20

4. Zobrazení - archeologické nálezy

Archeologické nálezy jsou rovněž důležitým zdrojem informací o možném kultu boha Týra. Oproti literatuře zde máme větší problém s interpretací, neboť nikde není jasně napsáno, že nalezený předmět skutečně zobrazuje Týra. Proto mohou badatelé docházet k velmi rozdílným závěrům. Proto bych opatrně přistupovala k takovým interpretacím, kde je lidská postava automaticky považována za nějaké božstvo. Nicméně některé nálezy ukazují k Týrovi více než jiné, zvláště když zde můžeme snadno rozpoznat příběh z mytologie. Jedním z nich je kámen Ardre VIII. z jižního Gotlandu, který byl nalezen pod podlahou v kostele v Ardre. Výška kamene je asi 210 cm. Datovat ho můžeme mezi roky 700-800.⁷⁰ Zde, mezi jinými scénami, které jednoznačně můžeme interpretovat jako mytologické, je zobrazena mužská postava, která buď krmí vlka, nebo mu strká ruku do tlamy. (obr. č.1)

Další zajímavý nález představuje kámen ze Sockburnu v Severním Yorkshire, který zobrazuje postavu s rukou v čelistech jakési obludy (obr. č. 2). Toto zobrazení je dost výmluvné, a tak pravděpodobnost, že jde opravdu o Týra a Fenriho, je dost vysoká. Tento kámen byl podle Hildy E. Davidson zřejmě vztyčen ještě před přijetím křesťanství.⁷¹ Na těchto dvou zmíněných kamenech je zobrazen motiv odpovídající mýtu, a proto je zde pravděpodobnost, že jde o Týra, o něco vyšší než v následujících dvou případech, které si teď uvedeme.

Například na plátu z přilby nalezené v Torslundě na ostrově Ölandu je vyražena mužská postava, zřejmě válečník, a spolu s ním jakási obluda. (obr. č. 3) Štítek pochází ze 6. století po Kr.⁷² Zde však obluda vlka příliš nepřipomíná, ale zase se může zdát, že válečník má v rukou řetěz na její spoutání, a tak i tento výjev je dost často interpretován jako Týr a Fenrir.⁷³ V souvislosti s ostatními pláty z této přilby, které zobrazují spíše válečníky než bohy, (obr. č. 4) je mytologická interpretace tohoto plátu méně pravděpodobná.

Ještě menší pravděpodobnost zobrazení Týra představuje brakteát z Trollhättanu z Västergötlandu z 5.- 6. století, ačkoliv ho tak někteří interpretují.⁷⁴ Nicméně, když se na tento brakteát podíváme blíže, (obr. č. 5) tak uvidíme, že postava má mnoho ženských rysů, např. dlouhé vlasy s ozdobami a sukýnku. Zvíře spíše než vlka připomíná srnku. Sice ne vždy můžeme předpokládat zručnost autora, ale symbolika některých zvířat je docela zjevná a zde

⁷⁰ Nylén, Erik: *Stones, Ships and Symbols*. Stockholm, 1988, str. 71

⁷¹ Davidson, Hilda E.: *Myths and symbols in pagan Europe*. Manchester, 1988, str. 190

⁷² Davidson, Hilda E.: *Scandinavian Mythology*. London, 1969, str. 41

⁷³ Davidson, Hilda E.: *Scandinavian Mythology*. London, 1969, str. 41

⁷⁴ Davidson, Hilda E.: *The Lost Beliefs of Northern Europe*. London, 1993, str. 40-41

má zvíře evidentně kopýtka. Postava má v ruce cosi, co připomíná motovidlo, což je nástroj určený k navíjení příze. Podobných brakteátů se zvířecími motivy a s lidskou postavou můžeme nalézt celou řadu, na jednom z nich je dokonce postava s mečem, (obr. č. 6) ale zvíře zde opět připomíná vlka jen vzdáleně.⁷⁵

Poslední nález, který chci zmínit v souvislosti s Týrem, je přilba B z Negau v dnešním Slovinsku. (obr. č. 7) Ta pochází z 1. nebo 2. století př. Kr. a obsahuje nápis, který je zapsán jakýmsi severoitalským písmem. Číst ho můžeme jako HARIGASTITEIVA. Význam tohoto nápisu není zcela jasný, ale máme víceméně tři možnosti, jak jej interpretovat. První z nich je: „*bohu Harigastovi*“. K této možnosti, jak říká Simek, se přiklání např. Jan de Vries, který se domnívá, že Harigast by mohl být Óðinn. Jako důvod pro své tvrzení uvádí jeho další jména; Herjann, Herjaföðr, Heráss, Hertýr atd., která ukazují na jeho válečnickou funkci.⁷⁶ Druhá možnost, ke které se přiklání více vědců, by znamenala: „*Harigast bohu Teivovi*“. Podle tohoto výkladu mohl být Harigast válečník, který dává helmu božstvu jako děkovnou oběť. Třetí, nejméně pravděpodobná možnost, je: „*Harigast syn Te, ...*“⁷⁷ Nás pochopitelně zajímá nejvíce druhá možnost, která by tak ukazovala na význam boha Týra v té době.

Celkově jsou pro nás tato zobrazení důležitá především tím, že ukazují, kde všude mohl být rozšířen kult boha Týra, a kam až se rozšířil mýtus, o kterém si řekneme něco více v následující kapitole.

---

⁷⁵ <http://freepages.history.rootsweb.com/~catshaman/s251brakt/0brakbt1.htm> [19.3.07]

⁷⁶ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str.132

⁷⁷ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str.132

5. Týr v mýtech

Jak jsme si již řekli, mýty o Týrovi jsou zachovány pouze v islandských Eddách. Tyto mýty nám sice pomohou pochopit jeho postavení v pantheonu, ale je třeba si uvědomit, že v jiných oblastech, kde mýtus není zachovaný, mohla být Týrova role trochu odlišná. Nicméně jistý obraz si o něm vytvořit můžeme, a pokud srovnáme nám známé mýty s dalšími střípky, které se nám dochovaly v jiných oblastech obývaných Germány, tak jistě dojdeme k uspokojivému výsledku a představě o tomto bohu. Nyní si postupně probereme mýty o něm, a to především z hlediska jeho vztahů s dalšími bohy, obry nebo jinými postavami. Díky těmto vztahům pak můžeme pochopit Týrovy funkce, ke kterým se následně dostaneme.

5.1. Rodinné vztahy

S pozicí v pantheonu souvisí také rodinné vztahy, které nám pomohou pochopit, do jaké generace bohů vlastně Týr patří. Nejcenějším zdrojem poskytujícím tyto informace je báseň *Hymiskviða*. Zde je jako Týrův otec jmenován obr Hymir, a také se zde objevuje Týrova matka a dokonce i jeho babička, všichni z rodu obrů. To řadí Týra do starší generace bohů, která pochází z obrů. Odjinud o těchto Týrových příbuzných zprávy nemáme,⁷⁸ a tak se musíme spoléhat na tento zdroj. *Hymiskviða* pochází patrně z 12. nebo 13. století.⁷⁹ Jsou v ní v podstatě zachyceny dva příběhy, částečně snad i třetí. První z nich je mýtus o tom, jak se Thór a Týr vypraví k Hymimu pro obrovský kotel na vaření piva, který chce mořský obr Ægir, aby mohl bohům přichystat hostinu. Druhý příběh, který je zde vsunutý, vypráví o tom, jak Thór chytá na udici obrovského hada Midgardsormu. Na konci básně je pak ještě narážka na jiný mýtus,⁸⁰ ale ten pro nás není v tuto chvíli podstatný.

To, co je pro nás je důležité, je fakt, že mýtus o Thórovi a jeho lovu hada je známý i z jiných zdrojů,⁸¹ ale mýtus o získání kotle je znám pouze z *Hymiskviðy*. Když se podíváme do Snorriho Eddy, můžeme získat dojem, že Snorri *Hymiskviðu* znal, protože mluví o Thórově lovu, ale podle uvedených podrobností znal buď jen její část nebo měl jiný zdroj. Snorri příběh o Thórově lovu Midgardsormu vypráví v *Gylfaginningu* 48, ale výslovně zde

---

⁷⁸ v souvislosti s Týrem

⁷⁹ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 167

⁸⁰ Báseň zde naráží na to, že Thórův kozel kulhá, což podrobněji vypráví *Gylfaginning* 44.

⁸¹ *Ragnarsdrápa, Húsdrápa*, a další. Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 324

zdůrazňuje, že se této výpravy Thór zúčastnil sám, a Týra zde neuvádí. O Thórovi doslovně říká, že: „...*hann hafði eigi reið ok eigi hafrana ok ekki föruneyti*“⁸² („si s sebou nevzal vůz ani kozly, ba ani doprovod.“)⁸³ Je tedy docela pravděpodobné, že Snorri čerpal odjinud, neboť jinak by jistě v tomto příběhu zmínil i Týra, který v *Hymiskviðe* Thóra doprovází.

Samotné jméno Týr se v básni objevuje pouze dvakrát, a to ve verších 4 a 33, v dalších několika verších je pak zmíněn pomocí opisu. To on Thórovi poradí, kde získat kotel na vaření piva, i to, že vlastníkem kotle je jeho otec, jak uvádí verš 5:

„*Býr fyr austan*

Élivága

hundvíss Hymir

at himins enda;

á minn faðir

móðugr ketil,

rúmbrugdinn hver,

rastar djúpan.“⁸⁴

(„*Na východ Élivág/ obr bydlí/ nezkrotný Hymir,/ na konci nebes./ Mocný můj otec/ má mohutný kotel,/ široký mnoho stop/ a stejně hluboký.*“)⁸⁵

Hymir je zde líčen jako velmi moudrý, *hundvíss*, což doslovně znamená „moudrý jako pes“. Jako řada jiných obrů bydlí i Hymir na východě, ale to, že je to zrovna na konci nebes, ukazuje na Týrův nebeský původ a na jeho vztah k nebesům. Ale jinak má Hymir typické obří vlastnosti. Je označován jako *harðráðr* „neústupný“, „tvrdý“, „přísný“. Nejspíše patřil mezi ledové obry,⁸⁶ jak by tomu napovídal verš 10:

„*En váskapaðr*

varð síðbúinn

harðráðr Hymir

heim af veiðum,

gekk inn í sal,

glumðu jöklar,

var karls, en kom,

kinnskógr frörinn.“⁸⁷

⁸² *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 77

⁸³ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglingzích*. Praha, 2003, str. 85

⁸⁴ *Eddukvæði I*. Reykjavík, 1985, str. 130

⁸⁵ *Edda*. Praha, 2004, str. 122

⁸⁶ z jiných druhů obrů jmenujme např. skalní.

⁸⁷ *Eddukvæði I*. Reykjavík, 1985, str. 132

(„Pozdě se vrátil/ nevzhledný obr,/ zlovolný Hymir,/ domů z lovu./ Zavítal v síň,/ zaprašťely ledy/ zmrzlou měl bradu,/ zjíněný vous.“)⁸⁸

O Týrově obřím původu referuje také verš 9, kde je nazván potomkem obrů (*áttniðr jötna*). Na jeho obří původ také usuzuje Jón Hnefill Aðalsteinsson, který vidí cosi obřího v Týrově věrnosti a spolehlivosti, která je u něj mnohem silnější než u jiných bohů.⁸⁹ Nicméně zaznívají zde i hlasy, které tvrdí, že Týr je synem Óðina, ale ty se mohou opřít pouze o jedinou narážku, která je v *Skáldskaparmálu* 16, kde je řečeno:

„*Hvernig skal kenna Tý? Svá, at kalla hann einhenda ás ok úlfs fóstura, víga guð, son Óðins.*”⁹⁰

(„*A jak se opisuje Tý? Tak, že se nazývá jednorukým Ásem a pěstounem vlka, bohem boje a synem Óðina.*“)⁹¹

Jestliže tedy Snorri neznal Hymiskviðu nebo tu část, kde je Hymir jmenován jako Týrův otec, pak není divu, že jmenoval jako Týrova otce Óðina.⁹² Další možný důvod, proč Snorri jmenuje Óðina jako Týrova otce, může být jeho snaha interpretovat Óðina jako nejvyššího boha, tedy jako otce všech, což o něm dokonce prohlašuje v *Gylfaginningu* 20. Nejen Týr je zmíněn jako jeho syn, ale i jiní bohové, u kterých bychom o tomto příbuzenství mohli rovněž polemizovat.⁹³ Tato snaha o systematizaci je pro Snorriho zcela typická. Ale ani on nemluví jednoznačně a občas si protiřečí. Např. o tom, že by byl Týr synem Óðina, není ani slovo v *Gylfaginningu*. Tam je Týr pouze zmíněn jako jeden z Ásů. Rovněž v *nafnapulur*, „výčtu jmen“, součásti některých rukopisů *Snorriho Eddy*, je Týr jmenován mezi Ásy,⁹⁴ nikoliv však mezi Óðinovými syny.⁹⁵

Co se týče ženských příbuzných boha Týra, tak i ony patří vesměs k obrům a opět hlavním pramenem je zde *Hymiskviða*. Ta zmiňuje Týrovu babičku, která má devět set hlav, jak se říká ve verši 8. Týr se s ní setkává na konci nebes, v příbytku svého otce. Oproti ní je Týrova matka zřejmě pohledná a milá, je celá zlatá (*algullin*) a s bílým obočím (*brúnhvít*).

Hymiskviða 8

„*Mögr fann ömmu,*

mjök leiða sér,

hafði höfða hundruð níu,

---

⁸⁸ *Edda*. Praha, 2004, str. 123

⁸⁹ Jón Hnefill Aðalsteinsson: *A Piece of Horse Liver*. Reykjavík, 1998, str. 19

⁹⁰ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 125

⁹¹ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglinzích*. Praha, 2003, str.111

⁹² *Skáldskaparmál* 16

⁹³ Např. Heimdallr

⁹⁴ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 312, verš.22

⁹⁵ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 310, verš.18

*en önnur gekk
algullin fram
brúnhvít bera
bjórveig syni: ”⁹⁶*

*(„Týr pramáti svou/ protivnou spatřil,/ devět set hlav/ hrozných měla;/ však jinou spatřil,
světlobrvou/ v pohár lít/ synovi pivo.“)⁹⁷*

To, že je Týr syn Hymiho i jeho společnice, potvrzuje verš 11:

*„Ver þú heill, Hymir,
í hugum góðum,
nú er sonr kominn
til sala þinna,
sá er við vættum
af vegi löngum.“⁹⁸*

*(„Zdráv bud', Hymi,/ zprávu mám pro tebe:/ v tvé síně nyní/ syn zavítal,/ ježž dlouhý čas jsme/
čekali z cest.“)⁹⁹*

Tím, že obryně mluví v první osobě množného čísla, jednoznačně ukazuje na své i Hymiho rodičovství.

Nyní se přesuneme k *Lokasenně*, která nás ve verši 40 informuje o tom, že Týr má manželku. Bohužel se zde nedozvíme mnoho podrobností, a neznáme ani její jméno. Jiné prameny nám zde nepomohou, a proto spekulace o tom, kdo touto manželkou může být, zda nějaká nám známá bohyně, jsou jaksí bezpředmětné. Podobně jako v případě Týrovy manželky jsme na tom i se znalostí jeho potomstva. Opět pouze *Lokasenna* 40 naráží na to, že má Týr syna, jehož otcem je však ve skutečnosti Loki, který to sám přiznává:

*„Loki:
Þegi þú Týr!
þat varð þinni konu,
at hon átti mög við mér; (ona měla syna se mnou)
öln né penning
hafðir þú þess aldregi
vanréttis, vesall.“¹⁰⁰*

---

⁹⁶ *Eddukvæði I.* Reykjavík, 1985, str. 131

⁹⁷ *Edda.* Praha, 2004, str. 123

⁹⁸ *Eddukvæði I.* Reykjavík, 1985, str. 132

⁹⁹ *Edda.* Praha, 2004, str. 123

¹⁰⁰ *Eddukvæði I.* Reykjavík, 1985, str. 155

(Loki: „Bud' zticha už, Týre,/ vždyť tvého syna jsem/ zplodil s tvou ženou;/ ni loket jsi nedostal/ drahé látky,/ ni peníz za tu pohanu.“)¹⁰¹

Kdo je tento syn, to se opět můžeme jen dohadovat. Ale kromě něj můžeme vzít v potaz i jiné potomky, neboť u bohů se vyskytuje ještě další druh otcovství, a to když jsou pokládáni za předky královského rodu nebo kmene. Pokud připadá v úvahu Týrovo ztotožnění se Saxnôttem, kterému se budeme věnovat dále, byl by tak otcem některých královských rodů a původně možná celého saského kmene. Jiná narážka na jeho roli v královské genealogii, která však není nijak víc rozvedená, se objevuje ve staroseverské básni z 9. století, *Ynglingatal* (*Výčet Ynglingů*), kde je ve verši 17 přímo zmíněno Týrovo jméno:

„Ok lofsæll

ór landi fló

Týs óttungr

Tunna ríki, ...“¹⁰²

(„Ze země prchl/ potomek slavný/ božského Týra/ před Tunniho mocí.“)¹⁰³

Zde není slovo Týr použito jako součást kenningu, a i v překladu zůstává jméno Týr a nikoliv třeba Óðinn, jak je tomu v jiných případech. *Ynglingatal* je jednou z nejstarších skaldských básní a je tedy možné, že ještě upomíná na Týra, jehož význam v té době už zřejmě poklesával. Členové královského rodu Ynglingů bývají označováni také jako potomci Freye (*Ynglingatal* 21), ale ve Snorriho *Sáze o Ynglinzích* (*Ynglinga saga*), jejíž základ tvoří právě *Ynglingatal*, je také zmíněn jako předek královského rodu Ynglingů bůh Óðinn, jemuž však Snorri velmi často připisuje funkce, které v básnických zdrojích mají jiní bohové. Naopak Týr v samotné *Sáze o Ynglinzích* vůbec nevystupuje. Kromě *Ynglingatalu* je Týr takto zmíněn v další básni, *Háleygjatal* 12, kde je rovněž použito spojení *Týs óttungr*.¹⁰⁴ Báseň je také staršího data, koncem 10. století ji složil norský skald Eyvindr skáldaspillir (kaziskald). Tentokrát je tím Týrovým potomkem nazván jarl Sigurðr. To, že obě tyto básně jsou staršího data, je důkazem toho, že Týr v té době ještě byl v lidském povědomí jako předek urozených mužů, stejně jako jiní bohové.

---

¹⁰¹ *Edda*. Praha, 2004, 133

¹⁰² <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/skindex/yt.html> [9.3.07]

¹⁰³ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglinzích*. Praha, 2003, str. 172

¹⁰⁴ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/skindex/eyvhl.html> [9.3.07]

5.2. Týr a Fenrir

Další postavou, která je s Týrem spojena, a to mnohem více než jeho rodina, je vlk Fenrir, nazýván také Fenrisúlfr.¹⁰⁵ Ten je vedle Týra postavou, která je pro naši práci nejdůležitější. Hlavní mýtus o Týrovi je ten, ve kterém přijde o ruku, kterou mu vlk Fenrir ukousne. Vedle mýtu, který si zde uvedeme, se také zaměříme na samotnou postavu vlka Fenriho, a na symboliku vlka vůbec. To nám umožní lépe proniknout do problematiky a objasnit tak samotnou postavu Týra jakožto boha, který má s vlkem co dočinění.

Kdo je vlk Fenrir? Význam jeho jména není zcela jasný, nicméně by mohlo znamenat „obyvatel bažin.“¹⁰⁶ Fenrir je synem boha Lokiho a obryně Angrbody „Té, která přináší neštěstí“.¹⁰⁷ Jeho sourozenci jsou bohyně podsvětí Hel a had Jörmunganðr neboli Midgardsorm.¹⁰⁸ O Fenrim dále víme, že při ragnaröku bude protivníkem Óðina, kterého pozře. Vzápětí nato sám zahyne rukou Óðinova syna Víðara. Jaký je však Fenriho vztah k Týrovi? Velmi ambivalentní, posuzujeme-li z hlediska dochovaného materiálu. Celý příběh začíná ve chvíli, kdy se bohové z věsteb dozvědí, že od těchto tří sourozenců, Lokiho dětí, jim hrozí velké neštěstí, a rozhodnou se s tím něco udělat. Hada svrhnu do moře, Hel svěří vládu nad podsvětím a vlka chovají u sebe doma, jak říká *Gylfaginning* 34:

„Úlfinn faeddu æsir heima, ok hafði Týr einn djarfleik at ganga til at gefa honum mat.“¹⁰⁹
(„Vlka chovali Ásové doma, leč jediný Tý měl odvahu se k němu přiblížit a nakrmit ho.“)¹¹⁰

Také na jiném místě je Týr spojován s výchovou vlka, je dokonce zván jeho pěstounem, jak poznamenává Snorri ve *Skáldskaparmálu* 16, kde Týra nazývá *úlfs fóstira* „pěstounem vlka“. Tento vztah rozhodně nemůžeme jen tak pominout. Být pěstounem vždy znamenalo jistý závazek. Jak můžeme vyčíst z islandských ság, pěstounství bylo dost rozšířenou praxí.¹¹¹ Upevňovaly se jím vztahy mezi lidmi a mnohdy tyto vztahy byly pevnější než skutečné pokrevní svazky, jak dokládají islandské ságy.¹¹² Šlo o vztahy mezi pěstounem a schovancem, ale také mezi pobratimy, neboť islandština má pro všechny tyto vztahy jedno slovo – *fóstri*.¹¹³ V udržení těchto svazků hrála velkou roli čest. Když se tedy na vztah Týra a Fenriho podíváme z tohoto pohledu, tak pak spíše pochopíme, proč zrovna Týr musel obětovat svou

¹⁰⁵ Někdy je chybně překládán jako „Fenris“. Jde ale o tvar genitivu, správně by tedy překlad slova Fenrisúlfr zněl „Fenriho vlk“.

¹⁰⁶ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 81 [fen-dweller]

¹⁰⁷ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 16 [the one who brings grief]

¹⁰⁸ *Skáldskaparmál* 23, *Gylfaginning* 34

¹⁰⁹ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str.47

¹¹⁰ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglingzích*. Praha, 2003, str. 65

¹¹¹ např. *Hænsa-Póris saga* 2, *Laxdæla saga* 16 apod.

¹¹² např. *Gísla saga*

¹¹³ Zoëga, Geir, T.: *A Concise Dictionary of Old Icelandic*. New York, 2004, str.146

ruku, a také ale pochopíme, proč nebojuje s Fenrim při ragnaröku. Povšimněme si, že o ztrátě ruky se mluví jako o statečnosti, nikoliv jako o zradě. Spoutat vlka nebyl Týrův záměr, ale on za něj zaplatil jako ten, kdo cítil k Fenrimu nějaké závazky. V *Gylfaginningu* 25 se o Týrovi v souvislosti s Fenrim říká, toto:

„Þat er eitt mark um djarfleik hans, þá er æsir lokkuðu Fenrisúlfr til þess at leggja fjöturinn á hann, Gleipni, þá trúði hann þeim eigi, at þeir mundu leysa hann, fyrr en þeir lögðu honum at veði hönd Týs í munn hans, en þá er æsir vildu eigi leysa hann, þá beit hann höndina af, þar er nú heitir úlfliðr, ok er hann einhendr ok ekki kallaðr sætttir manna.“¹¹⁴

(„Důkazem jeho odvahy je, že když Ásové lákali vlka Fenriho, aby si dal nasadit pouto Gleipni, vlk jim neuvěřil, že ho zase pustí na svobodu, dokud mu nevložíli ruku Týovu do chřtánu jako zástavu. A když ho pak Ásové pustit nechtěli, ukousl Týovi ruku v zápěstí, [které se nyní jmenuje vlčí kloub]¹¹⁵ a ten je od té doby jednoruký a nemůže být prostředníkem smíru mezi lidmi.“)¹¹⁶

Podrobně o spoutání vlka vypráví Snorri o několik kapitol dále v *Gylfaginningu* 34. Celá pasáž je poměrně dlouhá a říká se v ní, jak vlk rostl a začal představovat pro bohy nebezpečí. Ásové z věštby věděli, že jim od něj hrozí záhuba, a tak se rozhodli ho spoutat. Pod záminkou, že si Fenrir jen vyzkouší svou sílu, ho spoutali. První dvě pouta Læðing a Drómi však vlk převal. Nakonec Óðinn vyslal Freyova služebníka Skírniho k černým álfům. Ti zhotovili pouto ze šesti ingrediencí - z dupotu kočky, ženských vousů, z kořenů skály, medvědí šlachy, rybího dechu, a ptačí sliny. Toto pouto vypadalo jako nějaká stužka. Ásové vylákali vlka na jezero Ámsvartnir a ostrov Lyngvi. Fenrir si pomyslel, když pouto uviděl, že to bude nějaká lest, neboť nevypadalo nijak silně:

„Úlfrinn segir: „Ef þér bindið mik, svá at ek fæk eigi leyst mik, þá skolið þér svá, at mér mun seint verða at taka af yðr hjálp. Ófuss em ek at láta þetta band á mik leggja, en heldr en þér frýið mér hugar, þá leggi einn hverr yðar hönd sína í munn mér at veði, at þetta sé falslaust gert.“ En hverr ásanna sá til annars ok þótti nú vera tvau vandræði, ok vildi engi sína hönd fram selja, fyrr en Týr lét fram hönd sína hægri ok leggr í munn úlfinum. En er úlfrinn spyrnir, þá harðnaði bandit, ok því harðara er hann brauzt um, því skarpara var bandit. Þá hlógu allir nema Týr. Hann lét hönd sína. Þá er æsirnir sá, at úlfrinn var bundinn at fullu, þá tóku þeir festina, er ór var fjötrinum, er Gelgja heitir, ok drógu hana gegnum hellu mikla, - sú heitir Gjöll, - ok festu helluna langt í jörð niðr. Þá tóku þeir mikinn stein ok skutu enn lengra í jörðina, - sá heitir Þviti – ok höfðu þann stein fyrir festarhælinn. Úlfrinn gapði ákafliga ok

¹¹⁴ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 42

¹¹⁵ část v hranaté závorce chybí v oficiálním českém překladu.

¹¹⁶ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglinzích*. Praha, 2003, str. 63

fekksk um mjök ok vildi bíta þá. Þeir skutu í munn honum sverði nökkuru. Nema hjöltin við neðra gómi, en efra gómi blóðrefillinn. Það er góm Sparri hans. Hann grenjar illiliga, ok slefa renn ór munni hans. Þat er á sú, er Ván heitir. Þar liggr hann til ragnarökr.“¹¹⁷

(„Vlk řekl: „ Jestli mě spoutáte tak, že se nevyprostím, pak jste ukuli zradu a nedočkám se od vás pomoci. Nemám pražádnou chuť si tuhle šňůru nasadit. Ale než abyste mě osočovali ze zbabělosti, ať mi raději některý z vás vloží ruku do tlamy jako zástavu, že nejdnete falešně.“ Ásové se dívali jeden na druhého a bylo vidět, že se dostali dvojnásob do úzkých. Nikdo nechtěl vydat svou ruku, až nakonec Tý napřáhl pravici a vložil ji vlkovi do tlamy. A když se vlk vzepřel, šňůra ztvrdla, a čím víc se mořil, tím ostřeji se zařezávala. Tu se všichni smáli až na Týa, který přišel o ruku. Když Ásové viděli, že je vlk pevně spoután, uchopili řetěz od pouta, který se zve Gelgja, a provlékli ho velikým plochým kamenem – ten se zve Gjöll – a zapustili kámen hluboko do země. Pak vzali mohutný balvan – ten se jmenuje Tviti –, zarazili jej ještě hlouběji a použili ho co kolíku k upevnění řetězu. Vlk cenil hrozivě zuby, divoce sebou trhal a chtěl je kousnout. I vrazili mu do chřtánu meč. Jílec se mu zapřel o dolní a špice o horní čelist a meč se tak stal roubíkem v jeho tlamě. Vlk ukrutně vyje a z huby mu tečou sliny. Z těch je řeka, která se jmenuje Ván. Tam bude ležet až do ragnaröku.“)¹¹⁸

Jak jsme se nyní dozvěděli, tak díky vlkovi je Týr jednoruký, na což ještě naráží Lokasenna 38-39, kde se říká, že to byl právě Fenrir, který Týrovi ukousl ruku.

Loki kvað:

*„Þegi þú, Týr,
þú kunnir aldregi
bera tilt með tveim;
handar innar hægri
mun ek hinnar geta,
er þér sleit Fenrir frá.*

Týr kvað:

*Handar em ec vanr,
enn þú Hróðrsvitnis,
böl er beggia þrá;
úlfgi hefir oc vel,
er í böndom scal*

---

¹¹⁷ Snorra Edda. Reykjavík, 1985, str. 49-50

¹¹⁸ Snorri Sturluson: Edda a sága o Ynglinzích. Praha, 2003, str. 66-67

bíða ragna röcrs.”¹¹⁹

(„Loki: „*Mlč už Týre! Ty sotva dovedeš/ svárlivce srovnat./ Připomeň si jen/ svou pravou ruku,/ kterou ti ukousl ukrutný vlk.*“

Týr: „*Bez ruky jsem já,/ ty bez ryšavce./ Obojí ztrátu je oželet těžko./ Bolestí vyje/ spoutaný vlk/ a číhá na osud Ásů.*“)¹²⁰

Zde se rovněž potvrzuje, že Týr měl k vlkovi spíše pozitivní vztah, neboť poukazuje na jeho bolest a spoutání jako na něco, co mu není zrovna po chuti.

O Fenrim pak máme ještě několik zmínek na jiných místech. Můžeme dokonce říci, že o něm víme více než o Týrovi. Fenrir totiž bude při ragnaröku bojovat nikoliv s Týrem, ale s Óðinem. Někteří badatelé se domnívají, že původní dvojice pro závěrečný boj byla Týr-Fenrir,¹²¹ a jak Óðinn přebral Týrovy funkce, převzal i jeho protivníka. Jestli ovšem Fenrir někdy tímto protivníkem byl. Skutečnost, že Týr je pěstounem Fenriho, vytváří mezi nimi určité pouto, a proto se proti sobě nemohou postavit. Proti Týrovi tak nastoupí pes Garmr, který v mnoha ohledech připomíná Fenriho, ale totožný s ním není.

Pro lepší pochopení toho, co vlk Fenrir vlastně představuje, se musíme podívat trochu hlouběji do dalších pramenů. Proč se vlastně Ásové chtěli vlka zbavit? Hlavním důvodem bylo zřejmě to, že se z věsteb dozvěděli, že jim od něj hrozí neštěstí (*Gylfaginning* 34). Ale tento strach nebyl jen tak bez příčiny. Není náhodou, že Fenrir má zrovna podobu vlka. V severské mytologii je vlk všeobecně spojován spíše s negativními vlastnostmi, jak např. uvádí Snorri ve *Skáldskaparmálu* 71:

„*Vargr heitir dýr. Þat er rétt at kenna við blóð eða hræ, svá at kalla verð hans eða drykk. Eigi er rétt at kenna svá við fleiri dýr. Vargr heitit ok úlfr...*”¹²²

(„*Vargr (vlk) se jmenuje zvíře. Toho je správné opisovat pomocí krve nebo mrtvolý, čili nazvat je jeho jídlem nebo pitím. Není správné tak opisovat více zvířat. Jmenuje se vargr nebo vlk...*”)¹²³

Poté Snorri uvádí několik ukázek ze skaldských básní, kde jsou příklady různých pojmenování pro vlka. Kromě toho také vlastní jména mýtických vlků slouží jako obecná pojmenování.¹²⁴ Zajímavé je také slovo *vargr*, které kromě vlka znamená také psance, vraha, člověka mimo společnost, což jen dokresluje obraz, který se nám zde pomalu o vlku tvoří.

¹¹⁹ *Eddukvæði I.* Reykjavík, 1985, str. 154-155

¹²⁰ *Edda.* Praha, 2004, str. 139

¹²¹ Davidson, Hilda E.: *The Battle God of the Vikings.* York, 1972, str. 2

¹²² *Snorra Edda.* Reykjavík, 1985, str. 211

¹²³ překlad vlastní

¹²⁴ Např. jména Óðinových vlků, Geri a Freki se objevují jako obecné jméno.

Fenrir sám má také další jména. Je zván např. Vánargandr,¹²⁵ „obluda řeky Ván“¹²⁶ a Hróðvitnir,¹²⁷ což se dá přeložit jako „slavný vlk“.¹²⁸ Vlč a někdy i pes byli tradičně v severské mytologii spojováni se smrtí, destrukcí a nepřátelskými silami.¹²⁹ Můžeme snad i říci se silami chaosu, tedy se sférou, v níž žijí obři a která je lidem nepřátelská. Prameny nám zde poskytují dostatek důkazů. Např. Eyvindr skáldaspillir, který když chce ve svých verších vyjádřit chaos způsobený úmrtím krále Hákona Dobrého, používá přirovnání, že Fenrir bude běhat nespoutaný, dokud tak dobrý král opět neusedne na opuštěný trůn.

Hákonarmál 20

„*Mun óbundinn*

á ýta sjöt

Fenrisulfr of fara,

áðr jafngóðr

á auða tröð

konungmaðr komi.“¹³⁰

V básni *Eiríksmál*, kterou nechala vdova po Eiríkovi Krvavé sekeře (Eiríkr blóðöx) složit na jeho počest, je ve verši 7 vylíčeno, že Eirík zemřel, protože ho Óðinn potřebuje na konečnou bitvu, neboť šedý vlk, tedy Fenrir, je již připraven zaútočit v sídle bohů.¹³¹

„*Hví namt hann sigri þá,*

es þér þótti snjallr vesa?“

Óvíst 's at vita,

sér ulfr hinn hösvi

[greypr] á sjöt goða.“¹³²

Další vyjádření toho, že vlk patří do sféry člověku nepřátelské, se objevuje také v tom, že na něm často jezdí obryně či čarodějky.¹³³ Ostatně od vlka k obrovi/trollovi není daleko, jak nám ukazuje skaldská i eddická poezie. Ve vlčí podobě se vyskytují bytosti, které se snaží sežrat měsíc a slunce. Jeden z nich je dokonce synem Fenriho. Více se o těchto vlčích píše v *Grímnismálu 39*:

„*Sköll heitir ulf,*

er fylgir inu skírleita goði

---

¹²⁵ *Skáldskaparmál 23,*

¹²⁶ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 350

¹²⁷ *Lokasenna 39, Gylfaginning 12, Grímnismál 39,*

¹²⁸ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 160

¹²⁹ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 60

¹³⁰ <http://www.heimskringla.no/original/skaldekvad/hakonarmal.php> [9.3. 07]

¹³¹ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 282

¹³² <http://www.heimskringla.no/original/skaldekvad/eiriksmal.php> [9.3.07]

¹³³ např. *Hynðuljóð 5, Helgakviða Hjörvarðarsonar*- prozaická část mezi verši 30 a 31, *Gylfaginning 49.*

*til varna viðar,
en annar Hati,
hann er Hróðvitnis sonr,
sá skal fyr heiða brúði himins.* ¹³⁴

(„Sköll je jméno vlka,/ který za jasným jde božstvem/ až k lemu lesa./ I jiný vlk, Hati,/ Hróðvitnův syn,/ doprovází nevěstu nebes.“) ¹³⁵

Další, velmi podobný obraz nám poskytuje *Völuspá* 40.

*„Austr sat in aldna
í Járnviði
ok fæddi þar
Fenris kindir;
verðr af þeim öllum
einna nökkurr
tungls tjúgari
í trolls hami.* ¹³⁶

(„Stařena seděla/ v železném lese,/ o život pečující/ potomků Fenriho./ Z nich všech jeden/ zvlášť zhoubcem bude/ plavého slunce,/ v podobě trolla.“) ¹³⁷

Spojitost mezi vlkem, trollem a pojidáním slunce či měsíce je ještě jednou naznačena v básni od Bragiho Starého (Bragi gamli), která je zachována ve *Skáldskaparmálu* 67. Zde je troll opsán jako „*hvélsvelg himins*“, což by se dalo přeložit jako „polykač nebeské koule“. Čili, jak můžeme vidět, vlk je obecně v severské mytologii spojen s ohrožováním kosmického řádu, a tím i s koncem světa, při němž sám Fenrir bude hrát rozhodující roli. Při ragnaröku se uvolní z pout, což líčí refrén ve *Völuspá*; verše 44, 49, 54 a 58.

*„Geyr nú Garmr mjök
fyr Gnipahelli,
festr mun slitna,
en freki renna;
fjöld veit ek fræða,
fram sé ek lengra
um ragna rök
römm sigtíva.* ¹³⁸

¹³⁴ *Eddukvæði I.* Reykjavík, 1985, str. 94-95

¹³⁵ *Edda.* Praha, 2004, str. 93

¹³⁶ *Eddukvæði I.* Reykjavík, 1985, str. 14

¹³⁷ *Edda.* Praha, 2004, str. 35

¹³⁸ *Eddukvæði I.* Reykjavík, 1985, str. 15, 16-17, 18 a 19

(„*Garm hrozně vyje/ před Gnipskou slují,/ Pouta pukají/ prchá Fenrir./ Spoustu vím zvěstí,/ do dále zřím,/ přehrozný pád vidím/ vlády bohů.*“)¹³⁹

Zde je v originále Fenrir opsán jako freki, což je básnické pojmenování pro vlka, ale není žádných pochyb, že je zde míněn právě Fenrir.

Jak vidíme, symbolika vlka je v severské mytologii naprosto jednoznačná, zejména jde-li o konkrétní bytosti. Nyní už pro nás musí být mnohem srozumitelnější, proč právě vlk Fenrir, představující chaos, tvoří jakýsi protiklad k Týrovi, který, jak uvidíme později, představuje řád a právo.

5.3. Týr a Garmr

Další stvůra, podobná v jistém směru vlku Fenrimu, je podsvětní pes Garmr, který se s Týrem utká při ragnaröku. *Gylfaginning* 51 o tomto boji mezi nimi říká toto:

„*Pá er ok lauss orðinn hundrinn Garmr, er bundinn er fyrir Gnipahelli. Hann er it mesta forað. Hann á víg móti Tý, ok verðr hvárr öðrum at bana.*“¹⁴⁰

(„*Tedy bude už také na svobodě pes Garmr, který je upoután před Gnipskou slují. Je to nebezpečná nestvůra. Utká se s Týrem a oba si přivodí smrt.*“)¹⁴¹

Jinde se Týr a Garmr spolu neobjevují, ale Garm samotného můžeme nalézt v dalších pramenech, jako např. v eddické básni *Völuspá*, kde se objevuje v refrénu, který jsme si citovali výše. Někdy není až tak jasné, zda jde o psa či vlka, ale *Grímnismál* 44, kde je řečeno, že Garmr je nejlepší ze psů, nám jasně dokládá, že jde skutečně o psa. Bezejmenný pes, který střeží podsvětí, je jmenován v *Baldrs draumar (Baldrovy sny)* 2-3. Nikdo jiný než Garmr to však být nemůže. Garmovo jméno se také objevuje často jako součást kenningů. Proč však právě on bojuje s Týrem, není zcela jasné. O obou máme málo informací na to, abychom došli k nějakému závěru. Ale snad Garmova podobnost s vlkem Fenrim může být klíčem k odpovědi. Samotný Fenrir s ním bojovat nemůže, aby se pomstil za spoutání, neboť je mezi ním a Týrem pouto pěstounství, a tak tuto roli přebírá Garmr, který do jisté míry představuje alomorfy Fenriho, jak se domnívá Jaan Puhvel.¹⁴² Není tedy zcela náhoda, že ti dva bojují právě spolu.

¹³⁹ *Edda*. Praha, 2004, str. 36, 37, 39

¹⁴⁰ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 89

¹⁴¹ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglinzích*. Praha, 2003, str. 94

¹⁴² Puhvel, Jaan: *Srovnávací mythologie*. Praha, 1997, str. 255

6. Runa Týr

Kromě mýtů zde máme ještě další oblast pramenů, která nám může pomoci v hledání informací o Týrovi a jeho významu. Je to skutečnost, že je po něm pojmenovaná jedna z run, posvátného germánského písma, což se nepoštěstilo každému z bohů.¹⁴³ Většinou se jeho runa vyskytuje ve tvaru $\uparrow$, ale existuje i varianta bez pravého ramene $\uparrow$, což může podle některých autorů vyjadřovat Týrovu ztrátu ruky,¹⁴⁴ ale takto zkrácené se objevují i jiné runy.¹⁴⁵ Tato runa se objevuje u všech známých runových sad. Ty se stejně jako abeceda či alfabeto nazývají podle prvních písmen *futhark* nebo *futhork*.¹⁴⁶ Nejznámější jsou tři.¹⁴⁷ První z nich je germánský prostý se 24 runami, kterému se také někdy říká starší *futhark*. Ten však již kolem roku 800 přestává být používán a příliš se nám o něm nedochovalo. Zhruba v téže době se objevuje další sada, a to anglosaský *futhork*, který má 28 run. Od něj jsou odvozeny anglofríský s 29 runami a northumbrijský s 33 runami. Třetí významný *futhork* je vikinský s 16 runami, kterému se také říká mladší.¹⁴⁸ Ve starším a anglosaském *futharku* je runa $\uparrow$ uvedena jako 17. v pořadí, v mladším *futhorku* je pak na 12. místě. Ve starším *futharku* se tato runa nazývala pravděpodobně **teiwaz*, tak jako původní božstvo oblohy, jehož existenci mnozí předpokládají.¹⁴⁹ Každý *futhark* se dělí do tří skupin, později v islandské tradici známých jako tzv. *ættir*, což je plurál od staroislandského *ætt*. Toto slovo má více významů, ale hlavními jsou „rodina“, „část“, ale může znamenat i číslovku „osm,“ islandsky *átta*, což není zřejmě náhoda, neboť osmička byla v germánských mýtech velice důležitým číslem, a ve starším *futharku* má každý *ætt* právě osm znaků. Na tuto souvislost poukazuje i R. I. Page, a *ættir* překládá jako skupiny po osmi.¹⁵⁰ To, že jsou skupiny tři, bylo však důležitější než počet znaků v nich, jelikož i u ostatních *futharků* jsou runy rozděleny do třech skupin. Jednotlivé *ætty* se nazývaly podle počátečních písmen. První se jmenuje *Freys ætt*, druhý *Hagals ætt* a třetí *æt* byl nazván podle Týra, *Týs ætt*.¹⁵¹ R. I. Page používá zkráceně výrazu *f-ætt*, *t-ætt*

¹⁴³ To se týká ještě runy Ing, která je pojmenovaná po bohu Ingovi. Ještě bychom mohli připočítat runu Áss, (Óss), která bývá spojována s Óðinem, ale její jméno znamená spíše bůh obecně.

¹⁴⁴ Enoksen, Lars, Magnar: *Runy*. Praha, 2003, str. 75

¹⁴⁵ Enoksen, Lars, Magnar: *Runy*. Praha, 2003, str. 71-75

¹⁴⁶ U *futharku* jsou první písmena F, U, Th, A, R, K, kdežto u *futhorku* je místo A (áss) použito O (Óss).

¹⁴⁷ Další runové řady, které existují, jsou více méně odvozeny od těchto třech *futharků*.

¹⁴⁸ Tyto informace o runách jsou značně zjednodušené, ale nemůžeme se zde pouštět do podrobností, a o různých variantách, které by tak značně přesahovaly rámec této práce.

¹⁴⁹ Polomé, Edgar: The names of Runes. 321-338 In *Old English Runes and their Continental Background*. Heidelberg, 1991, str. 423 a 425

¹⁵⁰ Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str. 82

¹⁵¹ Guðrún Nordal, Sverrir Tómasson, Vésteinn Ólason: *Íslensk Bókmenntasaga I*, Reykjavík, 1992, str. 22

apod.¹⁵² To, že se první *ætt* nenazývá podle runy *fehu*, ale podle boha Freye, vede k názorům, že každý *ætt* byl zasvěcen jednomu božstvu. Kdo se však skrývá pod jménem Hagal, není zcela jasné.¹⁵³ Tak jako i v jiných kulturách, kde písmo hrálo velkou roli v náboženském životě a bylo spojeno s magickým konáním, bylo tak tomu i u Germánů. Použití celé runové řady mělo pro magické konání velký význam.¹⁵⁴ Celé runové řady jsou doloženy již počátkem 1. století. po Kr., např. na broži z Meldorfu. Rovněž Tacitus (*Germania* 10) se zřejmě zmiňuje o runách, i když je přímo nejmenuje.¹⁵⁵ Nejstarší zaznamenaná runová řada se vyskytuje na Kylverském kameni z Gotlandu (Švédsko) z poč. 5. století po Kr. Seznamy názvů run jsou doloženy až mnohem později. Tzv. *Vídeňský kodex*, který obsahuje anglosaský seznam run, pochází z 8. století.¹⁵⁶ Runová jména 16-ti znakového futhorku se dochovala ve více rukopisech, např. v *Codexu Leidensis* z 10. století, který reflektuje i starší jména run ukazující až k 8.století.¹⁵⁷

K zapamatování run sloužily zřejmě pomůcky jako runové básně a tzv. *Abecedarium Nordmannicum*, které je z nich nejstarší, a také ho můžeme považovat za runovou báseň, ačkoliv má jiný charakter než ostatní runové básně. Zaznamenává 16-ti znakový futhork a jeho původ můžeme hledat v 9. století v *Codexu Sangallensis* 878, fol. 321.¹⁵⁸ O jednotlivých runách toho moc neříká, a runa $\uparrow$ je zde zmíněna jako *tiu*. Jazyk tohoto textu je umělá směsice staré hornoněmčiny a staré saštiny, tj. dolnoněmčiny, ačkoliv původní mohla být stará saština.¹⁵⁹ Hned poté je nejstarší anglosaská runová báseň, kterou lze datovat ke konci 10. století, ale jak badatelé soudí, jde dále až do 8. nebo 9. století. Text této básně se dochoval pouze v přepisu ze staré angličtiny, který pořídil Humfrey Wanley. Původní manuskript zničil požár v roce 1731. Tato báseň vychází z anglo-fríského futhorku a sestává tedy z 29 strof. Ostatní runové básně jsou ještě mladší. Norskou můžeme datovat někdy do pozdního 12. nebo počátečního 13. století, islandskou až do 15. století.¹⁶⁰ Jde tedy o dost pozdní prameny, ale i tak můžeme předpokládat nějaké dochování staršího materiálu, které se v případě runy $\uparrow$ *týr* přímo nabízí, neboť verše o ní narážejí na mýtus.

---

¹⁵² Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str. 83

¹⁵³ jedna z možných teorií je, že Hagal představuje Óðin. Ale i to je uvedeno s otazníkem. Guðrún Nordal, Sverrir Tómasson, Vésteinn Ólason: *Íslensk Bókmenntasaga* I. Reykjavík, 1992, str. 22

¹⁵⁴ S tím možná i souvisí to, že ve skaldské poezii u tzv. *dróttkvættu*, dvorského verše, máme v jedné strofě právě 24 slabik. Tento druh verše se používal i v magických invokacích, kde runy hrály významnou roli. (Turville-Petre, E.O.G.: *Scaldic poetry*. Oxford, 1976)

¹⁵⁵ Tacitus, Cornelius: *Germanie*. Praha, 1909, str. 35-36

¹⁵⁶ Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str.62

¹⁵⁷ Polomé, Edgar: The names of Runes. s. 321-338 In *Old English Runes and their Continental Background*. Heidelberg, 1991, str. 424

¹⁵⁸ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 34

¹⁵⁹ Polomé, Edgar: The names of Runes. s. 321-338 In *Old English Runes and their Continental Background*. Heidelberg, 1991, str. 421-422

¹⁶⁰ Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str. 66

U Anglosasů se nazývá runa ↑ *tir*, nebo jen *ti*, jak uvádí *Salzburský rukopis*.¹⁶¹ Někde lze najít i *tyr*. Samotný bůh se ve staré angličtině objevuje pod jménem *Tīw* nebo *Tig*. Page upozorňuje na možný vliv staroanglického slova *tir*, které znamená „sláva“.¹⁶² Toto slovo bezpochyby souvisí se staroseverským *tírr* „sláva“, o kterém jsme mluvili v první kapitole. Také, když se zamyslíme nad významem veršů, které si hned ocitujeme, můžeme zde bez ohledu na etymologii nalézt určitou podobnost se staroseverským slovem *týri*, což znamená „světlo“.¹⁶³ Anglosaská runová báseň nám říká toto:

„*Tir* biþ tacna sum, healdeð trywa wel
wiþ æþelingas; a biþ on færylde
ofer nihta genipu, næfre swiceþ.“¹⁶⁴

Zde mám k dispozici několik anglických překladů. Dickinsův,¹⁶⁵ od Northa,¹⁶⁶ a od Page.¹⁶⁷

Český překlad by zněl asi takto:

„*Tir* je význačné znamení (hvězda),
drží dobře své sliby se vznešenými,
během své cesty je vždy nad nočními mraky
nikdy nezradí.“¹⁶⁸

Všechny anglické překlady vyjadřují podobné, a to je vztah runy ↑, tedy i boha *Tīwa* k obloze, a ukazují na to, že je nejspíš po něm pojmenovaná některá hvězda nebo souhvězdí.¹⁶⁹ Rovněž se zde odkazuje na *Tīwův* vztah k vládnoucím vrstvám, což by tak potvrzovalo Dumézilovo zařazení *Tīwa*/*Týra* mezi bohy první vrstvy.¹⁷⁰ Jak říká Dickins, tak původní jméno runy *Tir* bylo bezpochyby *Ti* (*Tīw*).¹⁷¹ Toto slovo se objevuje i v glosách, a to ve spojení se jménem Mars jako: „*Mars, Martis: Tiig*“.¹⁷² Podle Dickinse je také možné slovo *tir* vyložit jako špatnočtení pro *Tīwa*. Onou hvězdou zde zmíněnou by mohla být i planeta

¹⁶¹ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 18 n.

¹⁶² Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str.72

¹⁶³ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 18 n.

¹⁶⁴ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 18

¹⁶⁵ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*, Cambridge, 1915, str. 19, i.e. (T (?) is (guiding) star; well does it keep faith with princes; it is ever on its course over the mists of night and never fails.)

¹⁶⁶ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 232 n. Fame/týr is a distinguished sign; keeps pledges well with princes; is always on course over the clouds of night; never betrays you)

¹⁶⁷ Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*, Woodbridge, 1999, str.72 („*Tir* is one of the guiding marks (tacn). It keeps its faith well towards princes. Above nights' clouds it is always on its path and never fails.“)

¹⁶⁸ Podle uvedených anglických překladů vlastní překlad.

¹⁶⁹ Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str.72

¹⁷⁰ Dumézil, Georges: *Mýty a bohové Indoevropanů*. Praha, 1997, str. 97

¹⁷¹ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str.18

¹⁷² *Corpus Glossary*, ed. Lindsay, s. 111.49; *Épinal-Efrurt Glossary*, ed. Pfeifer, s. 35.663 In North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 231 n.

Mars, ale podle Dickinse charakter básně ukazuje spíše k nějaké cirkumpolární konstelaci,¹⁷³ což by mohlo ukazovat k Polárce, která jakožto pevný bod oblohy opravdu nikdy nezradí.

Oproti anglosaské runové básni, norská a islandská runová báseň shodně referují o Týrovi jako o jednorukém bohu. Evidentně zde naráží na mýtus o vlku Fenrim a jeho spoutání, při němž Týr přišel o pravou ruku. I samotná runa je zde zakreslena pouze s jedním ramenem ↑.

„Týr er æinendr ása,
opt værðr smiðr at blása.“¹⁷⁴

(„Týr je jednoruký z Ásů, kovář často musí foukat.“)¹⁷⁵.

Smysl druhého verše v této básni je zřejmě jen ten, aby se dobře rýmoval s prvním. Celá norská báseň je takto postavená. Šlo především o pomůcku k zapamatování run. Oproti norské básni islandská více rozvíjí mýtus.

„Týr er einhendr áss

ok úlfs leifar

ok hofa hilmir

Mars tiggj.“¹⁷⁶

(„Týr je jednoruký Ás, zbytky (následek) od vlka a hlava svatyně.“)¹⁷⁷

Slovo *leifar* jednak znamená „zbytky“, což může být narážka na to, že Fenrir ukousl Týrovi ruku a zbytek nechal být¹⁷⁸ nebo znamená „výsledek“, „následek“, což by se k danému tématu hodilo také. To, že je Týr jednoruký, je následek toho, že mu Fenrir ukousl ruku. Verš o tom, že je Týr hlava chrámu (doslovně „vůdce“, „velitel“) ukazuje stejně jako anglosaský text na jeho funkci mezi vysokými vrstvami. Celá islandská báseň je ještě oglosovaná dvěma na sobě nezávislými slovy. První je latinský název či význam runy, v tomto případě je pod textem na levé straně uveden Mars, který bývá s Týrem ztotožňován, a na pravé straně je u každé runy vždy slovo pro náčelníka či krále, které aliteruje s názvem runy. U runy ↑ je uvedeno slovo *tiggj*, což je obvykle překládáno jako představený či vedoucí osoba.¹⁷⁹ Všechny tyto texty nám ukazují, že runa ↑ byla chápána velmi pozitivně.

¹⁷³ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 18 n.

¹⁷⁴ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 26

¹⁷⁵ překlad vlastní

¹⁷⁶ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 30

¹⁷⁷ překlad vlastní

¹⁷⁸ Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str. 72

¹⁷⁹ V anglických překladech se obvykle objevuje slovo director

Kromě výše uvedených pramenů máme k dispozici další text týkající se runy ᚠ, a ten ji spojuje s vítězstvím. V písni *Sigrdrífumál* 6 se můžeme dočíst o jejím magickém působení v boji.

„*Sigrúnar þú scalt kunna,
ef þú vilt sigr hafa,
oc rísta á hialti hiors,
sumar á vétrimom,
sumar á valböstum
oc nefna tysvar Tý.*”¹⁸⁰

(„*Vítězné runy znej,/ vítězství chceš-li dobýt,/ na jílcí meče je ryj,/ některé do rýhy,/ některé do ostří/ a jmenuj dvakrát Týra.*“)¹⁸¹

Zde jde bezpochyby o magickou invokaci boha Týra, který je pomocí své runy přivoláván na pomoc. Sice bychom mohli namítnout, že v tomto případě jde jen o jméno runy a nikoliv o boha, ale proti tomu bych chtěla dodat, že každá runa vždy reprezentovala to, po čem byla pojmenována. Zde jde zcela bezpochyby o magickou praxi, a je tedy zcela nemyslitelné, že by někdo vyslovil jméno runy bez souvislosti s tím, po čem je pojmenovaná, v tomto případě s Týrem. Druhý argument je ten, že jméno hrálo vždy velkou roli. Při vyslovení jména jde vždy o invokaci jeho nositele, jak dokládá např. *Skáldskaparmál* 24, kdy Ásové jmenují nepřítomného Thóra, a on se ihned objeví. Je zde použito stejné sloveso jako v *Sigrdrífumálu*, *nefna* – „jmenovat“.¹⁸²

O tom, že se runy ᚠ ryly do mečů, máme i archeologické doklady, například na rukojetích mečů ze 6.-7. století z Kentu. Jsou to meče z Favershamu, kde je z každé strany rukojeti jedna runa ᚠ, a z Giltonu (obr. č. 8).¹⁸³ Další symbol, který můžeme interpretovat jako runu ᚠ, se objevuje na čepeli kopí ze hřbitova v Holborough v Kentu (7. století). Tam ji můžeme nalézt společně s dalším symbolem [ ], na který je runa posazena. Samotná runa ᚠ ukazuje na boha Tīwa, ale tyto dva symboly mohou být runy reprezentující dvě písmena, „t“ a „u“, což dohromady tvoří Tu, variantu jména Tīw. Samotný nápis je velice malý (cca 0,5 cm), což je v poměru k délce hlavice kopí (cca 45 cm) docela málo, ale je možné, že to byl záměr, protože vlastník kopí mohl být formálně křesťan, a proto bylo vhodné, aby tento magický symbol nebyl zjevný.¹⁸⁴

¹⁸⁰ *Eddukvæði II*. Reykjavík, 1985, str. 307

¹⁸¹ Walter, Emil: *Edda: Bohatýrské písně*. Praha, 1942, str. 75

¹⁸² *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 128

¹⁸³ Wilson, David: *Anglo-saxon paganism*. New York, 1992, str. 116

¹⁸⁴ Wilson, David: *Anglo-saxon paganism*. New York, 1992, str. 117

Použití jedné runy dvakrát nebo třikrát vedlo k zesílení jejího magického účinku. Tři runy ↑ máme např. na brakteátu *Sjaelland II*. Ten obsahuje nápis, k jehož obsahu se vyjádřil více Niels Åge Nielsen.¹⁸⁵ Jak uvádí ve své studii, tak tento brakteát pochází z doby mezi léty 450-550. Nápis si zde uvedeme stejně jako Nielsen v přepisu do latinky.

„hariuhahaitika :: farauisa :: gibauja :: ttt (?)“¹⁸⁶

Nielsen ve svém článku rozebírá různé možnosti, jak tento nápis přeložit, ale nakonec se kloní k překladu, který znamená: „*Hariuha se jmenuji, ta (ten), která(který) rozumí nebezpečí, dávám ochranu. Týr, Týr, Týr.*“ Nalezený brakteát by se dal charakterizovat jako amulet, a to, co mu dává ochranný význam, bude nejspíš jméno boha Týra zopakované třikrát.¹⁸⁷

Runu ↑ můžeme také nalézt na pohřebních urnách ze Spong Hill a Loveden Hill (obr. č. 9 a 10). Zde však může jít spíše o ozdobný prvek, který nemusí mít vůbec žádnou spojitost s božstvem. Na urně ze Spong Hill takto několik „run týr“ tvoří lem nádoby. Ale kromě nich se na tomtéž nalezišti objevuje další sporný materiál, a tím je záhadný nápis, vyražený na třech urnách. Tvoří jej tři znaky, z nichž prostřední vypadá jako runa ↑.¹⁸⁸ R.I. Page poukazuje na to, že může jít o tzv. „zrcadlové runy“ a místo obrazců (obr. 11) by nám vznikly runy ƿƿ, což můžeme číst jako *alu*. Jde pravděpodobně o magické slovo, které se ve staroseverských nápisech objevuje dost často.¹⁸⁹ Na urnách ze Spong Hillu a z Caistor-by-Norwich (Norfolk) jsou obrazce připomínající runy ↑, které lemují okraj nádob, ale zde vypadají spíše jako ozdobný prvek. Na rozdíl od zbraní s runou ↑, kde můžeme nalézt souvislosti v literatuře,¹⁹⁰ u pohřebních urn tuto asociaci nemáme. Proto je zde opravdu těžké určit zda jde o runu či ne. Ale vzhledem k poměru délce ramen s „tělem“ runy, jde s větší pravděpodobností pouze o ozdobný prvek. Na urně z Loveden Hill (Lincolnshire), která pochází z 5. století, je runa ↑ vyškrabána na velmi nenápadném místě. Zde už nemůže jít o ozdobný prvek, neboť je tato runa skoro nepatrná. Možnost, že by tak např. mrtvý byl dán pod Týrovu ochranu, můžeme také připustit,¹⁹¹ ale stále zde zůstáváme v oblasti dohadů.

Runu ↑ pochopitelně také nalezneme i na dalších místech, ale zde je již součástí celých nápisů, takže už se netýká samotného boha Týra, jako v případech, kdy ji nalézáme samotnou.

¹⁸⁵ Nielsen, Niels, Åge: *Notes on Early Runic Poetry. Mediaeval Scandinavia* 3, 1970, str.138-141

¹⁸⁶ Nielsen, Niels, Åge: *Notes on Early Runic Poetry. Mediaeval Scandinavia* 3, 1970, str. 138

¹⁸⁷ Nielsen, Niels, Åge: *Notes on Early Runic Poetry. Mediaeval Scandinavia* 3, 1970, str. 139

¹⁸⁸ Wilson, David: *Anglo-saxon paganism*. New York, 1992, str. 146

¹⁸⁹ Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str. 93

¹⁹⁰ *Sigrdrífumál* 6

¹⁹¹ Page, R.I.: *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge, 1999, str. 92

7. Další Týrova jména

7.1. Týr jako Mars

Římské a řecké prameny jsou velmi podstatným zdrojem pro naše znalosti o životě a náboženství Germánů, ale zároveň nám znesnadňují situaci svými překlady jmen božstev, tzv. *interpretatio romana* nebo *graeca*. Ztotožnění germánského božstva s jeho řeckým nebo římským protějškem nemůže totiž nikdy postihnout celkový charakter původního božstva, neboť se vždy překrývají jen určité rysy, určité funkce, ale v mnoha dalších rysech se zase daná božstva liší. Předně je třeba si uvědomit, že již mezi římským Martem a řeckým Areem, kteří jsou často ztotožňováni, jsou značné rozdíly. Původně se jejich funkce dost lišily, a na to musíme brát ohledy. Proto i pro naši práci bude důležité, jestli máme v ruce řecké nebo římské prameny, a také z jaké doby a z jaké oblasti pochází. Při uvádění příkladů nebudeme postupovat chronologicky, ale spíše podle důležitosti pramenů a podle jistoty, se kterou můžeme určit, zda se jedná o Týra či nikoliv.

Týr se v římských pramenech objevuje většinou pod jménem Mars. Pro toto ztotožnění máme několik dokladů, které tuto teorii potvrzují. Např. ve staroanglických glosách se několikrát shodně objevuje spojení: „*mars martis: tiig*“.¹⁹² Obdobně referuje i latinská glosa u islandské runové básně, která pod verši u runy *týr* přidává slovo Mars.¹⁹³ Dalším důkazem je jméno dne úterý, anglicky *tuesday*, staroseversky *týsdagr*, které odpovídá latinskému *Martis dies*,¹⁹⁴ o čemž bylo podrobněji pojednáno výše. Jako další doklad tohoto ztotožnění můžeme použít pramen z doby cca 995 po Kr., jímž je kázání Ælfrica, opata z Eynshamu „*De falsis diis*“ (*O falešných bozích*). Tam Ælfric mluví o Dánech a říká toto: „*a třetí den zasvětili Martovi, jejich bohu bitev, jako nějakou pomoc pro ně samé.*“¹⁹⁵ V rozsáhlejší pasáži pak Ælfric hovoří o bozích, které Dánové uctívají: „*Tento Juppiter (Jove) je nejvíc uctíváný mezi všemi bohy, které pohané mají ve své herezi a mezi některými národy je nazýván Thór, kterého Dánové nejvíce milují. Jeho syn je nazýván Mars, a ten stále vytvářel spory, a vždy rozněcoval boj a hoře. Pohané uctívali tohoto muže jako vznešeného boha, a kdykoliv se účastnili tažení nebo šli do bitvy, nejdříve učinili oběti*

¹⁹² North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 231 n.

¹⁹³ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 30

¹⁹⁴ Puhvel, Jaan: *Srovnávací mythologie*. Praha, 1997, str. 224

¹⁹⁵ <http://www.engl.virginia.edu/OE/aelfric/defalsis.html> [9.3.07]

tomuto bohu. Věřili, že jim může v bitvě značně pomoci, protože miluje bitvy. Pak zde byl muž za života zvaný Merkur, Ten byl velmi nečestný a zákeřný ve svých skutcích, a také miloval krádeže a podvody. Pohané jej učinili velkým bohem a dělali mu oběti na křižovatkách a přinášeli mu oběti na vysoké hory. Tento bůh byl uctíván mezi všemi pohany a je nazýván Othin jiným jménem v dánštině.“¹⁹⁶

Ukázku zde uvádím celou, aby bylo jasné, že Mars v tomto případě nemůže být ani Óðinn ani Thór. Dánský ekvivalent pro tohoto Marta autor neuvádí, ale pravděpodobnost, že jde o Týra, je jako i v jiných případech velmi vysoká.

Toto ztotožnění Týra s Martem pochází již z dob antiky, kdy Římané přiřadili germánským bohům jména svých božstev. Tacitus v *Germanii* 9 říká o uctívání bohů toto: „*Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem et Martem concessis animalibus placant.*“¹⁹⁷

(„Z bohů ctí nejvíce Merkuria, a za věc dovolenou považují v ustanovené dni jemu i lidské oběti přinášeti. Herkula a Marta usmiřují zvířaty dovolenými.“)¹⁹⁸

Obecně přijatá interpretace těchto božstev je Merkur pro Wodena/Óðina, Herkules pro Thunaera/Thóra a Mars pro *Tiwaze/Týra. Samozřejmě musíme v latinských pramenech odlišit, kdy se jedná o Marta římského, Marta galského či Marta germánského. Naštěstí máme písemné prameny z této doby v poměrně ucelené podobě a můžeme snadno rozlišit, o kom je řeč. Větší problém nastává pak u interpretace kamenných nápisů, které obsahují informace kratšího charakteru. Co se týče dalších písemných pramenů, tak o Germánech se zmiňují ještě Tacitovy *Letopisy*, které uvádějí jmenovitě jejich bohy, Marta a Merkura. Kniha XIII., kapitola 57 popisuje bitvu mezi dvěma germánskými kmeny, Hermundury a Chatty.

„*Sed bellum Hermunduris prosperum, Chattis exitiosius fuit, quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi viri, cuncta viva occidioni dantur.*“¹⁹⁹

(„Ale ta válka byla pro Hermundury šťastná, pro Chatty značně zhoubná, poněvadž vítězové zasvětili nepřátelské mužstvo Martovi a Merkuriovi a podle toho slibu koně, muži a vůbec všechno živé bylo pobíjeno.“)²⁰⁰

Ačkoliv v předešlé citaci od Tacita bylo uvedeno, že Martovi náleží zvířecí oběti, nikoliv lidské, zde se nám předkládá poněkud jiné tvrzení. Musíme si však povšimnout jistého rozdílu oproti popisu v *Germanii*. Zde se nejedná o „dni ustanovené,“ ale o válečný stav. Jestli můžeme tedy pobíjení zajatců nazývat lidskými obětmi, musíme to ale každopádně odlišit od

¹⁹⁶ <http://www.engl.virginia.edu/OE/aelfric/defalsis.html> [9.3.07]

¹⁹⁷ <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ger.shtml> [9.3.07]

¹⁹⁸ Tacitus Cornelius: *Germanie*. Praha, 1910, str. 35

¹⁹⁹ <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ann13.shtml> [9.3.07]

²⁰⁰ Tacitus Cornelius: *Letopisy*. Praha, 1975, str. 366

jiných obětí, které jsou zmiňovány v případě uctívání Merkura/Wodena. K možným lidským obětím Martovi se ale ještě vrátíme, až se dostaneme k dílům, kde jeho ztotožnění s Týrem/*Tiwazem je méně pravděpodobné. Do třetice píše Tacitus o Martovi v *Dějínách* IV., kap. 64, kde Tencterové poslali vzkaz Agrippiňanům, jehož začátek zní takto:

*„redisse vos in corpus nomenque Germaniae communibus deis et praecipuo deorum Marti grates agimus, vobisque gratulamur quod tandem liberi inter liberos eritis;“*²⁰¹

(„Vzdáváme díky společným bohům a přednímu z bohů Martovi za to, že jste se vrátili ke svazku a jménu germánskému, a blahopřejeme vám k tomu, že konečně budete svobodní mezi svobodnými; ...“)²⁰²

Zde je tedy Mars zmíněn jako hlavní bůh kmene. To, že se jedná o Týra/*Tiwaze, je víc než pravděpodobné, neboť všechny tyto citace jsou od jednoho autora a ten zmiňuje i další bohy, se kterými můžeme porovnávat.

Pod jménem Mars je také zmíněn bůh uctíváný Góty. V tomto případě není interpretace Marta jako Týra tak jednoznačná. Historik Jordanes totiž ve svém díle zmiňuje, že Martovi zde byli obětováni lidé, což je někdy důvod, proč tento gótský Mars bývá interpretován jako Óðinn. *De origine actibusque Getarum* kniha V., kap. 41 hovoří takto: „*Quem Martem Gothi semper asperrima placavere cultura (nam victimae eius mortes fuere captorum), opinantes bellorum praesulem apte humani sanguinis effusione placandum. Huic praede primordia vovebantur, huic truncis suspendebantur exubiae, eratque illis religionis preter ceteros insinuatus affectus, cum parenti devotio numinis videretur inpendi.*“²⁰³

(„Mars byl vždy uctíván Góty krutými způsoby a jako oběti mu byli zabíjeni zajatci. Mysleli, že ten, kdo je pánem války, by měl být uspokojen proléváním lidské krve. Jemu byl věnován první podíl země a pro jeho slávu byly zbraně odebrané nepříteli pověšeny na stromech. A měli více než jiné národy hluboký smysl pro nábožnost, protože uctívání tohoto boha se zdálo být skutečně uloženo jejich předkům.“)²⁰⁴

Podobně o lidských obětech Martovi mluví i Prokopios, který, když mluví o obyvatelích Thule, říká:

„Ostatní obyvatelé Thule se téměř vůbec neliší od ostatních lidí; uctívají četné bohy a nebeské bytosti ve vzduchu, na zemi nebo ve vodě, jakož i další bytosti, o kterých říkají, že žijí ve vodách pramenů a řek. Stále jim přinášejí všemožné oběti. Ale nejskvělejší obětí je pro ně člověk, a to jako zajatec, kterého zajmou prvního ve válce. [Proto jej obětují Areovi, na

²⁰¹ <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.hist4.shtml> [9.3.07]

²⁰² Tacitus Cornelius: *Z dějin císařského Říma*. Praha, 1976, str. 253

²⁰³ <http://www.thelatinlibrary.com/iordanes1.html> [9.3.07]

²⁰⁴ <http://mujweb.cz/www/barbari/getica.htm> [9.3.07]

kterého pohlížejí jako na nejmocnějšího boha.]²⁰⁵ Toho obětují nejen tak, že jej zabijí, ale věší ho na strom, házejí do trní nebo ho usmrcují jinými nejtrýznivějšími způsoby smrti. Tak žijí obyvatelé Thule. Mezi nimi je kmen s četným obyvatelstvem, Gautové, u nichž se usadili tehdy přistěhovalí Herulové.²⁰⁶

U této citace je třeba vzít v potaz, že autor mluví o Areovi, nikoliv o Martovi. Arés oproti Martovi nepředstavuje vítězný aspekt války, ale její ničivou sílu, a zuřivost v boji. Jak říká Vojtěch Zamarovský, Arés miluje válku pro samou válku, nenávidí řád, který brání v rozpoutání války, a dokonce o něm říká, že byl v boji nespolehlivý a chvílemi podporoval jednu, a chvílemi druhou stranu. Často se nechá unést slepou zuřivostí.²⁰⁷ Takováto charakteristika odpovídá zcela jednoznačně Óđinovi, nikoliv Týrovi, když už bychom měli s někým srovnávat. Oproti Areovi je Mars bohem, který byl hojně uctíván, ve starších dobách byl také bohem jara, rolnictví a lesů. V bitvách byl na rozdíl od Area bohem vítězným, jak může svědčit jeho přídomek Mars Victor. Byl ochráncem Říma a jeho moci.²⁰⁸ Tento rozdíl je třeba si uvědomit, když se potýkáme s *interpretatio romana a graeca*.

Jako posledního ještě krátce zmíním Adama z Brém, který ztotožňuje Wotana/Óđina s Martem a Týra vůbec nezmiňuje. „Óđina znázornili naproti tomu se zbraní - tak jak je tomu u nás s Martem;“²⁰⁹ Zde je tedy jasně s Martem ztotožněn Óđinn, a v předchozích dvou případech se o tom diskutuje. Podle Turville-Petrea by Arés z Thule a gótský Mars také mohli představovat spíše Óđina.²¹⁰ Jako hlavní důvod pro tuto interpretaci slouží informace o lidských obětech, které bývají přisuzovány hlavně Óđinovi. Jak však říká North, pouhý fakt o lidských obětech nemůže být dostatečným důvodem pro takovou interpretaci.²¹¹ Jak jsme totiž viděli, tak oba bohové měli ve válečném stavu nárok na vojska poražených.²¹² Je tedy možné, že tuto funkci Óđinn od Týra později převzal. Jako doklad nám může sloužit to, že později ve staroseverské literatuře už byla nepřátelská vojska zasvěcovaná pouze Óđinovi.²¹³

---

²⁰⁵ str. 421 vyznačená věta v českém překladu chybí. (for they sacrifice him to Ares, whom they regard as the greatest god) *Procopius with an English Translation by H.B. Dewing in Seven Volumes III: History of The Wars, Books V and VI*. London. První vydání 1919, dostupné na: <http://www.gutenberg.org/files/20298/20298-h/20298-h.htm> [25.1.07]

²⁰⁶ Prokopios: *Válka s Góty*. Praha, 1985, str. 133

²⁰⁷ Zamarovský, Vojtěch: *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha, 1982, str. 60-61

²⁰⁸ Zamarovský, Vojtěch: *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha, 1982, str. 276

²⁰⁹ Vlčková, Jitka: *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*. Praha, 1999, str. 21

²¹⁰ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 253

²¹¹ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 230 pp.

²¹² Tacitus, Cornelius: *Letopisy*, kniha XIII. Kap. 57

²¹³ Davidson, Hilda E.: *The Lost Beliefs of Northern Europe*. London, 1993, str. 98

7.1.1. Mars Thingsus

Další zmínky o Martovi v souvislosti s Germány nám poskytují latinské nápisy na kamenných oltářích, které nechali vztyčit germánští bojovníci, kteří sloužili v římských legiích. Na těchto nápisech se někdy objevuje Martovo jméno, v několika případech je však jeho jméno opatřeno přídomkem, jak je poměrně časté v římsko-germánském či římsko-galském směsování božstev. Nejdůležitější z těchto nápisů je ten, který byl vztyčen v Housesteads na Hadrianově zdi na severu Anglie někdy ve 3. století po Kr. (obr. č. 12) Legionáři, kteří ho vztyčili, byli původem Frísové. Je na něm napsáno toto:

*„Deo Marti Thingso Et Duabus Alaisiagis Bede Et Fimmilene et n(umini) Aug(usti) Germ(ani) cives Tuihanti v.s.l.m.“*²¹⁴

(„Bohu Martovi Thingsovi a dvěma Alaisiagám Bedě a Fimmilině a jeho velikosti božskému Augustovi germánští občané z Twenthe...“)

Tento nápis je důležitý zejména kvůli Martovu přídomku Thingsus. Zejména díky němu se badatelé domnívají, že Týr je bohem thingu. Co představují další bytosti, které se objevují na nápisu, není také zcela jednoznačné. Tyto dvě Alaisiagae, jejichž jména jsou Beda a Fimmilena, se objevují na kamenných nápisech i s uvedením na výše citovaném celkem třikrát.²¹⁵ Snad by mohly být válečnými bohyněmi, jak se domnívá Hilda E. Davidson,²¹⁶ nebo také bohyněmi thingu.²¹⁷ Další možné vysvětlení spojuje tato jména bohyň se starofríským právními termíny *Bodthing* a *Fimelthing* („předvolání“ a „rozsudek“).²¹⁸ Jistý smysl toto vysvětlení však dává, když víme, že legionáři pocházeli právě z Fríska, z oblasti na dnešní hranici Německa a Nizozemí, a také, když víme, že Týr je spojován s právem. Na dalších obdobných nápisech se objevuje pouze Mars bez přídomku Thingsus, ale opět je jmenován se dvěma Alaisiagami.²¹⁹

7.1.2. Mars Halamarðus

Další výskyt jména Mars ve spojení s římskými legiemi se objevuje na kamenném oltáři z Hornu, poblíž Roermondu v dnešním Holandsku. (obr. č. 13) Ten pochází asi z 1. století po

²¹⁴ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte I.* Berlin, Leipzig, 1935, str. 171

²¹⁵ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology.* Cambridge, 1993, str. 5

²¹⁶ Davidson, Hilda E.: *The Lost Beliefs of Northern Europe.* London, 1993, str. 48

²¹⁷ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology.* Cambridge, 1993, str. 5

²¹⁸ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology.* Cambridge, 1993, str. 6

²¹⁹ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte I.* Berlin, Leipzig, 1935, str. 171

Kr. a je na něm nápis, jehož začátek obsahuje slova: „*Marti Halamarđo sacrum...*“ Přídomek Halamarđus by mohl znamenat „vrah lidí“.²²⁰ To by mohlo ukazovat k válečné funkci jmenovaného boha.

Musíme však vzít v úvahu fakt, že všechny tyto nápisy vděčí za svůj vznik vojákům, což může značně zploštit rozmanité funkce boha na pouhé válečnické vlastnosti, které v tu chvíli byly vojákům nejvíce k užítku, a ti proto kladli důraz právě na tento aspekt božstva. Na závěr této kapitoly chci jen připomenout, že ztotožnění Týra s Martem se nedělo jen z římské strany, ale i obráceně. Zde můžeme mluvit o tzv. *interpretatio germanica*. Jako příklad si uvedeme *Staroanglickou Martyrologii*, kde se v překladu Martova jména objevuje Týrovo anglosaské jméno Tig. V krátké pasáži se říká, že: „*þone Syxtum nedde Decius se casere Tiges deofolgilde.*“ („*Vládce Decius nutil Sixta k modloslužbě Tigovi.*“)²²¹

7.2. Týr jako Irmin

Z oblasti *interpretatio romana* se nyní přesuneme přímo do nitra germánského světa, kde se objevuje bůh, který se jmenuje Irmin. Jak už to s kontinentálními zdroji bývá, i on je pro nás trochu nejasný, protože o něm nevíme mnoho. Pro nás je však důležitý tím, že je někdy ztotožňován s Týrem. Ovšem ne vždy. Někteří ho ztotožňují s Óðinem či Thórem. Situaci komplikuje ještě také možnost, že by mohlo jít o zcela samostatné božstvo, které nemusíme ztotožňovat s nikým. Nám teď nepůjde ani tak o to rozhodnout, jestli je Týr identický s Irminem nebo ne, neboť v tomto ohledu se badatelé dodnes neshodují, ale spíše bych chtěla ukázat, na základě čeho se tato možná totožnost předpokládá.

Nejprve se podíváme na samotné jméno Irmin, někdy psané Hirmin nebo také Ermin, které nám leccos osvětlí. Nejstarší zmínku v souvislosti s ním nalezneme již u Tacita ve spojení se jmény germánských kmenů. V *Germanii* 2 Tacitus totiž zmiňuje kmen Herminonů: „*Manno tris filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones vocentur.*“²²²

(„*Mannovi přičítají tři syny a dle jejich jmen prý obyvatelé moři nejbližší slují Ingaevony, prostřední Herminony a ostatní Istaevony.*“)²²³

²²⁰ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 203

²²¹ *Das altenglische Martyrologium*. ed. G. Kotzor, Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, n.s. 88, 2 vols. (Munich, 1981) II, 172 (řádky 8-9) In North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 231

²²² <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ger.shtml> [9.3.07]

²²³ Tacitus Cornelius: *Germanie*. Praha, 1910, str. 30

Z tohoto úryvku se můžeme domnívat, že jméno Mannova syna znělo Hermin. Z kontextu *Germanie 2* také vyplývá, že jde o syny božského původu nebo o samotné bohy, pro což nám jako důkaz slouží jméno Ing/Yngvi, u kterého víme, že se o boha jedná.²²⁴

Další písemná zmínka o Hirminovi či Irminovi se objevuje až zhruba o devět set let později, ale pro nás v jistém směru hraje klíčovou roli, neboť jde o pramen, díky němuž je zřejmý Týr ztotožňován s Irminem. Jde o kroniku *Rerum gestarum Saxoniarum libri tres* (*Tři knihy o činech Sasů*), napsanou okolo roku 967, jejímž autorem je Widukind z Corvey.

Ten v knize I., kapitole XII uvádí toto:

*„Mane autem facto ad orientalem portam ponunt aquilam, aramque victoriae construentes secundum errorem paternum sacra sua propria veneratione venerati sunt: nomine Martem, effigie columpnarum imitantes Herculem, loco Solem, quem Graeci appellant Apollinem. Ex hoc apparet aestimationem illorum utcumque probabilem, qui Saxones originem duxisse putant de Graecis, quia Hirmin vel Hermis Graece Mars dicitur; quo vocabulo ad laudem vel ad vituperationem usque hodie etiam ignorantes utimur.“*²²⁵

(*„Zrána však umístili k východní bráně orlici, a oltář vystavující vítězství podle zděděných vad své bohoslužby význačnou úctou uctívají: jménem Mars, spodobněním sloupů napodobující Herkula, na místě boha Slunce, kterého Řeci nazývají Appollon. Z toho je patrné jejich jakkoli chvályhodné hodnocení, že se Sasové domnívají, že jejich původ vedl od Řeků, protože Hirmin nebo Hermis, jak je Mars řecky nazýván; tím pojmenováním k chvále nebo k haně dodnes ještě nevědoucí používají.“*)

Zde je Hirmin ztotožněn s Martem, což je hlavní důvod, proč bychom mohli ztotožňovat Irmina/Hirmina s Týrem.²²⁶ Ovšem, jak můžeme vidět, kronikář není příliš zblhlý v mytologii. K následnému ztotožnění Marta s řeckým Hermem pak dochází pravděpodobně jen díky Widukindově nedostatečné znalosti řecké mytologie, a nejspíše pouze díky jmenné podobnosti ztotožňuje Hirmina s Hermem. R. Turek, který se o Widukindovi zmiňuje, podotýká, že pro oblast saských dějin má sice jeho výpověď značnou hodnotu, ale co se týče jiných oblastí, tak zde ve svých znalostech zaostává.²²⁷ Pro ztotožnění Irmina s Týrem by také mohlo mluvit i to, že Widukind zde vztyčení sloupu spojuje s vítězstvím. Na druhou stranu je

---

²²⁴ Toto jméno se později objevuje ve spojení se skandinávským Freyem jako Ingvi-freyr, a jako samotné např. v anglosaské runové básni. Několik příkladů je uvedeno In North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 42

²²⁵ *Die Sächsengeschichte des Widukind von Korvei*. Hannover 1935, str. 20-21

²²⁶ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str.175

²²⁷ Turek, Rudolf: *Čechy v raném středověku*. Praha, 1982, str. 113

tato kronika napsaná dvě stě let po událostech, které popisuje, a kromě tohoto místa výše citovaného není jméno Hirmina či Irmina nikde jinde uvedeno jako jméno pro boha.²²⁸

Co se však týče obecného použití tohoto jména, tak o ně nemáme v kontinentální a anglosaské oblasti nouzi. Máme zde k dispozici množství pramenů, kde se *irmin* vyskytuje jako komponent osobních či obecných jmen. Např. ve starohornoněmecké *Hildebrandeslied* (*Písni o Hildebrandovi*) z 8. století se ve verši 13 objevuje termín „*irmindeot*“, což Bruce Dickins překládá jako „celý lidský rod“.²²⁹ Jaan Puhvel uvádí, že tento termín doslova znamená „Irminovi lidé“ nebo také „lidstvo“.²³⁰ Ale v tehdejšímu chápání to mohli být také pouze soukmenovci, znamenalo to spíš jen určitou sociální skupinu.²³¹ V *Písni o Hildebrandovi* se také objevuje výraz *irringot*, a to v souvislosti s přísahou, při níž si Hildebrand volá za svědka všemocného boha z nebes nahoře.²³² Dickins dále uvádí příklady příbuzných slov, v nichž se slovo *irmin* objevuje jako součást obecných termínů.²³³ Například ho uvádí anglosaská báseň *Menologium*, verš 139²³⁴ ve slově „*Yrmenþeodum*“, což je jen jiná forma slova *irmindeot*, uvedeného výše. V staroanglickém eposu *Béowulf* se slovo *irmin*, kde má tvar *eormen*, objevuje několikrát v různých spojeních, a to vždy ve významu velikosti, univerzality, nezměrnosti, celistvosti a obecnosti. Např. slovo *eormencynn* (verš 1957) znamená „lidstvo“ či „lidské plemeno“. Další slovo *eormengrund* (verš. 859) označuje „širý svět“.²³⁵ Obdobně se v *Béowulfovi* vyskytují i další podobná slova, není však třeba, abychom si je zde uváděli všechna. Co však zdůraznit musíme, je to, že tyto termíny přežily i do doby křesťanské, jak dokazuje již zmíněný výraz *irminthiod*, který se objevuje frekventovaně i v *Heliandovi*, starosaské křesťanské písni z 9. století. Také staroseverský pojem *jörmungrunðr* „celá země“ nejspíš původně souvisel s ideou univerza.²³⁶

Co se týče samotného Irmina, tak dokladů pro to, že jde opravdu o boha, nemáme příliš. O jeho existenci se dost pochybuje,²³⁷ neboť jméno Irmin objevuje především jako součást jiných slov souvisejících s univerzalitou a velikostí, jak jsme mohli vidět. Pro existenci božstva Irmina mluví především Tacitus, ale i Widukindova informace hovoří o bohu, byť trochu zmateně. Jde tedy nejspíš o boha, jehož jméno znamená velikost, vznešenost, a potvrzovalo by to i množství osobních jmen, začínajících na Irmin-, Hermen-,

²²⁸ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str.175

²²⁹ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 78-79

²³⁰ Puhvel, Jaan: *Srovnávací mythologie*. Praha, 1997, str. 233

²³¹ Hines, John: The Conversion of Old Saxons. In *The continental Saxons from the Migration Period to the Tenth century*. Woodbridge, 2003, str. 318

²³² *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 81

²³³ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 79

²³⁴ http://www.northvegr.org/lore/anglosaxon_corp/282.php [9.3.07] (zde je uveden název Mologium)

²³⁵ http://home.comcast.net/~modean52/oeme_dictionaries.htm [9.3.07]

²³⁶ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. Cambridge, 1915, str. 79 pp.

²³⁷ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 180

Ermen- apod. Tato jména byla opravdu mezi Sasy dost častá, stejně jako třeba na Islandu jsou dodnes velmi častá osobní jména s komponentem Thór-, který byl na Islandu vždy nejoblíbenějším bohem. Jako příklady jmen s komponentem Irmin- si můžeme uvést postavy jako je Irminfridus/Hirminfridus, jehož zmiňuje Widukind, Irmingerd/Ermingard u Thietmara z Merseburgu, ale i mimo saskou oblast máme taková jména, např. gótského Ermanaricha, který se ve staroseverštině nazývá Jörmunrekr. Ovšem mezi Sasy se tato jména vyskytují mnohem častěji než jinde.

Nejvíce je však se slovem *irmin* spojen sloup, který Sasové uctívali a který se nazývá Irminsul, což podle Simka spíše než „Irminův sloup“ znamená „obrovský sloup“,²³⁸ přičemž on sám o existenci boha Irmina dost pochybuje. Pro význam „obrovský sloup“ mluví i to, že jméno Irmin bylo používáno jako součást obecných termínů, jak jsme si uvedli. Navíc se objevuje i v prameni, jehož obsah nemá se saskými dějinami nic společného, jen byl napsán v saském jazyce. Je to *Kaiserchronik* z 12. století, kronika, která pojednává o římských císařích, a kde je jméno Irminsul uvedeno celkem třikrát.²³⁹ Vzhledem k obsahu kroniky je však jasné, že zde nejde o konkrétní saský Irminsul, ale o nějaký jiný sloup, a zřejmě je zde použita *interpretatio germanica*.

O konkrétním saském Irminsulu se dozvídáme z různých letopisů, ale ne vždy je zde zmíněn pouze jako sloup. Hned v několika pramenech se mluví o Irminsulu především jako o svatyni, *fanum*,²⁴⁰ a dozvídáme se o ní především v souvislosti s jejím zničením Karlem Velikým v roce 772 v rámci násilné christianizace Sasů. Nejdelší verzi této události nám poskytují *Franské letopisy (Annales regni Francorum)*.

*„Tunc domnus Carolus mitissimus rex sinodum tenuit ad Warmatiam. Et inde perrexit partibus Saxoniae prima vice, Eresburgum castrum coepit, ad Ermensul usque pervenit et ipsum fanum destruxit et aurum vel argentum, quod ibi repperit, abstulit. Et fuit siccitas magna, ita ut aqua deficeret in supradicto loco, ubi Ermensul stabat;“*²⁴¹

(„Tehdy pán Karel, nejlídnější vládce vedl shromáždění u Wormsu. Odtud pokračoval k oblastem v Sasku, začal u hradu Eresburg, dorazil také k Ermensulu a tamější svatyni zničil a zlato i stříbro, které tam našel, odnesl. A nastalo veliké sucho, takže ubylo vody na výše zmíněném místě, kde Ermensul stával;“)

Jak vidíme, muselo jít o pravdu významné místo. Svědčí o tom uložené poklady, i to, že snad všechny prameny z té doby Irminsul zmiňují. Eresburg nebo Heresburg, který je

²³⁸ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str.175

²³⁹ verše 129, 602 a 4213 In Schröder, Edward: *Deutsche Kaiserchronik*. Hannover 1892

²⁴⁰ např. *Annales Quedlinb., Annales Weissemburgensis a Lamberti annales*. In *Annales, chronica et historiae aevi Saxonici*. Hannover, 1839, str. 37

²⁴¹ <http://www.thelatinlibrary.com/annalesregni francorum.html> [1.3.07]

v pramenech často zmíněn jako místo, kde tato saská svatyně stála, by podle vědců mohl být Marsberg nebo Obermarsberg na řece Diemelu poblíž Kasselu.²⁴² Další prameny, např. *Fuldské anály*, jsou o něco stručnější, a říkají nám o zničení Irminsulu pouze toto:

„*Carlus Saxoniam bello adgressus Eresburgum castrum capit et idolum Saxonum, quod vocabatur Irminsul, destruit.*“²⁴³

(„*Když Karel napadl válkou Sasko, hrad Eresburg dobyl a modlu Sasů, která se nazývala Irminsul, zničil.*“)

Zde je tedy Irminsul nazván modlou, *idolum*. Nejspíše tedy šlo o sloup, který byl součástí svatyně. O jeho funkci říká více Rudolf z Fuldy, který žil v 9. století, ve svém díle *De miraculis sancti Alexandri*, kapitola 3:

„*Truncum quoque ligni non parvae magnitudinis in altum erectum sub divo colebant, patria eum lingua Irminsul appellantes, quod latine dicitur universalis columna, quasi sustinens omnia.*“²⁴⁴

(„*Uctívali také pod širým nebem blok dřeva mimořádné velikosti, kolmo vztyčený. Ve svém pohanském jazyce jej nazývali Irminsul (což v jazyce učených znamená sloup světa), jako kdyby nesl veškerenstvo.*“)²⁴⁵

V tomto prameni je tedy obsažena zásadní informace. Irminsul je dřevěný sloup, který podle víry Sasů podpírá svět.²⁴⁶ Tato výpověď se poněkud liší od toho, co říká Widukind, který o Irminsulu mluví jako o oltáři vítězství, a také ho přirovnává ke sloupům Herkulovým, které však podle něj Irminsul jen připomíná. Není zde úplné ztotožnění. Dost jasně tak Widukind tento sloup spojuje s Martem, kterého právě nejčastěji identifikujeme s Týrem. Jméno svatého místa je tedy zcela zřejmé. Zmiňuje ho tolik pramenů, že o něm nelze pochybovat. Údaje se akorát mírně liší v tom, zda jde o svatyni či sloup. Ale z kontextu můžeme vysledovat, že Irminsul byl obojím. A jeho význam byl tak veliký, že ještě v kronice Thietmara z Merseburgu (zem. 1018) se na Irminsul vzpomíná.²⁴⁷

Svatyně jako taková musela být spojena s uctíváním nějakého božstva, což je další důvod, proč se domnívat, že zde byl skutečně bůh zvaný Irmin. Říci, s kým tento bůh byl totožný, jestli ho vůbec musíme s někým ztotožňovat, je těžká otázka. Někteří badatelé se domnívají, že by mohl být spojen s Óðinem, jehož jedno jméno je Jörmunr „mocný“,²⁴⁸ což podle Turville-Petre ukazuje k tomu, že Óðinn převzal místo a jméno jiného boha, tedy

²⁴² Davidson, Hilda E.: *Myths and symbols in pagan Europe*. Manchester, 1988, str. 21

²⁴³ *Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis*. Hannover 1891, str. 10

²⁴⁴ *Scriptores rerum Sangallensium. Annales, chronica et historiae aevi Saxonici*. Hannover, 1829 str. 676

²⁴⁵ překlad z Hägermann, Dieter: *Karel Veliký; Vládce Západu*. Praha, 2002, str. 89-90

²⁴⁶ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 246

²⁴⁷ *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Berlin, 1935, str. 40

²⁴⁸ Uvedeno pouze v Þulur.(IV jj. 8) in <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/skindex/thulur.html> [9.3.07]

saského Irmina.²⁴⁹ Simek však podotýká, že Jörmunr a jeho spojení např. s kmenem Herminonů není nic než pouhá spekulace.²⁵⁰ Dalším důvodem pro tvrzení, že Óðinn odpovídá Irminovi, je to, že podle některých badatelů Irminsul do jisté míry připomíná strom světa Yggdrasil, který je jednoznačně spojen s Óðinem. Pokud tuto úvahu přijmeme, tak to stále není důvod vyloučit původní ztotožnění Týra s Irminem s tím, že pak jeho funkce byly převzaty Óðinem. Ale musíme si uvědomit, že Yggdrasil je především strom. Irminsul je sice popsán jako sloup, ale jak se můžeme dočíst, plní hlavně funkci svatyně. Yggdrasil je stromem čistě mytologickým, nemáme nikde skutečné místo, kde by stál. Je to strom, který v podstatě tvoří lidské i božské světy, nemůžeme ho tedy umístit na konkrétní místo. Irminsul by sice mohl do jisté míry Yggdrasil napodobovat, ale pokud se budeme držet pramenů, tak je to sloup, který drží svět, svatyně a také symbol vítězství. Na základě toho bych k ztotožnění Irmina s Óðinem byla velmi skeptická.

Další, kdo by mohl být také Irminem, je Thór, a to zejména kvůli jeho možné souvislosti s tzv. Herkulovými sloupy (*Germania* 34). Ale o nich se zde říká, že byly na kraji moře, a z narážky je patrné, že je moře pohltilo.²⁵¹ Nicméně v severských zdrojích může být Thór spojován se sloupy (*öndvegisúlur*),²⁵² kde však jde o sloupy uvnitř domu. Další asociací k Irminsulu může být podle některých Thórův posvátný dub uctíváný Anglosasy²⁵³ nebo věčně zelený strom ve švédské Uppsale.²⁵⁴ Proti ovšem mluví to, že Irminsul je zjevně objekt upravený lidskou rukou, a nejedná se tedy přímo o strom. Jeho funkce tedy může být trochu odlišná než u skutečného živého stromu. Jediná indicie, která by tak ukazovala přímo k Thórovi, je jméno Thurstable v Essexu, což znamená „Thórův sloup“.²⁵⁵

K Týrovi a jeho spojení s Irminsulem pak ukazuje hlavně Widukindova informace, jméno místa Marsberg, a pak také to, že se Irminsul jakožto sloup vztahuje k nebesům, což je mnohem více sféra Týrova (a Thórova) než Óðinova, zvláště když si uvědomíme, že Óðinn je hlavně čarodějem a bohem mrtvých. Především však, kdyby opravdu Óðinn byl totožný s Irminem, těžko by se jméno Irmin používalo nadále i v křesťanských dílech či v pojmech použitých pro křesťanského boha, jak svědčí některé citace uvedené výše a také starosaský slovník.²⁵⁶ Thór zde stále zůstává jako možnost. Nicméně k Týrovi by nás mohla trochu více přiklonit následující kapitola.

---

²⁴⁹ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*, London, 1964, str. 62

²⁵⁰ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 180

²⁵¹ Tacitus Cornelius: *Germanie*. Praha, 1909, str. 53

²⁵² Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*, London, 1964, str. 103

²⁵³ Wilson, David: *Anglo-saxon paganism*. New York, 1992, str. 41-42

²⁵⁴ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 246

²⁵⁵ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 99

²⁵⁶ <http://www.northvegr.org/lore/latinsaxon/d.php> [9.3.07]

7.3. Týr jako Saxnôt

Další z možných jmen, které by mohlo ukazovat na Týra, je jméno boha, které se objevuje buď jako Saxnôt, Seaxnet, Saxneat nebo Saxnat.²⁵⁷ Tento bůh je považován za předka Sasů a jeho jméno znamená „společník meče“²⁵⁸ nebo „společník Sasů“. Jméno Seaxnet se objevuje u Anglosasů, Saxnôt u kontinentálních Sasů. Není však žádných pochyb, že jde o stejné božstvo.²⁵⁹ Saxnôt sice není doložen v mnoha pramenech, ale máme zde k dispozici jeden, který nám tento nedostatek jistě nahradí, neboť jde o důležitý pramen, jenž dokládá důležitost Saxnôta v náboženství starých Sasů. Tímto pramenem je starosaský křestní slib, pocházející snad ze 7. či 8. století,²⁶⁰ zachovaný v kodexu z 9. století, nalezeném v klášterní knihovně v Mohuči.²⁶¹ V tomto slibu jsou zmíněna jména tří germánských bohů. Část této formule, kterou mám k dispozici, zní takto:

*„end ec forsacho allum dioboles uuercum and uuordum, Thunaer, ende Uuôden ende Saxnôte ende allum thêmh unholdum thê hira genôtas sint.“*²⁶²

*(„Zříkám se všech slov a děl ďáblových, Thunaera, Wodena a Saxnôta, a všech těch démonů, kteří jsou jejich společníci.“)*²⁶³

První dva zmínění bozi jsou Thór a Óðinn pod jejich kontinentálními jmény, jediný záhadný zůstává Saxnôt a s tím i jeho důležitost. Turville-Petre se domnívá, že Thunaer, protože je jmenován jako první, mohl být pro Sasy nejdůležitější.²⁶⁴ Nicméně zrovna tak můžeme říci, že ten nejdůležitější bůh mohl být jmenován nakonec. Nejpravděpodobnější však bude, že byli důležití všichni tři, neboť jsou zde uvedeni jménem, zatímco ostatní bohové jsou jmenováni jen jako „další démoni“. Ale rozhodně nemůžeme pominout skutečnost, že jméno Sasů a Saxnôta spolu souvisí. Otázkou však je, zda jde pouze o jejich kmenové božstvo, nebo zda ho můžeme ztotožnit s nějakým jiným známějším bohem. Pokud jde pouze o kmenové božstvo, tak nic víc nevyzkoumáme, protože až na několik zmínek, které se objevují u Anglosasů, nemáme o Saxnôtovi k dispozici nic. Pokud se však budeme domnívat, že Saxnôt je jen další jméno pro některého ze známějších bohů, tak máme možností více. Jak Turville-Petre uvádí, Saxnôt je často identifikován s Týrem, a to zejména z důvodu,

²⁵⁷ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 276

²⁵⁸ krátký jednosečný meč se nazýval sax.

²⁵⁹ Chaney, William, A.: *The Cult of Kingship in Anglo-Saxon England*. Manchester, 1999, str. 33

²⁶⁰ Chaney, William, A.: *The Cult of Kingship in Anglo-Saxon England*. Manchester, 1999, str. 33

²⁶¹ Nyní ve Vatikánu jako Cod. Pal. 577. Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 276

²⁶² Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 276

²⁶³ překlad z angličtiny podle Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*, London, 1964, str. 100

²⁶⁴ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 100

že je zde jmenován spolu se dvěma bohy Wodenem a Thunaerem, kteří tím pádem nemohou být Saxnôtem.²⁶⁵

V anglosaské oblasti se Seaxnet objevuje v královských genealogiích. Těch máme dochovaných celkem osm. Z nich však pouze rodokmen východních Sasů (Essex) neuvádí Wodena, jenž je jinak uveden všude, ale jako zakladatel rodu je zde jmenován právě Seaxnet.²⁶⁶ Tato jediná linie neuvádějící Wodena pochází z 9. století a nazývá se „*de regibus orientaliū seaxonum*.“²⁶⁷ North považuje za pravděpodobné, že původně byl Seaxnet jakožto společný bůh všech Sasů daleko spíše než Woden či Thunaer uveden i v ostatních saských královských rodokmenech a posléze byl nahrazen Wodenem, jenž jako předek králů vystupoval spíše u Anglů.²⁶⁸ Důvodem, proč právě v Essexu Seaxnet přežil jako předek, může být to, že Essex nebyl nikdy politicky tak mocný, aby mohl ohrožovat své sousedy.²⁶⁹ Nebyly zde tedy takové politické tlaky a důvod něco měnit.

Další pokusy objasnit postavu Saxnôta se objevují z pole srovnávacího náboženství. Zde bylo dost badatelů ovlivněno Dumézilovou tripartitní teorií, o níž bude řeč v závěru této práce. Co se týče Saxnôta, je zde problém především to, že se někteří badatelé snaží mermomocí napasovat bohy do škatulek tripartitního systému, a tak identifikují Saxnôta s bohem Freyem, což je podle Dumézila bůh tzv. „třetí vrstvy“, vrstvy sedláků.²⁷⁰ Důvodem pro toto přiřazení Saxnôta k Freyovi je však pouze tento systém, což je trochu málo. V závěru této práce si ukážeme, že tento tripartitní systém zcela neodpovídá funkcím jednotlivých germánských bohů. Navíc proti ztotožnění Saxnôta s Freyem mluví fakt, že Freyr není na kontinentu vůbec doložen.²⁷¹ V kontinentální Evropě a také v anglosaském prostředí naopak převažují jména bohů Thunaera, Wodena a Tīwa, a také bohyně Frigge, kteří podle severské mytologie patří mezi Ásy. Vanové, druhá božská rodina, mezi které patří i Freyr, mají větší zastoupení ve Skandinávii, a jak se někteří badatelé domnívají, jsou to původně tamější božstva.²⁷² Na podporu naší kontinentální trojice se můžeme opřít o Tacita, který zmiňuje Merkura, Marta a Herkula. Rovněž přijetí jmen dnů v týdnu odráží nám již známou čtveřici Woden, Tīw, Thunaer, Frigge, nikoli však boha Freye. Pokud tedy přijmeme fakt, že Saxnôt je jen další jméno nebo titul pro některého z nám známých bohů, a nikoliv samostatné božstvo, tak z důvodů uvedených výše, je Týr/*Tiwaz pro něj tím nejvhodnějším kandidátem.

²⁶⁵ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 100

²⁶⁶ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 13

²⁶⁷ Chaney, William, A.: *The Cult of Kingship in Anglo-Saxon England*. Manchester, 1999, str. 33

²⁶⁸ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 113-114

²⁶⁹ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 114

²⁷⁰ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 100

²⁷¹ Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996, str. 119

²⁷² Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 159

Na závěr této kapitoly ještě musím upozornit na zajímavou teorii, která nám o něco více poodhalí identitu zkoumaného božstva. Richard North se na základě svého bádání domnívá, že Saxnôt jakožto bůh, který byl společný všem Sasům, byl ztotožněn s Irminem zhruba v době, kdy Sasové přišli na území dnešního Německa.²⁷³ Oba dva bozi se totiž vyskytují v souvislosti se Sasy, a tak toto jejich ztotožnění není bezdůvodné. A poté, co jsme si teď k oběma řekli něco více, můžeme vidět, že jejich ztotožnění s Týrem má své opodstatnění, i když na to, abychom měli úplnou jistotu, bychom pochopitelně potřebovali více pramenů.

---

²⁷³ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 113

8. Funkce boha Týra

Poté, co jsme si uvedli základní mýty o Týrovi a jeho možná další jména, můžeme se začít podrobně zabývat jeho funkcemi a atributy. Opět zde budeme porovnávat prameny, a na jejich základě se pokusíme dojít k závěrům, zda daná funkce či atribut opravdu může Týrovi náležet. Jak již bylo řečeno, Týr je jedním z bohů, u nějž si výpovědi badatelů leckdy protiřečí. Trochu si také upřesníme pojetí daných funkcí, tak jak je dle pramenů pravděpodobné, že byly tehdy vnímány.

Ovšem, jak uvidíme, Týrovy funkce se navzájem prolínají, takže ačkoliv zde budeme postupovat systematicky od jedné ke druhé, nemůžeme se zcela vyhnout opakování některých pasáží, protože některé záležitosti patří do více oblastí. Jak brzy uvidíme, Týrovy funkce souvisí jedna s druhou, a není možné je od sebe zcela oddělit. Pokusím se alespoň vyhnout opakování citací. Následující rozdělení je tedy učiněno pouze pro přehlednost, nikoliv z důvodu nějakého pokusu o zjednodušení či systematizaci. Té se však bohužel nevyhneme, vzhledem k tomu, jak vzdálené oblasti a různá období zde porovnáváme a jak málo pramenů zde máme k dispozici.

8.1. Týr jako bůh války

Jako první se pokusíme rozluštit to, zda Týr je či není bohem války, která je jednou z oblastí, která mu bývá přisuzována.²⁷⁴ Než však přejdeme k vlastním důkazům, které by tuto teorii podporovaly, musíme se nejprve zastavit u germánského pojetí války vůbec. Někteří badatelé zde v souvislosti s bohy raději volí slovo bitva než válka.²⁷⁵ Nemůžeme zde totiž hovořit o válce v dnešním slova smyslu. Tam, kde ještě nebyly větší státní celky, šlo spíše o drobné šarvátky a jednotlivé bitvy. V každém případě však taková válka či bitva byla výjimečným stavem. Jestliže tedy některé božstvo má válečné vlastnosti, tak je třeba si uvědomit, že válka není jeho jedinou oblastí vlivu. Spíše božstvo, stejně tak jako jeho uctíváči, dostane válečný háv. Vždyť i římský Mars je původně zemědělské božstvo²⁷⁶ a dost se tak liší od svého řeckého protějšku Area, který snad jako jediný mezi indoevropskými bohy ztělesňuje

---

²⁷⁴ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 181

²⁷⁵ viz. název knihy Davidson, Hilda E.: *The Battle God of the Vikings*. York, 1972

²⁷⁶ Neškudla, Bořek: *Encyklopedie Bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*. Praha, 2004, str. 126

válku jako takovou, a na rozdíl od Marta není bohem vítězným, ale bohem negativního aspektu války, bohem zuřivé války.²⁷⁷ Této zuřivosti by do jisté míry mohl odpovídat Óðinn, pro nějž je tzv. „svaté běsnění“ typické, ale i Óðinn má více funkcí. Mezi jeho oblasti vlivu patří magie, moudrost a básnictví. Není to ale jen on, kdo má ze severských bohů blízko k boji. Atributy válečníka mají i bohové, u nichž bychom to hned nečekali. Například i Freyr, uctíváný především jako bůh plodnosti, má dost společného s válkou či bojem, jak dokládá Lotte Motz na základě citací z Eddy.²⁷⁸ Např. ve *Skírnismálu* 3 je nazván vůdcem pluků, (*folkvaldi goð*). Thór se projevuje jako bijec obrů, Ullr byl vzýván při soubojích,²⁷⁹ a tak jediný ze severských bohů, který se bojů straní, je bůh básníků Bragi, který se podle *Lokasenny* 13 třese před střelou. Z těchto uvedených bohů však není nikdo primárně bohem války. O ničem takovém nehovoří ani mýty ani jiné prameny. Např. i Tacitus v *Germanii* VII, kde mluví o postavení králů a vůdců, naznačuje, že válka byla výjimečným stavem:

*„Ceterum neque animadvertere neque vincere, ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt. Effigiesque et signa quaedam detracta lucis in proelium ferunt;“*²⁸⁰

(„Ale není dovoleno na hrdle trestati a vězňi, ba ani mrskati leč kněžím, a to nikoliv jako za trest a z nařízení vůdcova, nýbrž jako by tak poroučel bůh, který, jak věří, dlí mezi bojovníky. I vynášejí jakési obrazy a odznaky z hájů a brávají je do bitvy.“)²⁸¹

Tato pasáž ukazuje, jak božstvo, které dlí v klidu ve svém háji, kde je uctíváno za normálního stavu, se účastní války jakožto výjimečného stavu. Něco neobvyklého se děje, a božstvo jde spolu se svými uctívači do boje. Zda je tímto zmíněným bohem Týr, to se můžeme jen dohadovat.

Jestliže je tedy Týr v určitém směru bohem války, tak ale v žádném případě nepředstavuje válku samotnou, neboť toto pojetí zde není na místě. Správnější bude říci, že představuje vlastnosti, které jsou pro válečníka důležité, a kvůli kterým je vzýván na pomoc v boji. Především je to jeho statečnost, vlastnost, která u něj nade vše převažuje, a Snorri ji několikrát zmiňuje. Dalším důvodem, proč by měl být Týr vzýván v bitvách, je to, že právě on dává vítězství. Na obě tyto vlastnosti se teď blíže podíváme do *Gylfaginningu* 25, kde se o Týrovi říká toto:

„Sá er enn, er Týr heitir. Hann er djarfastr ok bezt hugaðr, ok hann ræðr mjök sigri í orrostum. Á hann er gott at heita hreystimönnum. Þat er orðtak, at sá er týhraustr, er um

²⁷⁷ Zamarovský, Vojtěch: *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha, 1982, str. 60

²⁷⁸ Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996, str. 14-15

²⁷⁹ *Gylfaginning* 31

²⁸⁰ <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ger.shtml> [9.3.07]

²⁸¹ Tacitus, Cornelius: *Germanie*. Praha, 1909, str. 34

*fram er aðra menn ok ekki sést fyrir. Hann er ok vitr, svá at þat er ok mælt, at sá er týspakr, er vitrastr er.*²⁸²

(„Dále je ještě Ás, který se jmenuje Tý. Je nejodvážnější a nejsrdnatější a rozhoduje velkou měrou o vítězství v bitvách. Vzávat ho prospěje bojovníkům. O tom, kdo předčí ostatní a ničeho se nebojí, říká úsloví, že je neohrožený jako Tý. Je rovněž moudrý, takže o zvlášť moudrém člověku se říká, že je rozvážný jako Tý.“)²⁸³

Slovo *hreystimaður* se dá přeložit nejen jako „bojovník“, jak je zde uvedeno, ale také jako „hrdina“, „statečný muž“,²⁸⁴ což opět odkazuje především k Týrově statečnosti, a ne už tak k samotnému boji, i když tam je statečnost také samozřejmě potřeba. Jak tedy vidíme, není zde přímo řečeno, že by Týr byl bohem války či bohem „něčeho“. Takové pojetí neodpovídá tehdejšímu myšlení. Snorri Týra i ostatní bohy popisuje v *Gylfaginningu* tak, že říká, o čem rozhodují, a kdy je dobré je vzývat. Tímto stylem tedy musíme přistupovat i k jeho funkci boha války či boje.

Co se týče Týrova přístupu k bitvám, tak ho nikdy nemůžeme spojovat se zuřivým bojem a s válečným vytržením jako je tomu u Óðina. Jeho charakteristikou je rozvaha, což je opakem zuřícího Óðina a jeho bojovníků, tzv. berserků. Také Týrův vztah k vítězství je nepopíratelný. Jen si opět můžeme připomenout už dříve citovanou pasáž ze *Sigrdrífumálu* 6, kde se mluví o invokaci Týra při rytí run vítězství do mečů. Tato víra se mohla promítnout i do toho, že se věřilo, že úterý, Týrův den, byl den šťastný pro bitvu, což přetrvalo ještě dlouho po přijetí křesťanství, jak dokládá tento text, který se váže k císaři Jindřichu IV, který „pohanským obyčejem všechny boje začínal v úterý, důvěřuje, že je to den šťastný. Letopisec poukazuje se zadostiučiněním a jako na výstrahu, že také v úterý dne 7. srpna 1106 zemřel.“²⁸⁵

Ze severských zdrojů pouze *Skáldskaparmál* 16 zmiňuje přímou souvislost Týra s bojem, kde je uvedeno, že ho můžeme opisovat jako božstvo boje (*víga guð*). Slovo *víg* znamená „boj“, „bitvu“ nebo se používá i pro „zabití“.²⁸⁶ Ale k tomu je třeba dodat, že v pojetí zabití bylo u severanů dost rozdílů, neboť vyřizování sporů bylo na denním pořádku. Měli různá slova pro různé druhy zabití. Slovo *víg* značí spíše zabití v boji, ale ne úkladnou vraždu.

Jak jsme si ukázali, tak vlastnostmi válečníků oplývá více bohů, ale přece jen Týr a Óðinn hráli v bitvách hlavní roli. Nejspíš byli původně vzýváni oba dva. Hugo Meyer ve

²⁸² *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 42

²⁸³ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglingách*. Praha, 2003, str. 63

²⁸⁴ Zoëga, Geir, T.: *A Concise Dictionary of Old Icelandic*. New York, 2004, str. 209

²⁸⁵ *Ekkehardi Chronicon ad annum 1106* In Zíbrt, Čeněk: *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. Praha, 1995, str. 99

²⁸⁶ Zoëga, Geir, T.: *A Concise Dictionary of Old Icelandic*. New York, 2004, str. 498

svém díle zmiňuje northumbrijskou bojovou píseň, ve které se zpívalo: „*Týr s námi, Týr a Óðinn*“²⁸⁷ Stáří ani zdroj této písně však neuvádí a dohledat se mi jej nepodařilo. Nicméně máme i další doklady o tom, že Týr a Óðinn byli oba vzýváni v bitvách. Jak jsme si již uvedli dříve, Tacitus v souvislosti s bitvou mezi germánskými kmeny zmiňuje Marta i Merkura, tedy Týra a Óðina, společně.²⁸⁸ Oba dva totiž mají vlastnosti, které jsou u válečníků ceněny.

To, že v očích Římanů byl Týr totožný s Martem, je také jedním z důvodů, proč je Týr označován za boha války.²⁸⁹ Zde si však musíme uvědomit, jak již bylo řečeno, že oblast, kde se Římané s Germány setkávali, byla především oblast vojenská, a že se tedy setkávali převážně s jednou stránkou uctívaných bohů, a tou je právě stránka válečná. Obraz božstev tak mohli mít značně zploštěný. Ke ztotožnění Marta s Týrem došlo právě na základě jejich vzájemné podobnosti ve válečném ohledu, ačkoliv v jiných oblastech si už jsou vzdálenější.

8.1.1. Týr a jeho zbraně

Jak jsme si výše řekli, Týr má vlastnosti bojovníka, což vede také k diskusím o tom, jaká mu náleží zbraň. Hilda E. Davidson se domnívá, že Týr mohl být původním vlastníkem oštěpu Gungnir, který ale podle všech zdrojů patří Óðinovi.²⁹⁰ Dokonce se pokusila interpretovat skalní malbu z doby bronzové ve švédském Bohuslänu jako zobrazení původního božstva oblohy*Tiwaze s oštěpem.²⁹¹ Doopravdy si však být jisti nemůžeme. Skalní malba tak starého data mohla znamenat cokoli. Ostatně hlavní důvod pro přisouzení oštěpu Týrovi je předpoklad, že jeho kult postupně upadal a byl nahrazován kultem Óðina, a ten pak mohl přejmout i některé jeho atributy. Další důvod, který by zde mohl hrát roli, je ten, že oštěp byl také zbraní římského Marta,²⁹² který byl s Týrem ztotožňován. Ale stále je to trochu málo pro to, abychom jednoznačně řekli, že Týrovou zbraní byl oštěp. Povaha oštěpu jako zbraně, kterou se nebojuje zblízka tváří v tvář, by k Týrovi a jeho čestnosti moc nepasovala. Odpovídá jednoznačně nevyzpytatelnému Óðinovi.

Ostatně to, že byl Týr postupně zastíněn Óðinem, je jen teorie, a věnovat se jí budeme později. Týr také mohl být zastíněn jinými bohy, jako např. skandinávským Freyem, na což

---

²⁸⁷ Meyer, Elard, Hugo: *Germanische Mythologie*. Berlin, 1891, str. 221

²⁸⁸ Tacitus, Cornelius: *Letopisy*. XIII, 57

²⁸⁹ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 181

²⁹⁰ *Gylfaginning* 51, *Skáldskaparmál* 9, verš 21, *Skáldskaparmál* 43

²⁹¹ Davidson, Hilda E.: *Scandinavian Mythology*. London, 1969, str. 26

²⁹² Neškudla, Bořek: *Encyklopedie Bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*. Praha, 2004, str. 126

poukazuje Lotte Motz.²⁹³ O tomto možném převzetí funkcí si řekneme později, nyní jen zdůrazníme, že Freyovou zbraní byl meč, což je zbraň, se kterou spíše můžeme Týra spojit. Meč by odpovídal mnohem více jeho povaze, neboť je to aristokratická zbraň, která je spojena s králi a také byla často uctívána.²⁹⁴ Také možné Týrovo jméno Saxnôt, ve významu „společník meče“, by ukazovalo k této zbraní. Navíc vlku Fenrimu byl do tlamy vražen meč, dost možná i Týrův, který ho asi poté, co přišel o ruku, nepotřeboval.

Uctívání Marta/Area ve formě meče bylo známo nejspíše mezi Góty, ale také mezi dalšími i negermánskými kmeny, které s nimi v oblasti Černomoří sousedili. Někjaké vzájemné vlivy zde být mohly, a těžko tedy můžeme určit, co je původní. To nám také ztěžuje pozici při srovnávání s tím, co o Týrovi známe z dochovaných zdrojů odjinud. V islandských ságách se objevuje magický meč Týrfingr, ale jeho možné spojení s Týrem je velmi sporné, neboť etymologie ukazuje ke slovu Terving, jak byl tento meč zván u Gótů.²⁹⁵ Ačkoliv H. Wolfram připouští existenci božstva zvané Terving a dodává, že by tento bůh „snad“ mohl být *Teiws/Týr,²⁹⁶ tak tyto teorie jsou již natolik v oblasti dohadů, že bych je raději ponechala stranou. To, že Týrova zbraň byla nejspíš meč, je podle jeho charakteristiky dosti pravděpodobné, ale zda byl Týr přímo v meči uctíván, to není až tak jisté, neboť tato epifanie boha v meči byla opravdu typická jen pro národy Černomoří.²⁹⁷

V mýtech nemáme o meči ve spojení s Týrem ani zmínku, kromě již uvedeného rytí Týrových run do mečů. Ze severských mýtů je sice známo, že zbraně se ctily, dávala se jim jména, jak dokládá množství *heiti* tj. pojmenování pro meč ve Snorriho Eddě,²⁹⁸ ale nějakou přímou souvislost s Týrem zde prokázat opravdu nemůžeme. V kenninzích se meč spojuje zejména s Óðinovým jménem, ale dvakrát je také uveden v souvislosti s vlkem Fenrim,²⁹⁹ což jediné odkazuje k mýtu, ve kterém hraje roli Týr. Žádný kenning týkající se meče však neukazuje přímo k Týrovi. Situaci nám ovšem ztěžuje fakt, že Óðinn jakožto bůh básníků je pochopitelně básníky upřednostňován, a skaldská poezie nám tak může celkový pohled trochu zkreslovat.

---

²⁹³ Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996, str. 121

²⁹⁴ Davidson, Hilda E.: *The Battle God of the Vikings*. York, 1972, str. 8

²⁹⁵ Wolfram, Herwig: *History of the Goths*. Berkeley, 1987, str. 109

²⁹⁶ Wolfram, Herwig: *History of the Goths*. Berkeley, 1987, str. 112

²⁹⁷ Wolfram, Herwig: *History of the Goths*. Berkeley, 1987, str. 109

²⁹⁸ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 318-321

²⁹⁹ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/kennings/beta.html> [22.2.07]

8.2. Týrovo posvátné zvíře

V germánské mytologii si můžeme povšimnout, že k většině bohů patří nějaké zvíře. K Óðinovi patří neodmyslitelně havrani a vlci, k Thórovi kozli, k Heimdallovi pak nejspíš beran a k Freyovi zcela bezpochyby kanec. Zda nějaké zvíře patřilo i k Týrovi, to nemůžeme doložit tak snadno, protože zde nemáme přímé doklady v literatuře jako u bohů zde uvedených. Ale jak vidíme, tak významnější bohové mají nějaké zvíře, které je provází nebo i zastupuje, což vede k předpokladu, že i Týr má nějaké posvátné zvíře. Pokud tomu tak je, tak informace, které máme, nejvíce ukazují k tomu, že tímto zvířetem by mohl být býk.³⁰⁰ To, že nemáme přímý důkaz v podobě mýtu, nám sice ztěžuje pozici při bádání, ale máme i doklady nepřímé, díky kterým snad dojdeme k uspokojivým závěrům. Literatura totiž zmiňuje oběti býka v souvislostech, které mají k Týrovi blízko.

Z římských pramenů se příliš nedozvíme. Tacitus zmiňuje pouze to, že Mars, kterým rozumíme Týra, mohl být usmiřován zvířaty dovolenými, blíže je však nespecifikuje. Zvířata dovolená by však také mohla znamenat jen určitý druh, což by nasvědčovalo tomu, že každému bohovi se obětovalo jiné zvíře. Další náповědou pro nás může být to, že býk reprezentoval nebeské božstvo v mnoha kulturách, a u Týra se dost často předpokládá, že právě on je nebeským bohem, ale to si budeme dokazovat později. Prozatím si jen můžeme připomenout ve zkratce, že božstvo nebes bylo v počátcích zemědělské kultury symbolizováno býkem, jak podotýká Marija Gimbutas.³⁰¹ S tímto fenoménem se můžeme setkat i ve vzdálenějších kulturách, ale pro nás je především důležitá prehistorická Evropa, kde máme dochované umělecké předměty s býčími motivy.³⁰² Problémem pro naše zkoumání může být i to, že býčí kult byl nejspíše později nahrazen koňským³⁰³ a bůh Týr byl zřejmě nahrazen v některých svých funkcích jinými bohy, proto musíme být při pokusu o rekonstrukci velmi opatrní. V první řadě se tedy zaměříme na to, při jakých příležitostech a za jakých situací se býk obětoval. Jedině tak můžeme nalézt nějaké souvislosti, které by ukazovaly k Týrovi. Jak ale uvidíme, budou se týkat ještě jednoho boha, který je Týrovi do určité míry podobný, a tím bohem je severský Ullr, o němž si následně řekneme trochu více.

Co se týče býka, tak v první řadě si musíme uvést, že jeho krev se používala v souvislosti s přísahami. Kruh/náramek,³⁰⁴ na který se přísahalo, byl při přísaze smočen

³⁰⁰ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 47

³⁰¹ Gimbutas, Marija: *Ancient symbolism in Lithuanian Folk Art*. Philadelphia, 1958, str. 43

³⁰² Gimbutas, Marija: *Ancient symbolism in Lithuanian Folk Art*. Philadelphia, 1958, str. 45

³⁰³ Davidson, Hilda E.: *Myths and symbols in pagan Europe*. Manchester, 1988, str. 53

³⁰⁴ v českých překladech slova *hringr* se většinou objevuje slovo „prsten“, ale jednalo se o větší kruh, nošený většinou na paži.

v býčí krvi, jak zmiňuje několik pramenů. Pochopitelně se to týká doby před rokem 1000, ve kterém bylo na Islandě oficiálně přijato křesťanství, ale prameny jsou o něco mladší. V islandském Úlfjótově zákoně (*Úlfjótslög*), příkladu pohanského práva, který je uchován v knize *Hauksbók* z počátku 14. století, se nachází článek II, který hovoří o průběhu přísahy na kruh/náramek. Jelikož se přísahou a sněmem budeme zabývat později, ocitujeme si zde tuto pasáž celou.

„*Baugr tvíeyringr eða meiri skyldi liggja í hverju höfuðhofi á stalla; þann baug skyldi hvern goði hafa á hendi sér til lögþinga allra, þeira er hann skyldi sjálf heyja, ok rjóða hann þar áðr í röðru nautsblóðs þess, er hann blótaði þar sjálf. Hvern sá maðr, er þar þurfti lögskil af hendi at leysa at dómi, skyldi áðr eið vinna at þeim baugi ok nefna sér vátta tvá eða fleiri.* „Nefni ek í þat vætti,“ skyldi hann segja, „at ek vinn eið at baugi, lögeið; hjálpi mér svá Freyr ok Njörðr ok hinn almáttki áss, sem ek mun svá sök þessa sækja eða verja eða vitni bera eða kviðu eða dóma, sem ek veit réttast ok sannast ok helzt at lögum, ok öll lögmæt skil af hendi leysa, þau er undirmik koma, meðan ek em á þessu þingi.“³⁰⁵

(„Prsten o váze nejméně dvou uncí musí ležet na oltáři každého krajového chrámu a každý z kněží nechť ho má na ruce při všech obecních sněmech, které zahajuje, **[a on sám by jej měl potřít rudou krví býka, kterého on sám zde předtím obětoval.]**“³⁰⁶ Každý muž, který se má při soudu zhostit nějaké povinnosti, musí nejprve na onen prsten složit slib a jmenovat pro to dva nebo více svědků. „Jmenuji je v této věci svědky toho,“ musí říci, „že skládám slib na prsten, zákonný slib; Pomáhejte mi Frey, Njörd a Všemocný bůh k tomu, abych pronesl svou žalobu, hájil se, svědčil a vynesl svůj soud nebo rozsudek tak, jak to dokáže nejsprávněji, nejpravdivěji a s nejvyšší úctou k zákonu; abych se zhostil všech soudem předepsaných povinností, které mi připadnou, dokud budu na tomto sněmu.“)³⁰⁷

Toto rituální pokropení či namočení kruhu v býčí krvi zmiňuje také *Víga-Glúms saga* 25 při příležitosti, kdy má hlavní hrdina Glúmr přísahat.

„*Sá maður er hofseið skyldi vinna tók silfurbaug í hönd sér þann er roðinn var í nautsblóði þess er til blóta væri haft og skyldi eigi minna standa en þrjá aura.*“³⁰⁸

(„Ten člověk, který měl složit chrámovou přísahu, vzal stříbrný kruh/náramek do své ruky, který byl potřísněn krví býka, toho, který byl k obětím,³⁰⁹ a (kruh) nesměl vážit méně než tři unce.“)³¹⁰

³⁰⁵ Jón Hnefill Aðalsteinsson: *Under the Cloak*. Reykjavík, 1999, str.158

³⁰⁶ v označené části jde o vlastní překlad

³⁰⁷ Starý, Jiří: Pojem boha u starých Germánů. In *Bůh a bohové; pojetí božství v náboženských tradicích světa*. Praha, 2004, str. 167

³⁰⁸ <http://www.snerpa.is/net/isl/vigaglum.htm> [9.3.07]

Oběť býka, která se uskutečňovala na zahájení althingu, hlavního sněmu, mohla ukazovat na vztah s bohem, který althingu předsedal. Na Islandu to byl Thór,³¹¹ ale tuto výsadu získal nejspíš až jako nejuctívanější bůh Islandčanů, a převzal tak na sebe původní pravomoc jiného boha. O jistých změnách v tomto případě svědčí i to, že na Islandu se althing zahajoval ve čtvrtek, což byl Thóruv den.³¹² Oproti tomu máme v kontinentální Evropě s thingem spojeno úterý, jak nám napovídá německý název úterka, Dienstag, den sněmů, nazývaný také podle Týra, jak jsme si již rozebrali. S právem, přísahami a sněmem obvykle tedy spojujeme právě Týra.

Kromě tohoto spojení býka s thingem máme k dispozici další prameny, které by mohly ukazovat, že zde může být nějaká hlubší souvislost s Týrem. Např. islandské rodové ságy se zmiňují o oběti vola či býka jako poděkování za vítězství v souboji. Tuto oběť zmiňuje *Egils Saga* 66:

„*Par var leiddur fram graðungur mikill og gamall; var það kallað blótnaut; það skylði sá höggva, er sigur hefði. Var það stundum eitt naut, stundum lét sitt hvor fram leiða, sá er á hólm gekk.*“³¹³

(„*Potom tam byl přiveden býk veliký a starý. Tomu se říkalo obětní kus, a měl jej poraziti ten, který by zvítězil. Býval to někdy jeden kus, někdy dával každý ze soubojníků přivésti svůj.*“)³¹⁴

Další zmínku o oběti býka v souvislosti se soubojem uvádí *Kormáks saga* 23. „*Kormákr hjó blótnaut eftir siðvenju.*“³¹⁵ („*Kormákr porazil obětního býka podle zvyku.*“)³¹⁶

Můžeme tedy vidět, že oběť býka je spojována s vítězstvím, se sněmem a také s přísahou, potažmo tedy i s právem, což je oblast, kam přísahy bez pochyby patří. Všechny tyto oblasti se obvykle přisuzují Týrovi. O jeho funkci boha vítězství jsme již mluvili, o oblastech týkajících se práva budeme mluvit vzápětí. Situaci nám však komplikuje skutečnost, že tyto oblasti vlivu patří také bohu Ullovi, na kterého se teď musíme podívat trochu podrobněji.

---

³⁰⁹ slovo *blót* lze také překládat jako přísahání. Zoëga, Geir, T.: *A Concise Dictionary of Old Icelandic*. New York, 2004, str. 60. Mohlo tedy jít i o býka, který byl určen přímo k přísahám.

³¹⁰ Překlad vlastní

³¹¹ Davidson, Hilda E.: *Myths and symbols in pagan Europe*. Manchester, 1988, str. 53

³¹² Davidson, Hilda E.: *Myths and symbols in pagan Europe*. Manchester, 1988, str. 16

³¹³ <http://www.snerpa.is/net/isl/egils.htm> [9.3.07]

³¹⁴ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. Praha, 1926, str. 150

³¹⁵ <http://www.snerpa.is/net/isl/kormaks.htm> [9.3.07]

³¹⁶ překlad vlastní

8.2.2. Ullr –Severská obdoba Týra?

Jelikož zde mluvíme o Týrových polích působnosti, mezi něž se obvykle řadí právo, vítězství, či jeho spojitost s oblohou, nemůžeme zde zcela pominout boha Ulla, který má kromě několika vlastních specifik velmi obdobné vlastnosti. Je to bůh, který je typicky skandinávský, místní jména začínající jeho jménem se objevují výhradně v Norsku a Švédsku. Jako takový je především bohem lovu a bohem lyží. Tyto jeho vlastnosti jsou pro nás v tuto chvíli nepodstatné. Důležité pro jeho podobnost s Týrem je to, že právě on je jmenovitě spojen s kruhem/náramkem, na který se přísahá, a také se soubojí. Také jeho možná spojitost s oblohou, jak se někteří badatelé domnívají,³¹⁷ ho s Týrem sblížuje. Jistá shoda mezi nimi panuje i v jejich jménech. Anglosaská forma jména Ullr, *wuldor*, znamená „sláva“, „lesk“, „čest“, „nebesa“ a slovo *tír* můžeme také přeložit jako „sláva“ a „čest“.³¹⁸

Přísaha na kruh/náramek je zmíněna přímo v souvislosti s Ullovým jménem, jak říká *Atlakviða* 30 („*at hringi Ullar*“)³¹⁹. Snorri o Ullovi v *Gylfaginningu* 31 říká, že má přednosti bojovníka, a že je prospěšné ho vzývat při soubojích. Jeho jméno se také často objevuje jako součást kenningů pro válečníka.³²⁰ Ve vztahu k Týrovi je na něm zajímavé to, že se v básnických zdrojích nevyskytují společně. U Snorriho ano, ale ten už interpretuje, dává mytologii systém a využívá více básnických zdrojů najednou. Máme ale dvě básně, které zmiňují „celý“ pantheon. *Grímnismál* mluví o příbytcích bohů, mezi nimiž je ten Ullův zmíněn hned zkraje. Týr zde není uveden, ani to, že by měl nějaký příbytek. Naopak *Lokasenna*, kde Loki uráží všechny bohy, zahrnuje i Týra, Ulla však nikoliv. U Saxona *Grammatica* je Ullr zmíněn jako Ollerus, a jak víme, Týrovo jméno se zde také neobjevuje. Místní jména poukazující na Ulla, se vyskytují pouze v Norsku a Švédsku, nikoliv v Dánsku,³²¹ kde jsou naopak Týrova jména početněji zastoupena. Jména obou bohů pak ukazují k obloze, což vede k domněnkám, že Ullr reprezentuje zimní oblohu a jako pravděpodobné se jeví i to, že Ullr představoval na severu totéž, co Týr na jihu.³²² Nelze je ztotožňovat, ale rozhodně není chybou říci, že se některé jejich funkce překrývaly.

³¹⁷ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 184

³¹⁸ http://home.comcast.net/~modean52/oeme_dictionaries.htm [9.3.07]

³¹⁹ *Eddukvæði II*. Reykjavík, 1985, str. 406

³²⁰ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 339

³²¹ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 339

³²² Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 184

8.3. Týr jako bůh práva, přísah a thingu

Práva, přísah a thingu jsme se dotkli již dříve v souvislosti s býkem, a nyní už jen zbývá toto téma více rozvinout a uzavřít. Důvodů, proč se domnívat, že právě Týr měl tuto oblast ve své pravomoci, existuje hned několik. O jeho spojení s thingem svědčí některé názvy pro úterek a také spojení Mars Thingsus, jak již bylo uvedeno. Na thingu se však řešily především právní spory a je tedy logické, že bůh, který má s právem co dočinění, zde mohl mít větší důležitost. Především mýty nás informují o Týrově důležitosti v právních sporech. Nejprve si připomeňme, že vlk Fenrir ukousl Týrovi ruku a ten nyní „nemůže být prostředníkem smíru mezi lidmi.“³²³ K tomu poznamenává Jaan Puhvel, že tato pasáž by mohla poukazovat na to, že Týr původně tímto prostředníkem smíru byl a o tuto výsadu díky své invaliditě přišel.³²⁴ Na Týrovu soudcovskou funkci zřejmě naráží i báseň *Lokasenna*, ve které Loki uráží všechny bohy způsobem, že se dotýká těch jejich vlastností, které jsou pro ně typické a jsou jejich podstatou. Vyčítá jim tedy to, za co nemohou. Celý verš jsme citovali v kapitole o mýtech, proto jen připomenu část, kde Loki Týrovi říká toto: „þú kunnir aldregi bera tilt með tveim“.³²⁵ Doslovný překlad by zněl takto: „Tys nikdy nevěděl vnést (smír) mezi dva“. Dále Loki Týra napadá za to, že si nechal ukousnout pravou ruku. Je to ale právě tento statečný čin, který ukazuje cenu porušení přísahy, a také ukazuje to, že někdy je potřeba takovou cenu zaplatit.³²⁶ Právní otázku, jak správně podotýká Ursula Dronke, ostatně řeší i další verš z *Lokasenny*, v němž se Loki Týrovi vysmívá, že nedostal žádnou náhradu za to, že mu zplodil syna s jeho vlastní ženou. Dokonce i sloka o Týrovi v anglosaské runové básni směřuje k právu, neboť hovoří o dodržování slova.³²⁷

Také Týrovo spojení s válkou a bojem směřuje k právu, neboť v tehdejšímu chápání tyto dvě činnosti šly spolu ruku v ruce. Dny pro bitvu a zejména pro souboje byly často určovány v předstihu, a věřilo se, že vítěz je ten, který byl v právu.³²⁸ V souvislosti s tím si také všimněme Lokiho kritiky Óðina, kterému je v *Lokasenně* 22 vyčítáno, že často dal vítězství tomu, kdo si ho nezasloužil, v tomto případě zbabělci. Polarita mezi Óðinem a Týrem tu zřejmá je. Každý dává vítězství zcela jiné sortě lidí, a proto jsou v bitvách důležití oba. Bitva jakožto právní akt se odráží také v kenninzích, kde se velmi často objevuje slovo

³²³ *Gylfaginning* 25 Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglingzích*. Praha, 2003, str. 63

³²⁴ Puhvel, Jaan: *Srovnávací mythologie*. Praha, 1997, str. 232

³²⁵ *Lokasenna* 38

³²⁶ Dronke, Ursula: *The poetic Edda. vol. 2: mythological poems*. Oxford, 1997, str. 365

³²⁷ Dronke, Ursula: *The poetic Edda. vol. 2: mythological poems*. Oxford, 1997, str. 365

³²⁸ Dumézil, Georges: *Gods of Ancient Northmen*. Berkeley, 1973, str. 44

thing jako komponent. Bitva je tedy opsána např. jako sněm zbraní, mečů či oštěpů apod.,³²⁹ ale také se pro ni např. objevuje kenning „rozsudek zbraní“ *vápnadómr*, jak na to upozorňuje Jan de Vries.³³⁰ Kenningů, které využívají spojení zbraní a rozsudku, se ve skaldské poezii vyskytuje více.³³¹ Nešlo tedy o ojedinělou představu.

Jako další nepřímý důkaz pro spojení Týra s právem a přísahou nám může sloužit slib z Úlfjótova zákona, který byl zmíněn výše, jehož částí je formule: „*hjálpi mér svá Freyr ok Njörðr ok hinn almáttki áss.*“ („*Tak mi pomáhej Freyr, Njörðr a všemocný Ás.*“) Z této formule nás právě zajímá onen všemocný Ás, o jehož totožnost se vědci přou. Pokusů o interpretaci bylo učiněno dost, a víceméně se pohybujeme mezi čtyřmi možnými bohy, kteří by tomuto označení mohli odpovídat. Jsou to Ullr, Týr, Thór a Óðinn.³³² Pro každého z nich existují důvody, proč zrovna on by mohl být oním všemocným Ásem. Turville-Petre podotýká, že jím může být těžko někdo jiný než Thór,³³³ který byl skutečně na Islandu, odkud je tato formule známá, nejuctívanější. Ovšem tato formule byla Islandany sice zaznamenaná, ale její původ mohl být mnohem starší. Pro nás budou zajímavé především důvody, proč by tímto všemocným Ásem mohl být Týr. Zajímavou teorii na toto téma nadnesl Jón Hnefill Aðalsteinsson, který sice zpočátku usuzoval v souladu s Turvillem-Petrem, že všemocný Ás je nejspíše Thór,³³⁴ ale nakonec tento postoj přehodnotil a usoudil, že jím bude s největší pravděpodobností právě Týr. „Všemocný Ás“ by totiž mohl odpovídat bohu, kterého zmiňuje Tacitus a který je popsán jako *regnator omnium deus*, bůh vládnoucí všem. Tohoto boha uctíval kmen Semnonů, jak uvádí *Germania* 39.³³⁵

„*Stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est et alia luco reverentia: nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor et potestatem numinis prae se ferens. Si forte prolapsus est, attolli et insurgere haud licitum: per humum evolvuntur. Eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia.*“³³⁶

(„*V čas ustanovený všichni národové téže krve scházejí se svými vyslanci v lese, obřady otců a tajemnou hrůzou dob pradávných svatém a veřejnou obětí lidskou počínají příšernou slavnost bohoslužby barbarské. Je také jiné uctívání háje. Nevkročí tam nikdo leč okovy jsa spoután*

³²⁹ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/kennings/meeting.html> [22.2.07]

³³⁰ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte I*. Berlin, Leipzig, 1935, str. 174

³³¹ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/kennings/judgment.html> [22.2.07]

³³² Jón Hnefill Aðalsteinsson: *Under the Cloak*. Reykjavík, 1999, str. 36

³³³ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 86

³³⁴ Jón Hnefill Aðalsteinsson: *Under the Cloak*. Reykjavík, 1999, str.36

³³⁵ Jón Hnefill Aðalsteinsson: *Under the Cloak*. Reykjavík, 1999, str. 170

³³⁶ <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ger.shtml> [9.3.07]

*z pokory a všemohoucnost boha dávaje na jevo. Upadne-li náhodou, nesmí se zdvihnouti a vstáti; po zemi se vlekou ven. A k tomu hledí všechny obřady, jako by tam byly počátky národa, tam bůh nade vším vládnoucí, vše ostatní jako by bylo podřízeno a poslušno.“*³³⁷

Opět zde ale nemáme napsáno, kdo tento *regnator ominum deus* je, a opět se zde badatelé liší v tom, kdo by to mohl být. Turville-Petre tvrdí, že kruté rituály by odpovídaly spíše Wotanovi/Óðinovi.³³⁸ Oproti němu Jan de Vries považuje za zcela jisté, že *regnator omnium deus* je Irmin, kterému odpovídá právě *Tiwaz/Týr.³³⁹ Tímto důvodem je zde opět předpoklad Týrova většího významu či dokonce toho, že snad byl původně hlavou pantheonu. Ale toto pojetí předpokládá nějakou větší systematizaci pantheonu, a také nějakou hierarchii, která však po bližším seznámení s mýty není až tak patrná. Pouze Snorri se o něco takového pokouší, ale srovnáme-li jeho dílo s eddickou poezií, tak zjistíme, že Snorri evidentně straní Óðinovi a přisuzuje mu věci, které jinak patří jiným bohům.³⁴⁰

Co se týče „všemocného Ása“, tak hlavní argument, který Jón Hnefill Aðalsteinsson nadnesl, je ten, že Týr je prastarý bůh nebes a je příbuzný s bohy jako je Zeus a Jupiter, kteří byli k přísahám voláni.³⁴¹ Přizvání božstva nebes by tak odpovídalo prastaré koncepci přísahy, kdy jsou bůh nebe a bůh země vzývání dohromady jako zastupitelé dvou hlavních sfér, nebe a země.³⁴² Zde k tomu máme ještě prvek moře, které je sférou, kde vládne bůh Njörðr. Otázkou však je, jestli toto pojetí není příliš zjednodušující. Pouhý argument, že Týr je bůh nebe, na toto tvrzení nepostačí, zvláště, když i Ullr, nebo Thór jsou do jisté míry také bohy nebe. A Freyr, který zde má představovat prvek země, kromě dávání úrody také řídí sluneční paprsky, jak Snorri uvádí v *Gylfaginningu* 24: „Ovládá déšť a sluneční svit a tím i úrodu země.“³⁴³ Dalo by se tedy říci, že Freyovo spojení se zemí je až druhotné, ale popřít ho zcela jistě nelze.

Pro podporu tvrzení, že Týr skutečně představuje právní aspekt germánského náboženství a lze se jím zaštitit při přísahách, nám mohou pomoci i mimogermánské zdroje. Především můžeme srovnávat s jedním méně známým římským bohem, který se jmenuje *Dius Fidius*. Etymologicky snad jeho jméno souvisí s Týrem, a navíc ho i připomíná svými vlastnostmi. Je ochráncem přísahy a práva. Byl vzýván při přísahách a lidé se ho dovolávali

³³⁷ Tacitus Cornelius: *Germanie*, Praha, 1910, str. 56

³³⁸ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str.73

³³⁹ Vries, Jan de: *Altgermanische religionsgeschichte I*. Berlin, Leipzig, 1935, str. 215

³⁴⁰ např. vyhození Þjaziho očí na oblohu, které podle *Hárbarðsljóðu* 19 učiná Thór.

³⁴¹ Jón Hnefill Aðalsteinsson: *Under the Cloak*. Reykjavík, 1999, str. 171

³⁴² Jón Hnefill Aðalsteinsson: *Under the Cloak*. Reykjavík, 1999, str. 171

³⁴³ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglingách*. Praha, 2003, str. 62

jako svědka pomocí formulí „*me Dius Fidius*“ nebo „*per Diem Fidium*“.³⁴⁴ V Římě se také konal obřad s ním spojený, jenž byl určený věrnosti *Fidēs*, a kněží, kteří se ho zúčastňovali, si zavazovali pravou ruku až k prstům.³⁴⁵ Přísahy, které se konaly v jeho jménu, byly pronášeny pod širým nebem a i jeho chrám měl ve střeše otvor.³⁴⁶ Dius je bůh, který z nebeských výšin dohlíží na řád, jak podotýká G. Dumézil.³⁴⁷ Zde se nabízí i souvislost s uctíváním Týra pod širým nebem, kterou můžeme předpokládat z místních jmen. Jistá analogie nebe-přísahy se objevuje i v dalších náboženstvích, například u Řeků a Římanů, kde Zeus a Jupiter také měli roli ochránce práva. Např. Zeus byl volán při přísahách.³⁴⁸ Toto spojení s přísahami je typické pro bohy nebes. Nebe jako takové je jistotou, nemění se jako nebeská tělesa, je na ně spolehnutí, proto mohou být i bohové nebes ručitelé přísah. Jak však uvidíme dál, s přísahami také souvisí veliká zodpovědnost.

8.4. Jednoruký bůh

S právem a přísahami souvisí také Týrova ztráta ruky. O svou pravou ruku Týr přišel v důsledku křivé přísahy, které se bohové dopustili, aby oklamali a spoutali vlka Fenriho. Ten, kdo za ni zaplatil, byl právě Týr, neboť jako bůh přísah nese zodpovědnost za jejich dodržení. O tom, že je Týr jednoruký, máme tolik dokladů, že je to jedna z věcí, u které si můžeme být zcela jisti. Dokládá to Snorri v *Gylfaginningu* 25 a *Skáldskaparmálu* 16 a také eddická báseň *Lokasenna*. Rovněž norská a islandská runová báseň uvádí, že Týr má jen jednu ruku. Anglosaská runová báseň však o této Týrově/Tíwově vlastnosti mlčí. Ani v kontinentální Evropě nemáme doklady o tom, že by zde Týr/*Tiwaz byl znám jako jednoruký, což je částečně také dáno tím, že skoro žádné prameny týkající se Týra z této oblasti nemáme. Tímto však chci poukázat především na to, že pojetí daného boha mohlo být v každém kraji a v každé době trochu odlišné. Ztráta pravé ruky totiž nejspíš souvisí s úpadkem Týrova kultu. Ve Skandinávii měl Týr pravděpodobně menší význam než na

---

³⁴⁴ Neškudla, Bořek: *Encyklopedie Bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*. Praha, 2004, str. 60-61

³⁴⁵ Puhvel, Jaan: *Srovnávací mytologie*. Praha, 1997, str. 193, 195

³⁴⁶ Neškudla, Bořek: *Encyklopedie Bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*. Praha, 2004, str. 61

³⁴⁷ Dumézil, Georges: *Mýty a bohové Indoevropanů*. Praha, 1997, str. 114 tuto funkci měl i Jupiter, ten však s Diem Fidiem posléze splynul.

³⁴⁸ Jón Hnefill Aðalsteinsson: *Under the Cloak*. Reykjavík, 1999, str. 171

kontinentě nebo v Anglii,³⁴⁹ a je tedy možné, že mohl být znám jako jednoruký pouze tam, kde byl nahrazen jinými bohy.

V anglosaské oblasti se sice vyskytují drobné náznaky toho, že i zde byl znám Týr/Tīw jako jednoruký, ale také to může být pozdější nános přinesený dánskými dobyteli Anglie. K tomu říká Richard North, že původní anglosaský Tīw zanikl v 7. století a byl nahrazen skandinávským Týrem, který se do Anglie dostal s dánskými dobyteli v 9. nebo 10. století.³⁵⁰ S tímto rizikem tedy musíme i přistupovat k dochovanému materiálu. Není ho ale mnoho. Pouze kámen ze Sockburnu v Severním Yorkshire ukazuje postavu, která nejspíš právě o ruku přichází, a další drobnou informaci nám poskytuje pověra z oblasti Durhamu, což je shodou okolností kraj sousedící se Severním Yorkshire. V této pověře se říká, že potkat jednorukého nebo levorukého muže v kterýkoliv den je šťastné znamení, mimo úterka. Potkat takového muže v tento den je naopak znamení nešťastné. Za touto pověrou následuje i vysvětlení, ve kterém autorka říká, že úterý, anglicky *tuesday*, je pojmenováno po bohu Tīwovi, který přišel o ruku, a že tato pověra nejspíš vznikla ze strachu, že levoruký či jednoruký muž viděný v úterý může být sám bůh Tīw v lidské podobě.³⁵¹ Ani tato pověra však nedokládá to, že by v Anglii byl Tīw znám jako jednoruký. Jak jsme již řekli, mýtus o jeho jednorukosti s sebou mohli přinést nějakí pozdější dobyvatelé Anglie, kteří přišli z oblastí, kde Týr byl znám jako jednoruký. O původu pověry autorka nic nepíše, a tak zde tuto otázku raději nechám otevřenou.

Další pověra, která by mohla ukazovat na pozůstatek víry v jednorukého boha, se objevuje v Norsku. Než si však o ní řekneme něco víc, musíme si uvést jeden příběh, který, ačkoliv je pozdního data, je pro nás důležitý, neboť na něm si tuto pověru objasníme. Příběh pojednává o vojákovi, který se jmenoval Anders Solli, a zní zhruba takto:

*„Anders Solli žil v Markabygda. Byl vojákem. O Vánocích šel do kostela a cestou byl napaden několika vlky a zabit. Druhý den našli kolemjdoucí jen meč a jeho pravou ruku. To se stalo roku 1612.“*³⁵²

Jak říká autor článku, tak tato historka přežila až do dneška, a dokonce je o ní složena i píseň, tzv. „vlčí píseň“. Autor článku ještě uvádí několik dalších variant tohoto příběhu, ale ty se většinou až na drobné detaily shodují. Pro nás je však důležitější něco jiného než samotný příběh, který, jak jsme si již řekli, je dost pozdního data. Ústřední je zde informace, která uvádí, že vlci snědli celého Anderse kromě jeho pravé ruky. V jiné verzi tohoto vyprávění je

³⁴⁹ Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964, str. 180

³⁵⁰ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 232

³⁵¹ *Encyclopaedia of superstitions*. London, 1961, str. 179

³⁵² Johnsen, Birgit Hertzberg: Tradition, Milieu, and cultural values: In *Nordic folklore*. Bloomington, 1989, str. 151

totiž uvedeno, že z něj zbyla jedna ruka a není zde uvedeno, která to byla. To, že to byla zrovna pravá ruka, se nejspíš automaticky předpokládá, neboť, jak autor uvádí, podle lidové víry vlci nejsou schopni jíst tuto část lidského těla.³⁵³ A právě tato lidová víra nás zajímá. Proč vlci nesmí jíst právě pravou ruku? Že by to byl pozůstatek dávné víry v boha, který o svou pravou ruku přišel díky vlkovi? Původ této pověry zde však autor již nerozebírá.

Když se podíváme do mýtů jiných indoevropských národů, nenajdeme příliš mnoho materiálu pro srovnání. Ačkoliv někde najdeme bohy nebo hrdiny s jednou rukou, tak ne vždy tyto bohové či hrdinové musí představovat paralelu k Týrovi. Musíme především přihlédnout k pozadí ztráty ruky a k okolnostem. Např. u Keltů se jednoruký bůh vyskytuje. A dokonce i zapadá do Dumézilovy dvojice svrchovaných vládců, kdy jeden z nich je bez ruky a druhý bez oka. Irský Nuadu, který je jednoruký, a Lugh tak podle této teorie odpovídají dvojici Týra a Óðinn. Otázka zde však je, do jaké míry je tato koncepce pouhým konstruktem či ne, a do jaké míry zde můžeme srovnávat dvě odlišné byt' navzájem se ovlivňující kultury. Něco společného tyto dvojice mají, ale spíše než jejich podstata je to vnější stránka. Nuadu sice je jednoruký, ale na rozdíl od Týra za svou ruku získá náhradu, a později je zván Nuadu Airgetlám, „stříbrná ruka“.³⁵⁴ Symbolika ztráty ruky je zde také jiná. Nuadu na rozdíl od Týra ztrácí ruku v boji, dostává za ni náhradu a posléze je dokonce zcela uzdraven. V jeho případě ztráta ruky není obět' za záchranu kosmického řádu ani odplata za vynucenou zradu. Jeho jednorukost nemá co dělat s přísahou. Co nás však na Nuadovi může zajímat je to, že je spojen s mečem a že díky své invaliditě není schopen vykonávat vládu, neboť podle víry Keltů zmrzačený bůh ztrácí i svou plodivou sílu.³⁵⁵ Rovněž ztráta Týrovy ruky nejspíš souvisí s jeho ústupem do pozadí.³⁵⁶ Každopádně díky ztrátě ruky přišel o některé své funkce, jak to uvádí Snorri.³⁵⁷ Jestli zde tedy můžeme srovnávat, pak pouze to, že ztráta končetiny souvisí se ztrátou postavení, neboť zmrzačený bůh či vládce již nemůže zcela zajistit fungování kosmického řádu.

Pro další relevantní srovnání můžeme použít jen římské náboženství, kde se jednak objevuje již zmíněný bůh Dius Fidius, jehož kněží si zavazovali pravou ruku, ale také zde máme postavu bojovníka v republikánské válce, který si na důkaz své statečnosti upálí ruku. Jeho jméno je Mucius Scaevola „levák“ a jeho spolubojovník Horatius Cocles, „Kyklop“ má

---

³⁵³ Johnsen, Birgit Hertzberg: Tradition, Milieu, and cultural values: In *Nordic folklore*. Bloomington, 1989, str. 151- 153

³⁵⁴ Botheroydovi, Sylvia a Paul: *Lexikon keltské mytologie*. Praha, 1998, str. 289

³⁵⁵ Botheroydovi, Sylvia a Paul: *Lexikon keltské mytologie*. Praha, 1998, str. 290

³⁵⁶ Vlčková, Jitka: *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*. Praha, 1999, str. 227-228

³⁵⁷ *Gylfaginning* 25

jen jedno oko.³⁵⁸ Opět se tedy dostáváme k Dumézilově dvojici jednorukého a jednookého. Nicméně i zde má akt ztráty ruky trochu jiné pozadí než v případě Týrově. Jak můžeme vidět, tak jedině Týr ztrácí ruku jako nějakou zástavu.³⁵⁹ Jedině u něj jde o akt zaplacení za křivou přísahu. Uvedené příklady sice vykazují jisté podobnosti s Týrem, pro nás jsou ale hlavně důkazem pro to, že jednoruký bůh či hrdina není v indoevropských mýtech nic neobvyklého. Pokud nás však zajímá hlubší podstata těchto božstev, tak nelze popřít, že jediný, s kým můžeme Týra opravdu srovnat v této souvislosti, je římský *Dius Fidius*.

8.5. *Bůh nebe*

Již v předchozích kapitolách jsme mohli vidět, jak mnozí badatelé předpokládají, že Týr je původním božstvem oblohy, jehož jméno bylo původně *Tiwaz.³⁶⁰ Tento předpoklad vychází především z lingvistického srovnání s jinými indoevropskými bohy oblohy. Problém tohoto srovnání je však ten, že se tyto bohové zcela neshodují z hlediska funkcí. Např. řecký Zeus a římský Jupiter jsou hromovládci, čímž odpovídají více Thórovi než Týrovi. Ale také to jsou strážci práva, což by s Týrem měli společné. Drobné nesrovnalosti však ještě nemusí nutně bránit srovnání. V náboženství, které bylo živé, se pochopitelně odehrával nějaký vývoj, a tak se pohled na božstvo mohl lišit kraj od kraje. Vycházet však pouze z předpokladů srovnávací mytologie a na jejím základě říci, že je Týr bůh oblohy, je trochu málo. Srovnání v rámci indoevropských mýtů nám sice může pomoci, ale je příliš obecné. Pokusíme se tedy pro Týrovo spojení s oblohou najít nějaký doklad přímo v pramenech germánského náboženství.

V první řadě zde stále musíme vzít v úvahu možné významy jména Týr ukazující k obloze, o nichž jsme mluvili v kapitole o jménech. Připomenu jen výklad Richarda Northa, podle nějž jméno Týr znamená „denní světlo“.³⁶¹ I další výklady tohoto jména související s nebem musíme brát v potaz, a to i přesto, že se o nich stále vedou polemiky. Jak jsme si již řekli, tak zde zaznívají názory, že jméno Týr ani jeho plurál *tívar* nemají s nebem žádnou souvislost,³⁶² ale také jsou badatelé, kteří Týrovi funkci boha oblohy na základě jazyka obhajují.³⁶³

---

³⁵⁸ Dumézil, Georges: *Mýty a bohové Indoevropánů*. Praha, 1997, str. 219

³⁵⁹ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 337

³⁶⁰ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 337

³⁶¹ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 230

³⁶² Starý, Jiří: Pojem boha u starých Germánů. In *Bůh a bohové; pojetí božství v náboženských tradicích světa*. Praha, 2004, str. 163

³⁶³ Eliade, Mircea: *Pojednání o dějinách náboženství*. Praha, 2004, str. 85

Kromě problematických jazykovědných důkazů o Týrově spojení s oblohou však při pečlivém hledání nalezneme i další podklady, které nás v tomto názoru utvrdí. Pro začátek si jen připomeňme anglosaskou runovou báseň, kde je runa *tir* popsána jako jedna z hvězd. Zde souvislost s oblohou nelze popřít. Ze severských zdrojů je pro nás v tomto ohledu nejčinnější eddická báseň *Hymiskviða*, která odkazuje k nebeské symbolice, jak poznamenává R. North. On sám vidí Týra a Thóra jako dva aspekty nebes, a to světlo a blesk. K tomu je třeba dodat, že Týrův otec Hymir bydlí na východě na konci nebes a Týrova babička, která má devět set hlav, tak podle Northa může poukazovat k množství hvězd v nějaké části galaxie.³⁶⁴ Tento výklad je dost originální, a zřejmě ne každý se s ním ztotožní. Nemusíme však nutně hned interpretovat Týra a Thóra tak jako R. North, abychom si povšimli nebeské symboliky, které je v *Hymiskviðe* víc než dost. Na doplnění k Northovi můžu ještě dodat, že Týrova matka se nazývá zlatobrvá, což opět svádí k tomu ji zařadit do nebeské sféry. Také stojí za povšimnutí, že Hymir chová býky, zvířata obecně spojovaná s nebesy, a ne třeba kozy, které obvykle obři chovají.³⁶⁵

Nejen však Týrova rodina patří k nebesům, ale i vlk Fenrir, který má s Týrem poněkud zvláštní vztah, se pohybuje v astrální sféře. On a další vlci, jeho příbuzní, ohrožují slunce a měsíc. Vše tedy nasvědčuje tomu, že Týr je spojen s astrální sférou a s nebeskou klenbou jako takovou. To ještě ale neznámá, že by musel představovat samotné nebe. Nejspíš je to jen sféra, ke které se vztahuje. Ve staroseverštině není slovo pro nebe totožné se jménem boha nebe, jako je tomu např. v řečtině v případě boha Úrana, jehož jméno označuje jak boha, tak samotné nebe. Ve Snorriho Eddě nalezneme pro nebe mnoho pojmenování, ale ta neukazují na spojení s nějakým určitým božstvem, pouze několik názvů souvisí s obry. Např. *Skáldskaparmál* 69 uvádí pro nebe pojmenování *hreggmimir* a *vetmimir*, která odrážejí jméno Mímiho, který je někdy uváděn jako obr a někdy jako jeden z Ásů.³⁶⁶ Představa nebe se sice pojila s nějakou bytostí, jak některá jména ukazují, ale zrovna tak byla dost racionální. Sama obloha je lebka prvotního obra Ymiho, který byl zabit a z jeho mrtvého těla byl stvořen svět.³⁶⁷ Rovněž *Skáldskaparmál* 31 používá pro nebe několik výrazů:

„*Hvernig skal kenna himin? Svá, at kalla hann Ymis haus ok þar af jötuns haus ok erfiði eða byrði dverganna eða hjálm Vestra ok Austru, Suðra, Norðra, land sólar ok tungls ok himintungla, vagna ok veðra, hjálmr eða hús loftis ok jarðar ok sólar.*“³⁶⁸

³⁶⁴ North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 233

³⁶⁵ Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996, str. 60

³⁶⁶ Simek, Rudolf: *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993, str. 216

³⁶⁷ *Vafþrúðnismál* 21

³⁶⁸ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 135-136

(„*Jak se opisuje nebe? Tak, že se nazývá lebkou Ymiho a odtud lebkou obra, dále zátěží či břemenem skřítků zvaných Západní, Východní, Jižní a Severní, pevninou slunce, měsíce a těles nebeských, vozů a počasí, přilbou nebo obydlím vzduchu, země a slunce.*“)³⁶⁹

Jak vidíme, tak žádné z těchto označení nesouvisí přímo s bohem. Nicméně toto pragmatické pojetí také není jednoznačné. Např. slunce je jednou označeno jako oharek z ohnivého světa Múspellu,³⁷⁰ jindy je to živá bytost.³⁷¹ Tento zdánlivý rozpor však nemusí být překážkou, neboť obě chápání lze spojit dohromady. To můžeme nalézt v *Gylfaginningu* 11, kde Snorri vysvětluje, že děti Mundilfariho, které se jmenují Sól a Máni (Slunce a Měsíc) řídí chod těchto těles. V tomto duchu můžeme chápat, že i Týr jako bůh oblohy není obloha sama. Ta je pouze sférou jeho působení a on je jakýmsi jejím principem.

---

³⁶⁹ Snorri Sturluson: *Edda a sága o Ynglinzích*. Praha, 2003, str. 116

³⁷⁰ *Gylfaginning* 8

³⁷¹ *Vafþrúðnismál* 23, 47

9. Týr a jeho pozice v pantheonu ve světle teorií

9.1. Týr a jeho ústup do pozadí

Pozice Týra a jeho důležitost nebyla všude a vždy stejná. Mezi Germány na jihu v době Tacitově patřil mezi nejdůležitější božstva, a nejspíš si tuto pozici udržel až do přijetí křesťanství, jak se můžeme domnívat za starosaského křesťanského slibu, kde je nejspíš Týr zmíněn jako Saxnôt. Na severu ale pravděpodobně o své význačné postavení přišel, a byl nahrazen a zastíněn jinými bohy. Otázka je však kterými.

Nejčastěji se badatelé domnívají, že jeho funkce přebíral Óðinn. Ale v jakém směru? Důkazů pro toto tvrzení není příliš. Snad jen v případě rodokmenů anglických panovníků by se to dalo dokázat, jak podotýká North.³⁷² K vzestupu kultu Óðina dojít mohlo, ve Snorriho Eddě i v poetické Eddě vystupuje tento bůh velmi často narozdíl od Týra. Ale těžko jej mohl zcela nahradit, když každý z nich má úplně jiné funkce a pohybuje se v jiné sféře. Snad jen jejich spojení s bitvou a vítězstvím je to, co mají společné, ačkoliv i zde můžeme říci, že každý z nich představuje jiný aspekt bitvy. Nicméně zachované máme v pramenech to, že právě Óðinovi byl při obřadech věnován první přípitek pro vítězství (*til sigrs*).³⁷³ Ale jinak jsou ti dva natolik odlišní, že se můžeme domnívat, že každý byl vzýván zcela jiným typem lidí. V mytologii můžeme vidět, že Óðinn a Týr se nikdy neobjevují spolu. Pouze byli společně vzýváni v bitvách, jak svědčí zejména Tacitus. Ve skaldské či eddické poezii se však již v souvislosti s bitvami a vítězstvím objevuje pouze Óðinn,³⁷⁴ a na Týra máme jedinou vzpomínku, která se týká rytí jeho run do mečů.³⁷⁵ Při přípitecích a invokacích se pak vedle Óðina a Thóra objevují bohové z rodiny Vanů, které na kontinentu neznáme, Njörðr a Freyr.³⁷⁶

Nebyl tedy Týr nahrazen spíše jimi? U obou sice převažuje aspekt plodnosti, ale zejména Freyr má královské atributy a jeho jasnost a vznešenost by se k Týrovi hodily mnohem více než Óðinova nevypočitatelnost. Jestli tedy Týr mohl být někým skutečně nahrazen v kultu, musel to být bůh, který mu odpovídá charakterem. Můžeme si také všimnout toho, že germánští bohové se často pohybují v trojici. Na kontinentu je to zjevně

³⁷² North, Richard: *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge, 1997, str. 114

³⁷³ *Hákons saga goda* 14 In Jón Hnefill Aðalsteinsson: *A Piece of Horse Liver*. Reykjavík, 1998, str. 36

³⁷⁴ Davidson, Hilda E.: *The Lost Beliefs of Northern Europe*. London, 1993, str. 98

³⁷⁵ *Sigrdrífumál* 6

³⁷⁶ Dumézil, Georges: *Gods of Ancient Northmen*. Berkeley, 1973, str. 5-6

trojice Woden, Thunaer, *Tiwaz (Saxnôt), u Tacita se objevují tři božští zakladatelé tří kmenů, a ve Skandinávii je známá trojice Óðinn, Thór a Freyr. První dva zde uvedení jsou totožní se svými jihogermánskými protějšky Wodenem a Thunaerem. Freyr, jakožto třetí z nich, by mohl být právě ten, který nahradil *Tiwaze, jak se domnívá Lotte Motz společně s Vistedem.³⁷⁷ Tomuto nahrazení by tak mohl napovídat i zvláštní vztah mezi Týrem a Freyem, jak ho ukazuje *Lokasenna*, kde se ti dva zastávají jeden druhého.

Verš 37:

Týr:

„Freyr er beztr

allra ballriða

ása görðum í;

mey hann né graetir

né manns konu,

ok leysir ór höftum hvern.”³⁷⁸

(„Freyr jistě je/ nejlepším jezdcem/ v obydlí Ásů./ Panna proň nepláče/ ni vdaná paní;/ a každému pomůže z pout.“)³⁷⁹

Výklad těchto veršů může být víceznačný. Zejména slovo *ballríða* může ukazovat na možné sexuální narážky,³⁸⁰ které by však podle některých badatelů serióznímu Týrovi nepříslušely,³⁸¹ ale jak můžeme vidět v 6. verši *Hymiskviðu*, tak Týr je humoru a drobných zlomyslností také schopen, i když to nejsou vlastnosti, které by byly podstatou jeho charakteru. Týr zde také naráží na to, že Freyr pomůže každému z pout, se kterými zrovna on sám má co dočinění. A Freyr pak o pár veršů dále jakoby litoval vlka Fenriho, který je spoután díky Týrově oběti, ale jak z veršů vyplývá, oba dva nejsou z tohoto stavu příliš nadšeni a poukazují na vlkovo utrpení. Freyr to ve verši 41 komentuje, a Lokimu prorokuje podobnou bolest:

„Ulf sé ek liggja

árósi fyrir,

unz rjúfask regin;

því mundu næst,

nema þú nú þegir,

³⁷⁷ Visted, Kristofer: *Vår gamle bondekultur*. Oslo, 1951-52, sv. II, str. 242-243 In Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996, str. 121

³⁷⁸ *Eddukvæði I*. Reykjavík, 1985, str. 154

³⁷⁹ *Edda*. Praha, 2004, str. 138

³⁸⁰ slovo *bal* znamená „vagina“ a *böllr* znamená „varle“ Dronke, Ursula: *The poetic Edda, vol. 2: mythological poems*. Oxford, 1997, str. 365

³⁸¹ Dronke, Ursula: *The poetic Edda, vol.2: mythological poems*. Oxford, 1997, str. 365

bundinn, bölvasmiðr.“³⁸²

(„Slyším vlka úpět/ u ústí řeky,/ kde čeká na osud Ásů./ Též ty budeš podobně/ v pouta spoután,/ kováři klevet!“)³⁸³

Jak tedy vidíme, oba bozi mají k sobě blízko, Freyr ale navíc vyniká svou plodností. Tuto jeho schopnost také Týr obdivuje. To může být částečně způsobeno tím, že on jako jednoruký není v očích tehdejší společnosti zcela plnohodnotným mužem. Pokud také přistoupíme na možnost zastínění Týra Freyem, odpovídá to i Eliademu, který se domnívá, že uranovská božstva byla později nahrazena bohy oplodňovateli.³⁸⁴ Jeho teorie je sice dost obecná a týká se velmi vzdálených oblastí, ale např. nahrazení kultu býka kultem koňským by také odpovídalo naší dvojici Týr-Freyr, neboť kůň byl jedním z Freyových posvátných zvířat.³⁸⁵

I ve výčtu Ásů u Snorriho se Týr objevuje většinou hned vedle Freye.³⁸⁶ Z bohů, kteří by Týra mohli zastínit, Freyr svou povahou Týra nejvíce vystihuje. Ačkoliv i Thór jako bůh, který se výrazně pohybuje ve sféře nebes, mohl převzít některé Týrovy funkce,³⁸⁷ jako např. jeho postavení při thingu, Freyr mu odpovídá mnohem víc, a to především proto, že se jedná o boha s královskými atributy,³⁸⁸ o vznešeného boha stejně jako jím je Týr. Thór je oproti nim prostým bohem širokých mas. Zároveň jsou oba, Týr i Freyr, jistými protiklady k úskočnému Óðinovi.

9.2. Nástin struktury germánského pantheonu

Nyní jsme si zdůvodnili, že bůh, který v severském pantheonu převzal Týrovo postavení, je nejspíš Freyr. Tím se ale částečně dostáváme do polemiky se stále obecně přijímanou teorií G. Dumézila, který germánské, ale i ostatní indoevropské bohy rozdělil na základě dlouholetého bádání do tří vrstev, tak jak podle něj odpovídají třem společenským třídám. Dle jeho teorie Týr představuje jeden z aspektů tzv. bipolární svrchovanosti. On je představitelem práva, zatímco Óðinn je velkým mágem.³⁸⁹ Oba dva tak jsou podle Dumézilovy tripartitní teorie řazeni do první vrstvy, do vrstvy vládců, ačkoliv Óðinn svým vztahem k válce zasahuje i do

³⁸² *Eddukvæði I.* Reykjavík, 1985, str. 155

³⁸³ *Edda.* Praha, 2004, str. 139

³⁸⁴ Eliade, Mircea: *Pojednání o dějinách náboženství.* Praha, 2004, str. 111-114. Tato teorie je sice dost obecná a týká se velmi vzdálených oblastí, ale např. nahrazení kultu býka kultem koňským by také odpovídalo naší dvojici Týr-Freyr, neboť kůň byl jedním z Freyových posvátných zvířat.

³⁸⁵ Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer.* Wien, 1996, str. 17

³⁸⁶ např. *Skáldskaparmál* 1 a 41, *Gylfaginning* 24 mluví o Freyovi, kap. 25 o Týrovi.

³⁸⁷ např. Eliade se domnívá, že božstva nebes původně vládla i atmosférickým jevům. Eliade, Mircea: *Pojednání o dějinách náboženství.* Praha, 2004, str. 85

³⁸⁸ Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer.* Wien, 1996, str. 16

³⁸⁹ Dumézil, Georges: *Mýty a bohové Indoevropanů.* Praha, 1997, str. 219

druhé sféry.³⁹⁰ Thór zde představuje boha tzv. „druhé vrstvy“ představující sílu a boj, ale také už zasahuje do sféry plodnosti.³⁹¹ Freyr pak spolu s dalšími Vany představují především plodnost a prosperitu. Toto rozřazení má jistě své opodstatnění a logiku, ale jak můžeme vidět, nepostihuje celý rozsah funkcí germánských bohů. Je pochopitelné, že v rámci srovnávání všech indoevropských mytologií muselo nutně dojít k určitým zobecněním. Když se však podíváme pouze do pramenů germánského náboženství, jako to udělala Lotte Motz, zjistíme, že tyto Dumézilovy tři vrstvy se u germánských bohů navzájem prolínají. Nebo spíše můžeme říci, že bohové toto rozdělení přesahují. Např. u obou rodin, Ásů i Vanů, můžeme najít jak válečné, tak i plodnostní aspekty, jak si Lotte Motz všimla.³⁹² A zařazení Freye také zcela neodpovídá třetí vrstvě. Freyr sice dává úrodu, jak říká *Gylfaginning* 24, ale také je podle *Ságy o Ynglingzích* předkem královského rodu, čímž zasahuje do první vrstvy, ale má i válečné atributy, což zasahuje do druhé vrstvy. Naopak Thór, kterého Dumézil řadí do druhé vrstvy, je jediný ze severských bohů, který zcela odpovídá lidovým masám. Jako jediný z bohů chodí podle *Gylfaginningu* 15 na sněm pěšky,³⁹³ a vypadá podle popisu jako obyčejný selský hoch.³⁹⁴ O jeho oblibě mezi širokými vrstvami svědčí také množství příběhů, v nichž vystupuje, ať už jde o eddické písně nebo pozdější lidová vyprávění.³⁹⁵

Lotte Motz oproti Dumézilovi rozdělila germánské bohy podle jiných kategorií. Jsou to král, obránce (bojovník) a čaroděj.³⁹⁶ Freyr tak podle ní představuje ideálního krále, který je zodpovědný za blaho a prosperitu své země. Thór je obráncem bohů a lidí a Óðinn je tak božským čarodějem, tajemným poutníkem, který se často objevuje v přestrojení. Toto pojetí vychází čistě z germánských mýtů a bere v potaz i další stránky zkoumaných bohů. Týrem se tato badatelka příliš nezabývá, ale jak jsme již podotkli výše, tak připouští, že mohl být nahrazen Freyem. Podle našeho zkoumání pak Týr jednoznačně zapadá do konceptu krále, pokud bychom ho chtěli někam zařadit. Jiná možnost je u něj zcela vyloučena. Jako bůh odpovědný za řád a právo se s rolí krále může plně ztotožnit. Poté, co přišel o ruku, tak nemůže plnohodnotně vykonávat všechny funkce, ustupuje do pozadí, a z největší části ho nahrazuje Freyr.

---

³⁹⁰ Dumézil, Georges: *Mýty a bohové Indoevropánů*. Praha, 1997, str. 122-124

³⁹¹ Dumézil, Georges: *Mýty a bohové Indoevropánů*. Praha, 1997, str. 124

³⁹² Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996, str. 106-114

³⁹³ *Snorra Edda*. Reykjavík, 1985, str. 29

³⁹⁴ Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996, str. 41

³⁹⁵ Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996, str. 65-68

³⁹⁶ viz. název knihy- Motz, Lotte: *The King, The Champion and The Sorcerer*. Wien, 1996

10. Závěr

Záměrem této práce bylo postihnout v co největším rozsahu postavu boha Týra, jeho funkce v germánském náboženství a také jeho postavení v pantheonu. Největší důraz zde byl kladen na pramennou literaturu, kterou bylo nutno v mnoha případech dohledat a pečlivě uspořádat. Kromě ní také naše informace doplňují archeologické poznatky, výskyt místních jmen, která odvozují svůj původ od Týra, a další drobné zdroje. Pochopitelně byla využita i sekundární literatura, která byla základem pro vhled do problematiky a také se zmiňuje o pramenech, které pak bylo snazší dohledat. V tomto směru byl přínosný zejména slovník Rudolfa Simka *Dictionary of Northern mythology*, a starší, ale stále dobrá kniha od Turville-Petrea *Myth and Religion of the North*. Velmi zajímavou práci představuje kniha od Richarda Northa *Heathen gods in Old English literature*, která nabízí trochu jiný pohled na germánské bohy než většina předchozí literatury. Navíc poskytuje velmi cenné informace o staroanglickém písemnictví, pro které jsem jinak neměla mnoho dalších zdrojů. Nový pohled na germánský pantheon pak představuje kniha Lotte Motz, *The King, The Champion and The Sorcerer*, díky které jsem přehodnotila mnoho pohledů na germánské bohy.

Z pramenné literatury byl pro nás nejdůležitější mýtus, který se dochoval ve staroislandských rukopisech. Díky tomu máme sice k dispozici jedinečný materiál, ale musíme si uvědomit, že i mýtus se mohl vyvíjet a měnit, a proto v krajích vzdálenějších a v jiné době mohla postava Týra vykazovat drobné odlišnosti od toho, jak je popsána v islandských Eddách. S tímto rizikem jsme přistoupili k bádání, a je tedy jasné, že obraz boha Týra, kterého jsme dosáhli, je jakýmsi ideálem, který vznikl z poskládání střípků pramenů, které máme k dispozici.

V obou Eddách jsou pak velmi výstižně popsány Týrovy vlastnosti, a také některé jeho pravomoci, které z těchto vlastností vyplývají. I prostředí, ve kterém se Týr vyskytuje, a jeho příbuzenské vztahy nám pomáhají pochopit, do jaké sféry tento bůh patří a jaká je jeho role. Především je to jeho statečnost, která z něj v očích mnoha badatelů činí boha války. Tuto často diskutovanou funkci jsme u něj potvrdili, ale musím zde dodat, že by bylo lepší jej nazvat bohem válečníků nebo jednoduše bohem statečných, protože tato jeho vlastnost se nemusí omezovat jen na boj, a jak jsme viděli v příslušné kapitole, označení „bůh války“ je poněkud zavádějící.

Týrova poctivost a důvěryhodnost z něj pak činí boha práva. Pro tuto funkci je hlavním důvodem jeho role při spoutání vlka Fenriho v aktu křivé přísahy. Zde hraje také

velkou roli Týrova ztráta pravé ruky, kterou sice mnozí badatelé srovnávají s jinými bohy, ale zde jsme si ukázali, že pozadí této ztráty, tj. akt křivé přísahy, je důležitější než vnější podoba božstev, a proto nám zde srovnání nepřineslo mnoho výsledků. Jediným bohem, který pro nás v tomto ohledu zůstal s Týrem srovnatelný na více rovinách, byl římský *Dius Fidius*.

Větším problémem bylo určit, zda skutečně Týr může být bohem nebe, v čemž se badatelé také nemohou shodnout. Zde jako hlavní argument nemohla sloužit jen etymologická srovnání, ačkoliv i jim zde přikládám váhu, a tak jsme museli najít další důkaz, který by tento Týrův status potvrdil. Je jím opět mytologie, neboť jak Týrova rodina, tak vlk Fenrir, se objevují v astrální sféře. U vlka Fenriho máme těchto důkazů více, u Týrovy rodiny tento nebeský aspekt můžeme postřehnout, i když zde je to více otázka výkladu než v případě Fenriho. Nakonec jsme dospěli k závěru, že Týr je bohem, kterému je nebeská sféra vlastní, ale není bohem, který by sám oblohu představoval. Je jen jejím principem, což jsem doložila jinými příklady chápání nebeských těles. K nebeskému a právnímu aspektu boha Týra také zřejmě patří oběť býka, který mohl být Týrovým posvátným zvířetem, neboť byl obětován při zahajování thingu a jako oběť za vítězství.

Kromě severských pramenů jsme také měli k dispozici i anglosaské a kontinentální zdroje. Některé byly z dob antiky, některé až třeba z 10. století. Zde už byl na rozdíl od severské literatury větší problém s interpretací. Většinu těchto pramenů jsme použili tam, kde jsme se zabývali dalšími možnými Týrovými jmény. U jména Mars, kterým bývá Týr označován římskými autory, většinou nebyl problém s interpretací. To, že Mars odpovídá Týrovi, bylo obecně přijato, pouze v několika případech se někteří badatelé domnívají, že by Mars mohl být Óðinn, ale to pouze v takových případech, kdy je Mars spojován s lidskými oběťmi. Ale ani to není přesvědčivý důkaz o tom, že by tímto Martem měl být Óðinn, protože ve všech zmíněných případech jde o válečné zajatce, a v jednom případě, kde je zmíněn Mars i Merkur společně, je zjevné, že i Týr přijímal oběti z poraženého vojska. Nicméně v těchto několika případech necháváme otázku, kdo je tento Mars, otevřenou. V ostatních případech jde o bez pochyby o Týra.

U jmen Saxnôt a Irmin jsme došli také k závěru, že jde s největší pravděpodobností o Týra, pokud ovšem nejde o samostatná božstva. U Saxnôta jsme ke ztotožnění s Týrem dospěli především na základě vylučovací metody, a také Saxnôtova přítomnost v královském rodokmenu, která pro nás byla ukazatelem vznešenosti boha, přispěla k našemu výsledku. U Irmina nastával navíc problém, jde-li vůbec o boha, ale dospěli jsme k názoru, že ano, především díky Tacitově a Widukindově informaci. Výskyt osobních jmen s komponentem Irmin- k tomuto rozhodnutí také značně přispěl. Ke ztotožnění Irmina s Týrem na základě

informace od Widukinda, ale i na základě dalších indicií jako je jméno místa, kde stával Irminsul, nebo používání jména Irmin i v křesťanské době, se přikláníme spíše k interpretaci, že Irmin je s největší pravděpodobností Týr.

Na úplný závěr práce jsme si nechali teorie o uspořádání germánského pantheonu a Týrovy role v něm. Především zde bylo zpochybněno možné nahrazení Týra Óðinem, které badatelé často předpokládají. Na základě pramenů však můžeme vidět, že toto nahrazení je pravděpodobné pouze v Týrově válečné funkci. Spíše jsme se zaměřili na možný ústup Týrova kultu v souvislosti s jiným bohem, jímž je skandinávský Freyr, který podle všeho mohl spíše Týra zastínit. Především to jsou jejich společné vlastnosti, které oba tyto bohy řadí k vyšším vrstvám. Tímto přístupem jsme se také dostali do polemiky s Dumézilem a jeho tripartitní teorií, vůči které jsme postavili teorii badatelky Lotte Motz. V duchu její práce jsme pak mohli přiřadit Týra k Freyovi, neboť oba odpovídají královské funkci. Týrem se Lotte Motz příliš nezabývá, ale právě tato práce poukazuje na to, že jeho charakter a vlastnosti jednoznačně odpovídají bohu, který může být ideálním prototypem panovníka. Jako takový pak díky ztrátě pravé ruky o tuto funkci přichází, a zastává ho v ní právě Freyr. Toto nahrazení pak odpovídá i tomu, že se germánští bohové často objevují ve trojici. Nahrazení Týra Freyem však také ukazuje, že se možná týká jen oblasti severu, což je problematické prověřit, neboť z kontinentu máme podstatně méně pramenů. Některé informace však směřují k tomu, že na kontinentě byl Týr stále významný i v době přijetí křesťanství. Toto pojetí už ovšem vyžaduje přijetí Týrových možných jmen Irmin a Saxnôt.

Vidíme tedy, že i přes dohledání mnoha pramenů je zde stále otevřený prostor pro interpretace Týrových jmen a funkcí. To, co jsme si zde ukázali, je nejširší pohled na Týrovu osobu a nejširší možný souhrn těch činností, které u něj na základě uvedených pramenů můžeme předpokládat. Stále však musíme počítat s možností, že tyto funkce a jména mohou náležet i jiným bohům nebo se s nimi mohou navzájem prolínat, ale i těmito možnostmi jsme se výše zabývali.

Tato práce je především přínosná svým souhrnem materiálu o Týrovi, neboť je to bůh, kterému většinou není věnováno příliš mnoho prostoru. Uvedenou kolekcí pramenného materiálu a následným zpracováním se tak otevírá cesta pro další bádání o Týrovi, obohacené například o větší srovnání s jinými bohy ať již z germánského, nebo jiného indoevropského náboženství.

Přepis a skloňování jmen

Ve své práci se držím pokud možno původního pravopisu, tak jak je uveden v pramenech. Pouze u dvou často frekventovaných jmen, Thór a thing, po vzoru jiných badatelů přepisuji původní hlásku *þ* jako *th* z důvodů lepší srozumitelnosti.³⁹⁷ Původní jméno boha Þórr se tedy objevuje jako Thór a slovo þing přepisuji jako thing. U ostatních jmen dodržuji i nominativní koncovky, které se někdy literatuře, české i zahraniční, nemusí objevovat. Můžeme se setkat s přepisem Týr i Tý, Freyr i Frey. Obojí má své zdůvodnění. Já jsem se rozhodla tyto koncovky všude ponechat, v dalších pádech je však vynechávám. Skloňování se tak snažím přizpůsobit co nejvíce původní islandštině. Proto se tedy objevuje např. Fenrir, Fenriho, Fenrimu atd. Stejně tak Hymir, Hymiho, Hymimu, Freyr, Freye, Freyovi, ale třeba Óðinn, Óðina. U jména Týr koncovku –r ponechávám i v dalších pádech pro lepší výslovnost. Pouze v citacích uvádím jména tak, jak je mají překladatelé.

Islandština má některé specifické hlásky, které se vyslovují takto:³⁹⁸

„þ“ se čte jako „th“ ve anglickém third.

„ð“ se čte jako „th“ v anglickém that

„æ“ se čte jako [ai:]

V ostatních případech je použita standardní latinka, která používá délky samohlásek či přehlásky.

---

³⁹⁷ např. Turville-Petre ponechává u jmen bohů původní pravopis, pouze u jména Thór nahrazuje původní hlásku „þ“ hláskami „th“ zřejmě z důvodů snazší výslovnosti. Turville-Petre, E.O.G.: *Myth and Religion of the North*. London, 1964

³⁹⁸ Zápis výslovnosti podle knihy. Berkov, V. P.: *Současné Germánské jazyky*. Praha, 2002, str. 190

Résumé

This work is about Germanic god Týr and his position in the Germanic religion but it considers also some other deities and some common descriptions of Germanic religion.

Týr is commonly seen as a lesser deity but the scholars suppose his early importance and a later decline of his cult. One of the reasons why he is often seen as a lesser deity is a lack of sources about him. The main task of this work is to find most sources about him and by means of them to describe the functions of the god Týr and also to tell something more about his position in the Germanic religion.

The basis of this work is the myth preserved in Icelandic Eddas. Other literary sources as ancient works of roman historians or some medieval chronicles are used here also. Several archaeological finds or the theories about place names or etymology of the name Týr helps us to understand to the background of image of the god Týr.

The work continues with theories of other possible names of Týr. The first of these names is Mars, as Týr is called by Roman writers. Here we have many proves that Týr is usually understood as Mars, except several cases, where there is also a possibility that this Mars could be Óðinn. But still is there a big chance that he can be Týr. Usual reasons that Mars as Óðinn gets human sacrifices doesn't prove anything because Mars as Týr gets also offer of fallen warriors in the battle as Tacitus says. Other possible names for Týr are Irmin and Saxnôt, both connected with Saxon tribe. Saxnôt is almost surely Týr, as the context of using his name proves. In the case of Irmin I have found many sources which show use of the name Irmin as part of common words, and also this word was used as a part of personal names or later in expressions for Christian God. This is the main reason why I suppose that Irmin is more possibly Týr then Óðinn, because Óðinn's name would be hardly used in the Christian context.

The other part of the work discusses possible functions of god Týr. He is commonly seen as a god of sky, war, law/right but these functions are also discussed by scholars. Here I want mainly to show possible reasons why could be Týr seen as god of these functions. For his connection to war speak mainly the Latin sources which compare him with the god Mars but also Snorri's account shows some connections to warriors. But here I want to correct the view to god of war. Týr is not exactly the god of war, but he is worshipped by the warriors because of his enormous bravery. So he is not exactly the god of war but it is better calling him god of warriors or brave people. We can apply the same approach to Týr's other

functions. He is called god of law mainly because of the guarantee of right during binding of the wolf Fenrir, which cost him his right hand. Some scholars also suppose that Týr was connected with bulls. Here I show some reasons why he could be. Bull as an animal connected with sky, sacrificed during taking oaths and for victory giving can be well connected with Týr. Last of Týr's possible functions is his connection with sky. Here I show that not only etymology is a reason why he is connected with sky. But also myths about him show that the sky is his sphere. But he doesn't present the sky as such.

Last part of the work concerns theories about possible development and change of Týr's position in the Germanic religion. He was probably replaced and overshadowed by some other gods. Here I want to show that the god who replaced Týr wasn't Óðinn as scholars usually think but more probably Freyr was. Then I show that the theories of Georges Dumézil doesn't fit completely to Germanic pantheon and more suitable is theory of Lotte Motz, who uses new division of main three Germanic gods, which corresponds better to the mythology and the historical sources of the religious life.

To conclude, this work is mainly a collection of original sources about the god Týr and a deeper view at Týr's functions, and his importance in the Germanic religion, because he is the god, who is not usually described in many details. This work then fills an empty space.

Prameny a literatura

Prameny

- ◆ *Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis*. Post Ed. G. H. Pertzii rec. Fridericus Kurze. Hannoverae : Hahn, 1891. (MGH Scriptorum, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi (SS rer. Germ.) ; 7.) Dostupné na www.dmgh.de
- ◆ *[Annales, chronica et historiae aevi Saxonici]*. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannover, 1839. (MGH Scriptorum, Scriptorum (in Folio) (SS) ; 3). Dostupné na www.dmgh.de
- ◆ *Béowulf*. Přeložil Jan Čermák. 1. vyd. Praha : Torst, 2003. 343 s. ISBN 80-7215-199-1.
- ◆ *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und ihre Korveier Überarbeitung*. Hrsg. von Robert Holtzmann. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, 1935. (MGH Scriptorum, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova series (SS rer. Germ. N. S.) ; 9.) Dostupné na www.dmgh.de
- ◆ *Die Sachsengeschichte des Widukind von Korvei*. Neu bearb. von Paul Hirsch. 5. Aufl. Hannover : Hahnsche Buchh., 1935. (MGH Scriptorum, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi (SS rer. Germ.) ; 60.). Dostupné na www.dmgh.de
- ◆ *Kaiserchronik eines regensburger Geistlichen. [Deutsche Kaiserchronik]*. Ed. Edward Schröder. Hannover : Hahnsche Buchh., 1895 [1892]. (MGH Scriptorum, Deutsche Chroniken (Dt. Chron.) ; 1,1). Dostupné na www.dmgh.de
- ◆ *Edda*. Přeložil Ladislav Heger ; upravila Helena Kadečková. V této úpravě vyd. 1. Praha : Argo, 2004. 491 s. ISBN 80-7203-533-9.
- ◆ *Edda : bohatýrské písně*. Přeložil Emil Walter. Praha : Evropský literární klub, 1942. 194 s.
- ◆ *Eddukvæði I a II. (Sæmundar Edda)*. Ed. Guðni Jónsson. Reykjavík : Íslendingasagna-útgafan, 1985. 629.s
- ◆ PROKOPIOS z Kaisareie. *Knihy o válkách. Kn. 2, Válka s Góty*. Z řečtiny přeložil Pavel Beneš. 1. vyd. Praha : Odeon, 1985. 438 s.
- ◆ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. Přel. Karel Vrátný. Praha : Česká akademie, 1926. 207 s.

- ◆ [*Scriptores rerum Sangallensium. Annales, chronica et historiae aevi Carolini*] Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannover, 1829. (MGH Scriptores, Scriptores (in Folio) (SS) ; 2). Dostupné na www.dmgh.de
- ◆ *Snorra Edda*. Ed. Guðni Jónsson. Reykjavík : Íslendingasagnaútgafan, 1985. 355 s.
- ◆ SNORRI STURLUSON. *Edda a sága o Ynglingzích*. Přeložila Helena Kadečková. 2. vyd. Praha : Argo, 2003. 222 s. ISBN 80-7203-458-8.
- ◆ TACITUS, Publius Cornelius. *Germanie*. Přeložil Rudolf Schenk. Praha : J. Otto, 1909. 72 s.
- ◆ TACITUS, Publius Cornelius. *Letopisy*. Přeložili Antonín Minařík a Antonín Hartmann. 3. přeprac. vyd. Praha : Svoboda, 1975. 554 s. (Antická knihovna ; sv. 27)
- ◆ TACITUS, Publius Cornelius. *Z dějin císařského Říma*. Přeložili Antonín Minařík, Antonín Hartmann, Václav Bahník. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1976. 473 s. (Antická knihovna ; sv. 31)

Literatura

- ◆ BERKOV, V.P.: *Současné Germánské jazyky*. Praha : Karolinum 2002 323 s. ISBN 80-246-0268-7
- ◆ BLAMEY, Marjorie. *Myndskreytt flóra Íslands og Norður-Evrópu*. Reykjavík : Skjaldborg 1992. 544 s. ISBN 9979571128
- ◆ BOTHEROYDOVI, Sylvia a Paul: *Lexikon keltské mytologie*. Praha : Ivo Železný, 1998. 427 s. ISBN 80-237-3552-7
- ◆ BRINK, Stefan. Law and Legal Customs in Viking Age Scandinavia. s. 87-117 In *Scandinavians from the Vendel period to the tenth century* edited by Judith Jesch. Woodbridge : Boydell, 2002. 400 s. ISBN 0851158676
- ◆ CHANEY, William, A. *The Cult of Kingship in Anglo-Saxon England: The Transition from Paganism to Christianity*. Manchester : Manchester Univ. Press, 1999. 276 s. ISBN 0-7190-0372-5
- ◆ DAVIDSON, Hilda E. *Scandinavian Mythology*. London ; New York : Hamlyn, 1969. 141 s.
- ◆ DAVIDSON, Hilda E. *The battle god of the Vikings : the first G. N. Garmonsway memorial lecture delivered 29 October 1971 in the University of York*. York : University of York, 1972. [6], 33 s. ISBN 0904157008.

- ◆ DAVIDSON, Hilda E. *Myths and symbols in pagan Europe*. Manchester : Manchester University Press, 1988. 268 s. ISBN 07190 2207 X.
- ◆ DAVIDSON, Hilda E. *The Lost Beliefs of Northern Europe*. London and New York, Routledge, 1993. 181 s. ISBN 0-415-04936-9.
- ◆ DRONKE, Ursula. *The poetic Edda, vol.2: mythological poems*. Oxford : Clarendon Press, 1997. 443 s. ISBN 0198111819.
- ◆ DUMÉZIL, Georges. *Mýty a bohové Indoevropánů*. Praha : OIKOYMENH, 1997. 263 s. ISBN 80-86005-25-9.
- ◆ DUMÉZIL, Georges. *Gods of Ancient Northmen*. Berkeley ; Los Angeles ; London : University of California Press, 1973. 157 s. ISBN 0-520-02044-8
- ◆ ELIADE, Mircea. *Pojednání o dějinách náboženství*. Praha : Argo, 2004. 454 s. ISBN 80-7203-589-4.
- ◆ *Encyclopaedia of superstitions [by] E. & M.A. Radford*. Edited and rev. by Christina Hole. London : Hutchinson, 1961. 384 s.
- ◆ ENOKSEN, Lars, Magnar. *Runy*. Praha : BB/art, 2003. 239 s. ISBN 80-7341-133-4.
- ◆ *Eddulyklar*. Ed. Guðni Jónsson. Reykjavík, Íslendingasagnaútgafan ,1985. 272 s.
- ◆ GIMBUTAS, Marija. *Ancient symbolism in Lithuanian Folk Art*. Philadelphia : American Folklore Society, 1958. 148 s.
- ◆ Guðrún Nordal, Sverrir Tómasson, Vésteinn Ólason. *Íslensk Bókmenntasaga I*. Reykjavík, Mál og menning, 1992. ISBN 9979304529
- ◆ HÄGERMANN, Dieter. Karel Veliký - vládce Západu. Přeložil Aleš Valenta. 1. vyd. Praha : Prostor, 2002. 619 s. ISBN 80-7260-071-0.
- ◆ HERRMANN, Paul. *Deutsche Mythologie*. Neu hrsg. von Thomas Jung. 6. Aufl. Berlin : Aufbau-Taschenbuch-Verl., 2002. 384 s. ISBN 3-7466-8015-8. [1. Aufl. Leipzig, 1898]
- ◆ HINES, John: The Conversion of Old Saxons. In *The continental Saxons from the Migration Period to the Tenth century; an Ethnographic Perspective*. Edited by Denis Green and Frank Siegmund. Woodbridge : Boydell 2003. 393 s. ISBN 1-8438-3026-4
- ◆ HINES, John. Religion: The Limits of Knowledge. 375-411. In *The Anglo-Saxon from the Migration period to the eight century; an ethnographic perspective*. Edited by Jonh Hines. Woodbridge : Boydell, 1997. 480 s. ISBN 0851154794.
- ◆ HERTZYBERG Johnsen, Birgit. Tradition, Milieu, and cultural values. In *Nordic folklore : recent studies*. Edited by Reimund Kvideland and Henning K. Sehmsdorf in collaboration with Elizabeth Simpson. Bloomington : Indiana University Press, 1989, xii, 258 s (s. 151- 153). ISBN 0253331250

- ◆ Jón Hnefill Aðalsteinsson. *Under the Cloak; A Pagan Ritual Turning Point in the Conversion of Iceland*. Reykjavík : Háskólaútgáfan Félagsvísindastofnum, 1999. 233 s. ISBN 9979-54-380-9.
- ◆ Jón Hnefill Aðalsteinsson. *A Piece of Horse Liver; Myth, Ritual and Folklore in Old Icelandic Sources*. Reykjavík : Háskólaútgáfan Félagsvísindastofnum, 1998. 188 s. ISBN 9979-54-964-0
- ◆ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Reprint 3. vyd. Praha : NLN, 1997. 866 s. ISBN 80-7106-242-1.
- ◆ MEYER, Elard Hugo. *Germanische Mythologie*. Berlin : Mayer & Müller, 1891. xi, 354 s.
- ◆ MOTZ, Lotte. *The King, The Champion and The Sorcerer; A Study in Germanic Myth*. Wien : 1996. 148 s. ISBN 3-900538-57-3.
- ◆ NÄSSTRÖM, Britt-Mari. *Freyja, the Great Goddess of the North*. Lund : University of Lund, 1995. 244 s. ISBN 9122016945.
- ◆ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie bohů & mýtů starověkého Říma & Apeninského poloostrova*. 1. vyd. Praha : Libri, 2004. 215 s. ISBN 80-7277-264-3
- ◆ NIELSEN, Niels, Åge: Notes on Early Runic Poetry. *Mediaeval Scandinavia*, 1970, No. 3, s. 138-141.
- ◆ NORTH, Richard. *Heathen gods in Old English literature*. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 374 s. ISBN 0 521 55183 8.
- ◆ Nylén, Erik. *Stones, ships and symbols; The Picture Stones of Gotland from the Viking Age and Before*. Stockholm : Gidlunds, 1988. 210 s. ISBN 9178441161
- ◆ PAGE, R.I. *An Introduction to the English Runes*. Woodbridge : The Boydell Press, 1999. 249 s. ISBN 0 85115 768 8.
- ◆ POLOMÉ, Edgar. The names of Runes. s. 321-338 In *Old English Runes and their Continental Background*. Edited by Alfred Bammesberger. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1991. 632 s. ISBN 3-533-04464-5
- ◆ PUHVEL, Jaan. *Srovnávací mythologie*. Praha : NLN, 1997. 395 s. ISBN 80-7106-177-8
- ◆ SHETELIG, Haakon ; FALK, Hjalmar. *Scandinavian Archaeology*. Oxford : The Clarendon Press, 1937. 458 s.
- ◆ SIMEK, Rudolf. *Dictionary of Northern mythology*. Cambridge, 1993. 424 s. ISBN 0-85991-369-4.

- ◆ STARÝ, Jiří. Pojem boha u starých Germánů. In *Bůh a bohové; pojetí božství v náboženských tradicích světa : sborník přednášek na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK*. K vydání připravil Radek Chlup. Praha : DharmaGaia, 2004. 195 s.
ISBN 80-86685-42-X.
- ◆ Svarar Sigmundsson: Átrúnaður og örnefni, str. 241- 254, In *Snorrastefna 25.-27. júlí 1990*. ed. Úlfar Bragason, Reykjavík : Stofnun Sigurðar Nordals, 1992. 283 s.
ISBN 9979540435
- ◆ *The Runic and Heroic Poems of the Teutonic people*. ed. Bruce Dickins. Cambridge, Cambridge University Press, 1915. 91 s.
- ◆ TUREK, Rudolf: *Čechy v raném středověku*. Praha : Vyšehrad, 1982. 251 s.
- ◆ TURVILLE-PETRE, E.O.G. *Myth and Religion of the North*. London, 1964. 340 s.
ISBN 0-8371-7420-1
- ◆ TURVILLE-PETRE, E.O.G. *Scaldic poetry*. Oxford : Clarendon Press, 1976. lxxx, 102 s.
ISBN 0198125178.
- ◆ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*. Praha : Libri, 1999. 256 s. ISBN 80-85983-91-5
- ◆ VRIES, Jan de. *Altgermanische religionsgeschichte I. Einleitung – Die Vorgeschichtliche Zeit Religion Der Südgermanen*. Berlin : Leipzig : Walter und Gruyter & CO., 1935.
335 s.
- ◆ VRIES, Jan de. *Altgermanische religionsgeschichte II. Religion Der Nordgermanen*. Berlin : Leipzig : Walter und Gruyter & CO. 1937. 460 s.
- ◆ WILSON, David. *Anglo-Saxon paganism*. New York : Routledge, 1992. xiii, 197 s.
ISBN 0415018978.
- ◆ WOLFRAM, Herwig. *History of the Goths*. New and completely rev. from the 2nd German ed. Berkeley : University of California Press, c1987. xii, 613 s.
ISBN 0520052595.
- ◆ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha : Mladá fronta, 1982. 478 s.
- ◆ ZÍBRT, Čeněk. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. Praha : Academia, 1995. 176 s. ISBN 80-200-0511-0
- ◆ ZOËGA, Geir, T. *A Concise Dictionary of Old Icelandic*. New York : Dover Publications, 2004. 551 s. ISBN 0-486-43431-1.

Internetové odkazy

- ◆ *Procopius with an English Translation by H.B. Dewing in Seven Volumes III; History of The Wars, Books V and VI.* London. První vydání 1919. [on-line]. [cit. 25. 1. 2007]. Dostupné na <<http://www.gutenberg.org/files/20298/20298-h/20298-h.htm>>

Staroseverské texty

- ◆ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/kennings/beta.html> [22.2.07]
- ◆ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/kennings/kennings.html> [9.3.07]
- ◆ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/skindex/yt.html> [9.3.07]
- ◆ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/skindex/eyvhl.html> [9.3.07]
- ◆ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/kennings/meeting.html> [22.2.07]
- ◆ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/kennings/judgment.html> [22.2.07]
- ◆ <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/skindex/thulur.html> [9.3.07]
- ◆ <http://www.heimskringla.no/original/skaldekvad/hakonarmal.php> [9.3. 07]
- ◆ <http://www.heimskringla.no/original/skaldekvad/eiriksmal.php> [9.3.07]
- ◆ <http://www.snerpa.is/net/isl/vigaglum.htm> [9.3.07]
- ◆ <http://www.snerpa.is/net/isl/egils.htm> [9.3.07]
- ◆ <http://www.snerpa.is/net/isl/kormaks.htm> [9.3.07]

latinské texty

- ◆ <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ger.shtml> [9.3.07]
- ◆ <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ann13.shtml> [9.3.07]
- ◆ <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.hist4.shtml> [9.3.07]
- ◆ <http://www.thelatinlibrary.com/iordanes1.html> [9.3.07]
- ◆ <http://www.thelatinlibrary.com/annalesregni francorum.html> [20.02.07]

Ostatní:

- ◆ <http://www.kalmus.dk/Historien/tisoe.htm> [13.2.07]
- ◆ http://encycl.opentopia.com/term/Tyr#Other_traces [9.3.07]

- ◆ <http://www.liberherbarum.com/Pn0260.HTM> [2.3.07]
- ◆ <http://en.wikipedia.org/wiki/Jordanes> [9.3.07]
- ◆ <http://www.engl.virginia.edu/OE/aelfric/defalsis.html> [9.3.07]
- ◆ <http://mujweb.cz/www/barbari/getica.htm> [9.3.07]
- ◆ <http://www.dmgh.de/> viz. prameny
- ◆ <http://www.northvegr.org/lore/grimmst/s00901.php> [7.2.07]
- ◆ http://www.northvegr.org/lore/anglosaxon_corp/282.php [9.3.07]
- ◆ <http://www.northvegr.org/lore/latinsaxon/d.php> [9.3.07]
- ◆ http://home.comcast.net/~modean52/oeme_dictionaries.htm [9.3.07]

Seznam příloh

Příloha č. 1 - nálezy.

- obr. č. 1 Detail kamenu z Ardre str. i
- obr. č. 2 Kámen ze Sockburnu. str. i
- obr. č. 3 Plátek z Torslundy. str. ii
- obr. č. 4 Další pláty z přilby z Torslundu. str. ii
- obr. č. 5 Brakteát z Tröllhättanu. str.iii
- obr. č. 6 Brakteát zobrazující postavu s mečem s pravou rukou v tlamě zvířete. str. iii
- obr. č. 7 Detail přilby B z Negau. str. iii
- obr. č. 8 Rukojeti mečů z Giltonu a z Favershamu. str. iv
- obr. č. 9 Urna ze Spong Hill. str. iv
- obr. č. 10 Urna z Loveden Hill. str. iv
- obr. č. 11 Runová značka ze Spong Hillu představující možná magické slovo *alu*. str.v
- obr. č. 12 Kamenný oltář z Housesteads – Mars Thingsus. str. v
- obr. č. 13 Mars Halamarðus. Nápis z Hornu. str.v

Příloha č. 2 - mapy

- mapa 1. Místní jména odvozená od Týra v Dánsku str. vi
- Mapa 2. Místní jména v Anglii. str. vii

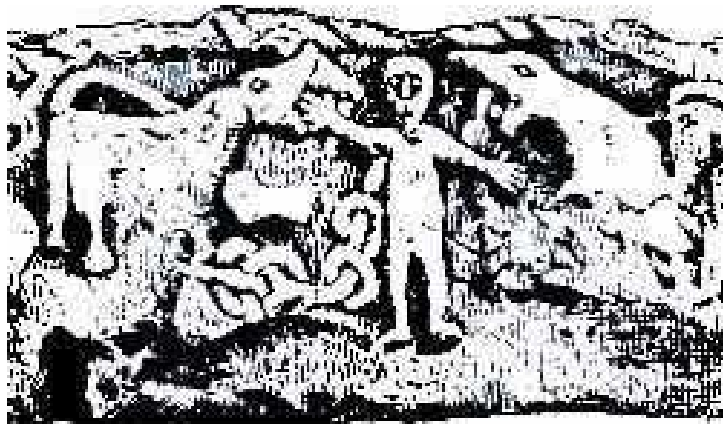
Příloha č. 1. - nálezy

obr. č. 1 Detail kamenu z Ardre.

Převzato z Nylén, Erik: *Stones, ships and symbols; The Picture Stones of Gotland from the Viking Age and Before*. Stockholm, 1988, str. 58

obr. č. 2 Kámen ze Sockburnu.

Převzato z <http://www.hurstwic.org/history/articles/mythology/myths/text/tyr.htm> [19.3.07]

obr. č. 3 Plátek z Torslundy.

Převzato z DAVIDSON, Hilda E. *Scandinavian Mythology*. London ; New York, 1969. str. 41

obr. č. 4 Další pláty z přilby z Torslundu

<http://arheologie.ulbsibiu.ro/publicatii/carti/sssmitsb/pinter-spa/1.jpg> [26.3.07]

obr. č. 5 Brakteát z Tröllhättanu. Uloženo v Historiska museet ve Stockholmu, Švédsko.

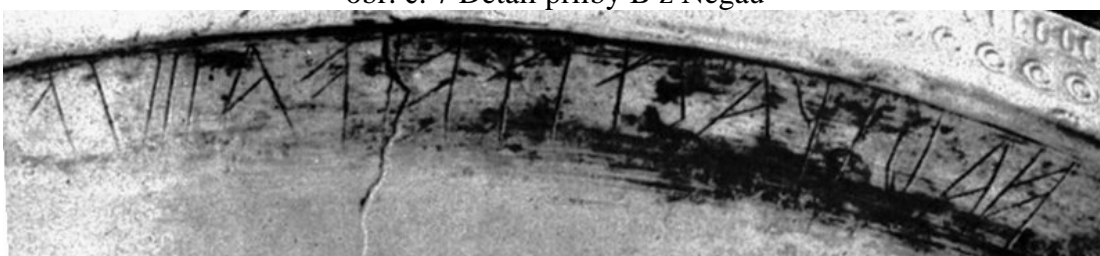
Převzato z: <http://www.historiska.se/> [20.11.06]

obr. č. 6 Brakteát zobrazující postavu s mečem s pravou rukou v tlamě zvířete.

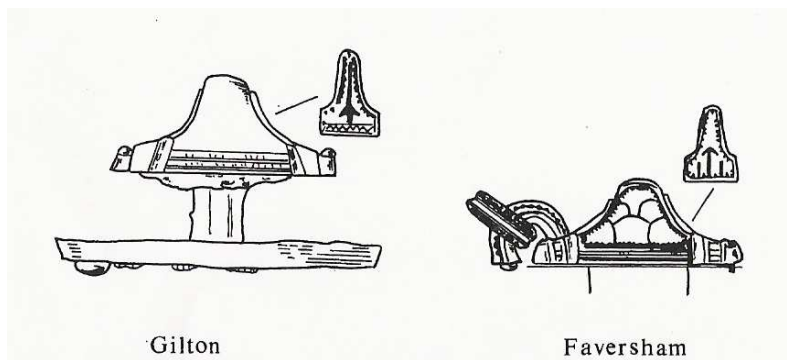
Převzato z <http://freepages.history.rootsweb.com/~catshaman/s251brakt/0brakbt1.htm> [24.3.07]

obr. č. 7 Detail přilby B z Negau

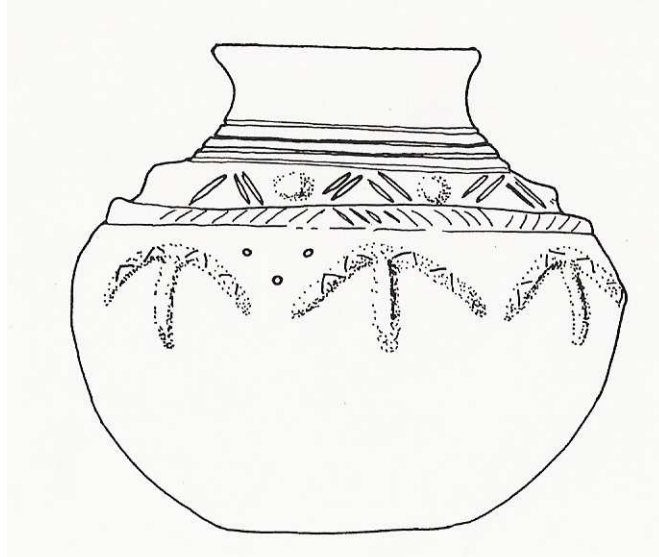
Převzato z http://en.wikipedia.org/wiki/Negau_helmet [18.3.07]

obr. č. 8 Rukojeti mečů z Giltonu a z Favershamu.

Převzato z WILSON, David. *Anglo-Saxon paganism*. New York, 1992, str. 116

obr. č. 9 Urna ze Spong Hill podle Hillse a Penna 1981

Převzato z WILSON, David. *Anglo-Saxon paganism*. New York, 1992, str. 147

obr. č. 10 Urna z Loveden Hill podle Myrese 1997.

Převzato z WILSON, David. *Anglo-Saxon paganism*. New York, 1992, str. 147

obr. č. 11 Runová značka ze Spong Hillu představující možná magické slovo *alu*.

Převzato z WILSON, David. *Anglo-Saxon paganism*. New York, 1992, str. 148

obr. č. 12 Kamenný oltář z Housesteads – Mars Thingsus.

<http://freepages.history.rootsweb.com/~catshaman/s24romare/Image2169.JPG> [18.3.07]

obr. č. 13 Mars Halamarðus. Nápis z Hornu.

Převzato z <http://www.archeologiemanifestatie.nl/vondsten.aspx?gemeente=Horst&rubriek=romeinse+tijd> [19.3.07]

Příloha č.2 – mapy

Mapa 1. Místní jména odvozená od Týra v Dánsku

- - Tislund
- - jména s ostatními komponenty
- ▲ - Tisbjerg

Místní jména v Anglii.

převzato z Wilson, David: *Anglo-saxon paganism*, New York, 1992, str. 12